

Jongerencampagne City Survival

Hoe ook de jongeren op hun eigen wijze participeren aan het Opzoomeren in Rotterdam.

Stuur jij of stuur ik?

In zijn column formuleert Geert van der Laan een interessante kijk op causaliteit.

Hoe geven dorpen vorm aan participatie en leefbaarheid?

Kleine dorpen willen leven, en dat doen ze ook!

'Handboek Opbouwwerk in tweede gedaante'

Lambert Mulder geeft zijn commentaar op de tweede editie van dit onmisbare boekwerk.



T e n g e l e i d e

C o l o f o n

MO/Samenlevingsopbouw is een vakblad van, voor en over de samenlevings- en opbouwpraktijk. Het verschijnt tenminste acht maal per jaar.

Samenstelling en redactie:

Fenny Gerrits (eindredactie), Greet Hettinga, Wil van de Leur, Chris Veldhuysen en Kees Stuurup.

Administratieve ondersteuning:

Patty Schellekens en John Struiken.

Cartoon: Marnix Rueb.

Foto/illustratie omslag: Archief.

Vormgeving/DTP: De Meerpaal Tiel.

Druk: Stimio Meteren.

Abonnementen:

De jaarabonnementsprijs bedraagt f 72,50 voor het eerste en f 69,50 voor het tweede en verdere abonnementen.

Losse nummers kosten f 12,50.

(Prijzen exclusief portokosten.)

Opzegging van abonnementen dient schriftelijk vóór 1 december te geschieden.

ISSN:0929-2187.

Redactie en administratie:

Prinsegracht 51,

2512 EX Den Haag,

Telefoon: 070-380 4431,

faxnummer: 070- 380 9973.

E-mail: lcopbouw@xs4all.nl

Advertentie tarieven zijn op aanvraag verkrijgbaar.

Kopijsluitingsdatum volgende nummer: 17 augustus '98.

In deze (zomer?)editie vindt u een aantal artikelen over leefbaarheid in de dorpen. Greet Hettinga en Henk Rozema belichten aan de hand van een verslag van de Friese Dorpendag achtergronden en vormen van bewonersparticipatie op het platteland. Jannie Schonewille besteedt in haar bijdrage specifiek aandacht aan het regeringsbeleid ten aanzien van plattelandsvernieuwing.

De nieuwe (herziene) editie van het Handboek Opbouwwerk wordt deskundig besproken door Lambert Mulder. In zijn bespreking vraagt hij zich af of je met één handboek nog wel alle verschillende groepen belangstellenden kunt 'bedienen'. Het gaat goed met het vak.

Jan Willem Duyvendak laat in deze editie zijn gedachten lezen over 'Enabling'. Wat is dat precies en wie doet 't?

Verder vindt u ook in deze editie de cartoon van Marnix Rueb, onze rubrieken Kiosk en Stad en Land. Ook de column, ditmaal door Geert van der Laan ontbreekt niet. Prettige vakantie toegewenst.

I n h o u d

- 3 Jongerencampagne City Survival, Anne van Veenen
- 5 Column, Geert van der Laan
- 6 Handboek opbouwwerk in tweede gedaante, Lambert Mulder
- 8 Onveiligheid wordt steeds groter probleem
- 9 Conferentie
- 9 Tijdschrift voor de volkshuisvesting en vitale stad
- 10 Nieuwe bouwstenen voor een gebiedsgerichte aanpak, Chris Veldhuysen
- 12 Gezondheidscarousel en opbouwwerk, Aly Brittyn en Mariet Paes
- 13 De Friese Dorpendag in beeld, Greet Hettinga
- 16 Dorp en toekomst, Henk Rozema
- 19 De wijkgedachte in Nijmegen, Guido Roelofs
- 21 Cartoon, Marnix Rueb
- 22 Kiosk, Jos van Meeuwen
- 24 Participatieprocessen bij plattelandsvernieuwing, Jannie Schonewille
- 27 Enabling, doe je dat zelf?, Jan Willem Duyvendak
- 30 GSB in Breda, Pascal Amukwaman
- 31 Cursus coachen en ontwikkelen in de samenlevingsopbouw op buurt- en wijkniveau
- 32 Er hangt een prijskaartje aan sociaal beleid, Wil van de Leur
- 33 Stad en Land, Fenny Gerrits
- 36 Advertentie



Een uitgave van:
Landelijk Centrum Opbouwwerk

Jongerenactie City Survival

200 jongeren staan om 7 uur 's ochtends bij een bushalte

door Anne van Veenen

Op zaterdag 27 juni melden 1200 Rotterdamse jongeren zich bij een bushalte voor de laatste ronde van de jongerenactie City Survival. De actiedag is het sluitstuk van de campagne waarin teams van 20 jongeren een aantal opdrachten uitvoeren. Slagen ze daarin dan verdienen ze een premie van f 2000,-, die ze naar eigen inzichten kunnen besteden aan een gezamenlijk doel. Jongerenwerker Ronald Bijnaar vertelt over de werking van de Opzoomer-campagne voor jongeren in Hoogvliet.

Ieder jaar groeit het aantal jongerenteams in Hoogvliet dat mee doet aan de jongerenactie. Dit jaar doen zeven ploegen mee. De jongerenwerkers van de Stichting Welzijn Hoogvliet hebben er de afgelopen jaren hard aan getrokken. Ronald Bijnaar, coördinator jongerenwerk: "Opzoomen is nu bekend bij jongeren. Ze komen zelf naar je toe. Mensen die vorig jaar te laat waren zijn er nu als de kippen bij." De jongerenwerkers maken er onderling een competitie van. Ze moeten allemaal voor een team zorgen.

Recht van de druktemaker

Alle teams haalden met glans de Yellow River-proef. De jongerenwerkers vinden deze samenwerkingsproef een prachtig instrument. Het is een spel dat ook gebruikt wordt in management trainingen en survivalprogramma's. Vorig jaar werd dit voor het eerst opgenomen in het programma van de jongerenactie. Opdracht was om van palen en touwen een stellage maken waar je met z'n allen op kan staan. Dat lukt alleen binnen de tijd als je goed samenwerkt.

Het spel Yellow River is een variant. Twee teams staan aan weerszijden van een denkbeeldige vier meter brede rivier. Ze moeten, zonder de grond te raken, naar de overkant met behulp van drie blokjes. Bijnaar is enthousiast: 'Je moet nadenken en naar elkaar luisteren. Het recht van de grootste druktemaker geldt niet, de meest stille in de groep kan het helderste idee hebben.'

Een week voor de officiële wedstrijd, onder toezicht van de jury van Opzoomer Mee, trainen de teams samen op het marktplein, om de beste technieken van elkaar over te nemen. De ploeg van buurthuis de Rotonde verbaast met de scherpe tijd van 15 seconden. De andere teams blijven daar ver bij achter. In het weekend gaan alle teams zelf door met trainen. 's Maandags komen twee jongens naar Bijnaar toe om te vertellen dat ze een nieuw systeem hebben bedacht dat nog sneller was.

De teams in Hoogvliet vestigden een record. Ze nemen de eerste 5 plaatsen van de ranglijst in. "De wedstrijd was geweldig", glundert Bijnaar, "ze moedigden elkaar aan. De meeste ploegen zaten onder de 15 seconden. In de rest van de stad geloven ze het gewoon niet."

De jongeren zijn trots op hun prestatie. Op de stedelijke actiedag gaan ze een demonstratie geven, en proberen ze hun record te verbeteren. Bijnaar heeft de jongeren gewaarschuwd dat het een paar keer kan mislukken. De zaal kan 'boe' gaan roepen, met het risico dat je de concentratie verliest. "Daar waarschuw ik ze voor. Maar die gasten willen proberen om nog onder hun record-tijd te gaan."

In Hoogvliet vinden ze overigens dat ze al recht hebben op een kampioens-beker. De Yellow River-proef werd door de jongerenwerkers benut als methode om de teams te versterken. Het is goed voor de motivatie van de jongeren als het team direct bij het begin van de campagne moet aantonen dat het gezamenlijk iets kan presteren, vindt Bijnaar. Hij vindt het ook een goede manier om te selecteren en het aantal van 111 aangemelde teams terug te brengen tot het maximaal aantal van 60.

Vegen van de Kruiskade?

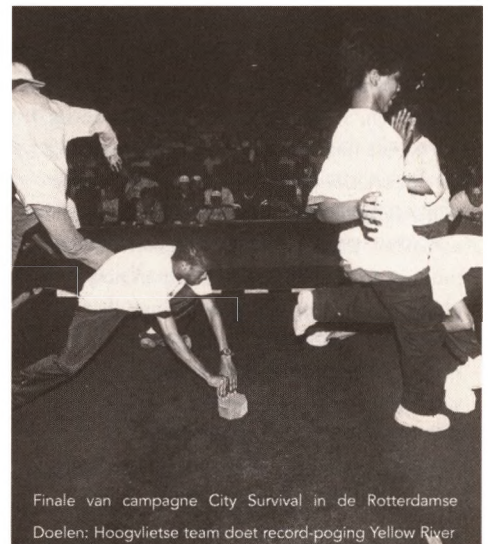
Tweede opdracht is om iets te doen in de buurt, samen met bewoners. Op het programma stond het opknappen van speeltuinen en een speelveld, en het organiseren van een kinder-kermis.

Om te zorgen dat ze compleet aan de start verschijnen bij deze Opzoomer-stunts hebben de teams reserves. Jongeren wordt duidelijk gemaakt dat ze aanwezig moeten zijn

omdat ze het anders verpesten voor de hele ploeg.

Vooral de kinder-kermis was een succes. "Als je een buurtfeest voor kinderen kunt organiseren ben je toch wel groot", geniet Bijnaar. "Het is geweldig als alles goed gaat en je ziet hoe blij de kinderen zijn."

Doel van de Opzoomeracties is ook om jongeren te laten nadenken over de maatschappij en de eigen buurt. En het bijstellen van het beeld van veel bewoners dat jongeren alleen herrie maken door te laten zien dat ze wat willen doen voor de buurt. "Waardering van bewoners voor jongeren is heel belangrijk," zegt Bijnaar. "Een eerste opzoomeractie was het aanleggen van twee bloemperkjes, met gemeentewerken en bewoners. In bloemen kwam er te staan: 'Nederland 50 jaar bevrijd.' Daarmee was de klus nog niet klaar. Elke week, van april tot oktober, moesten twee jongeren het perkje onderhouden. De bewoners, merendeels wit, waren trots op de, Surinaamse en Antilliaanse, jongeren." Het doen van een klus hoort bij Opzoomen. Het is steeds spannend omdat vooraf niet bekend welke opdrachten de jongeren krijgen op de actiedag. De teams worden door de jongerenwerker op het ergste voorbereid: "Ik zeg altijd: het kan ook zijn dat we de Lijnbaan of de Kruiskade moeten schoonvegen. Op zich niet erg, want ik veeg zelf ook. En iedereen weet dat je niet staat te veegen omdat je straf hebt, maar dat je aan het opzoomen bent. Maar als je dat niet wilt moet je het nou zeggen, en niet als we



Finale van campagne City Survival in de Rotterdamse Doelen: Hoogvlietse team doet record-poging Yellow River

daar staan. Even goede vrienden, dan zoek ik een ander in jouw plaats."

Er voor gaan

Opzomerer is een ijzersterke formule vinden de jongerenwerkers in Hoogvliet: je hoeft maar drie keer iets te doen met een groep en dan heb je f 2000,-; en dat mag je vrij besteden. "Daar wil iedereen wel aan mee doen."

voor mij hoeft het niet, ik heb geen zin om met een groep dit soort dingen te doen en ik wil niet vegen op de Lijnbaan. Dat respecteer ik. Maar die jongeren vormen niet een bepaalde groep. Daar heb je Antillianen bij, Turken, Marokkanen, Surinamers en Nederlanders. Ook jongeren die in aanraking zijn geweest met justitie werken hard als het moet. Als ze vroeg zijn opgestaan willen ze het ook halen."



Samenwerkings-proef: door het net zonder het touw te raken

Bijnaar voegt daar direct aan toe dat de jongeren het niet alleen voor het geld doen. Jongeren vinden het leuk om samen met vrienden een ploegje te vormen, en naar de stedelijke actiedag toe te werken. De spirit is: we kunnen het en we halen het. Ook de dag zelf, met zoveel jongeren uit heel Rotterdam bij elkaar, is een geweldige ervaring.

De teams kijken heel erg naar elkaar. Ze willen niet achter blijven en controleren elkaar. "Ze gaan er voor."

De jongerenwerkers spelen een belangrijke rol. Ze moeten duidelijk overbrengen wat de regels zijn. Jongeren hebben leiding nodig. Als er iets mis gaat moet er iemand zijn die corrigeert. Jongeren willen ook dat je sommige dingen voor ze bedenkt, en dat zij dan aanvullen. Bijnaar: "En als jongerenwerker moet je consequent zijn. Er waren nog plaatsen vrij in de bus naar Duinrel, het uitstapje dat de jongeren hadden verdiend met Opzomerer. Er waren jongeren die er wel f 100,- voor over hadden om ook mee te mogen. Maar dat kan dus niet."

Ronald Bijnaar kent geen groepen jongeren die hij niet met opzomerer zou kunnen bereiken. "Ik ken wel jongeren die zeggen:

Lage drempel

Ervaring van de jongerwerkers in Hoogvliet is dat jongeren makkelijker meedoen aan Opzomerer dan aan een sportvereniging. Opzomerer is maar een paar keer. Bij een vereniging moet je elke week verplicht aanwezig zijn, en je moet contributie betalen. In een vereniging wil iedereen ook altijd in het hoogste team, zegt Bijnaar. "Je kunt wel de beste straatvoetballer zijn, maar als de trainer dat op een veld niet ziet, is dat moeilijk te accepteren. Ik ben zelf toevallig ook Surinamer, dus ik weet hoe dat is. Ook de verplichting om er altijd te zijn is moeilijk. "Ik betaal toch contributie, waarom moet ik er dan zijn?" Het is een heel andere denkwijze."

Als jongens talent hebben stimuleren de jongerwerkers de ouders om ze naar een vereniging te sturen. Veel ouders weten de weg niet. Bijnaar: "De reactie is vaak: wil jij dan met hem mee gaan. Maar zo'n vereniging verwacht dat je er iedere keer bent, en met de auto met ze naar uitwedstrijden gaat."

Bij veel verenigingen ontbreken ook mensen uit verschillende bevolkingsgroepen die een voorbeeld rol vervullen. Opzomerer heeft

een veel lagere drempel. Bijnaar denkt dat veel ouders wel volgen wat hun kinderen doen, maar dat 80% niet weet niet wat Opzomerer eigenlijk is. "Iets met opruimen."

Over de finish

Alle teams uit Hoogvliet (het Ankersteam, Pepre Serie, SWH, KWB, Unforgetables, de Rotonde en de Kom), haalden op 27 juni de finish. Een meisje van de Kom versliep zich en ging zelf met de metro op zoek naar haar team, ergens in Rotterdam, waar ze om 11 uur met gejuich werd ontvangen.

De teams hoefden niet de Lijnbaan te vegen, maar moesten meewerken aan een 200 meter lange muurschildering bij station Alexander. Andere opdracht was het uitvoeren van een theater-act op een winkelplein. Pepre Serie gooide hoge ogen met een swingende dans.

Het lukte niet om in de heksenketel van de Doelen voor 1200 jongeren het wereldrecord Yellow River te verbeteren. De teams bleven steken op 11 seconden. Onbekend is of het winnende team uit Hoogvliet al een beker heeft ontvangen.

Noot

Dit interview is een voorpublicatie uit het boekje 'Opzomerend jongerenwerk' dat in augustus verschijnt. Het geeft een impressie van de jongerencampagne City Survival en bevat gesprekken met een Mavo-leraar, een wijkagent en een opbouwwerker over de bruikbaarheid van opzomerer-methodieken voor het jongerenwerk.

Foto's: Joop Reyngoud.

Besteladres: Opzomerer Mee, Schiedamsedijk 55, 3011 EE, Rotterdam; telefoon 010 - 2131055.



Uitdaging 1: werf vrijwilligers voor slachtofferhulp
Uitdaging 2: maak een fietsstalling en monteer
Opleef fietsen

C

olumn

door Geert van der
Laan

Stuur jij of stuur ik?

In mijn jeugd bracht ik veel tijd door op de boerderij van mijn grootouders. Het liefst in de oogsttijd. Zoals op elke boerderij in de omgeving was er een prominente plaats ingeruimd voor een waakhond. Een bastaard, met nogal wat bloed van de Duitse Staander van de notaris 'op het dorp', die een verwoed jager was. Als ik bovenop de volle wagen met de tarweoogst lag, had ik een goede uitkijkpost om te observeren hoe de hond het wild, dat de notaris had overleefd, alle hoeken van het veld liet zien. Als hij een spoor van een haas in de neus kreeg, zigzagde hij doelgericht naar het leger waar het beest zich schuilhield. Meestal ging de haas er op de spreekwoordelijke wijze vandoor en kon de hond zijn aangeboren 'Funktionslust' botvieren.

Echter, een enkele keer hield een haas zich niet aan de regels van het spel. Die bleef dan platgedrukt tegen de grond liggen. De reactie van de hond was dan opmerkelijk. Hij begon dan piepend te blaffen, rare bewegingen met zijn kop te maken, nerveus te piepen en chaotisch rond te rennen. Totdat de haas besloot de benen te nemen. Vanaf dat moment was de hond weer in zijn element. Dan was er weer sprake van de doelgerichte jachthond van weleer. Dat bracht mij tot de constatering dat er dikwijls sprake is van een geheimzinning soort samenwerking tussen jager en prooi. Het is niet alleen zo dat de jager de gejaagde opjaagt, maar dat de gejaagde de jager ook als het ware meesleurt in zijn kielzog. Oorzaak en gevolg zijn verwisselbaar.

Toen ik tijdens mijn studie in de jaren zestig de eerste literatuur las over cybernetica kwam het beeld van de jachthond weer boven. De nadruk die men legde op het principe van circulaire causaliteit was ogenblikkelijk begrijpelijk. De cybernetica heeft ons geleerd dat termen als 'doelgerichtheid', uiterst dubbelzinnig zijn. Afgezien van het feit dat dit voortschrijdend inzicht doelzoekend oorlogstuig heeft opgeleverd dat zich flexibel weet af te stemmen op het onvoorspelbare gedrag van het doelwit, heeft het ons ook mogelijk gemaakt zeer preciese beschrijvingen te maken van dynamische systemen. Een systeem is een geheel waarin zowel de jachthond als de haas een plaats hebben. Ze zijn voor het succes van de jacht tot elkaar veroordeeld. Paul Watzlawick vertelde als illustratie van dat principe graag het oude psychologenmopje van een laboratoriumrat die tegen een andere rat zegt: "ik heb mijn psycholoog getraind: elke keer als ik op een hefboompje druk geeft hij mij te eten."

De relatie tussen oorzaak en gevolg is daarmee circulair geworden. Beiden zijn zowel bestuurder als gestuurde. Beiden zijn zowel subject als object. Dat geldt ook voor andere 'succesvolle' interacties, of het nu gaat om een geslaagde hulpverlening, om relaties binnen organisaties, of om de verhouding tussen overheid en burger. Dat

lijkt welhaast vergeten in een tijd dat managers en beleidsfunctionarissen spreken van 'producten', 'aansturen' en 'afrekenen op output', alsof we de werkelijkheid kunnen reduceren tot lineaire verbanden tussen input en output, tussen de interventie en het doelwit van de interventie, tussen bestuurder en bestuurd, tussen manager en professional.

De term 'product' is domweg niet van toepassing op de relatie tussen professional en cliënt. De cliënt is in dienstverlenende sectoren immers medeproducent. Bovendien hebben professionals een -soms wettelijk vastgelegde- handelingsruimte die niet samenvalt met de beheerslijnen van een organisatie. Voor de beïnvloeding van beroepskrachten is beroepsinhoudelijke argumentatie nodig. Professionals worden tegenwoordig nogal eens door

managers 'afgeregeld', zoals je een thermostaat afregelt. De manager beslist over de doelen en de referentiewaarden; de werker moet zorgen dat hij binnen de marges blijft. Daarbinnen heeft hij handelingsruimte om met de cliënt tot overeenstemming te komen over subdoelen en -waarden. Daarbinnen mag hij leren spelen. Er treden echter nauwelijks leerprocessen op een hoger niveau op tussen professionals en managers. De zaak draait niet. Er is geen sprake van een lerende organisatie.

Niet alleen binnen organisaties zijn dit soort patronen zichtbaar. Ook in de relaties tussen overheid en instellingen in de sector zorg en welzijn draait het niet altijd zoals het zou moeten. Instellingen worden geacht uitvoerig te rapporteren over de inspanningen die ze verrichten, de categorieën burgers die ze bereiken en de effecten die hun interventies opleveren. De overheid gebruikt deze gegevens om instellingen op af te rekenen, zoals dat tegenwoordig heet. Dus: de overheid stelt doelen, de instellingen worden met behulp van informatiesystemen getoetst of ze doen wat hen is opgedragen of waarvoor ze hebben ingetekend. De relatie blijft echter lineair. Het feit dat instellingen meer werk maken van de informatieoverdracht naar buiten leidt maar zelden tot wederzijdse leerprocessen tussen de instelling en de omgeving.

Dat onttrekt het zicht op het principe dat cliënten, uitvoerend werkers en managers ook burgers zijn. Zij behoren niet alleen als privépersoon, maar ook uit hoofde van hun specifieke rol, een bijdrage te leveren aan een volwassen democratie. De kern van burgerschap is immers dat de burger zowel regeert als geregeerd wordt. Dat is een circulair principe bij uitstek. Natuurlijk treden er in de parktijk, in de interactie tussen de verschillende actoren, wel allerlei leerprocessen op, maar die krijgen vooral hun beslag in de informele sfeer. Het zijn onbedoelde positieve bijwerkingen van een lineair regime. Het is van belang deze processen weer uit de illegaliteit te halen en tot uitgangspunt te maken.

'Afrekenen' is belangrijk, maar behoort onderschikt te zijn aan 'leren'. De verantwoordingsplicht is meer dan een strategisch klusje om geld binnen te krijgen. Het is een democratische opdracht en daarmee een bijdrage aan een volwassen rechts- en verzorgingsstaat. Daarin sturen we elkaar.

□



(Professor dr. G. van der Laan is bijzonder hoogleraar Maatschappelijk Werk aan de Universiteit van Utrecht (ASW). Daarnaast is hij gevestigd als zelfstandig adviseur.)

Handboek Opbouw

Bespreking van een radicaal herziene editie

door Lambert Mulder

In 1991 verscheen de eerste editie van het door Harry Broekman geredigeerde en geschreven 'Handboek Opbouwwerk. Methoden, technieken en terreinen', destijds aangeduid als een kleine mijlpaal in de vakgeschiedenis van het Nederlandse opbouwwerk. Een zestal jaren later bleek er duidelijk behoefte te zijn aan actualisering en bijstelling. Bijgestaan door een redactiecommissie zette de auteur zich opnieuw aan een herschrijving, waarbij hij kon putten uit een stevige hoeveelheid materiaal over Nederlands en Vlaams opbouwwerk uit de jaren negentig. Nu het opbouwwerk conjunctureel in de lift zit, moet dit ook kunnen blijken uit de ontwikkeling van methoden en terreinen. Een opdracht niet zonder pretenties.

Inhoudelijke herziening als merkteken

Een eerste vergelijking tussen beide edities kan door de lezer snel worden gemaakt middels een aan het eind van het boek opgenomen 'verantwoording bij de herziene uitgave'. Daaruit blijkt, dat de uitgever - het LCO - bij deze editie minder willen streven naar een 'public relations functie' met veel nadruk op weergave van praktijken en terreinen, maar juist nu ruimte wilden geven aan theoretische onderbouwing. Dat leek mogelijk gezien het vele relevante materiaal dat de afgelopen jaren geleverd is door instellingen als het Verwey-Jonker Instituut en het Sociaal en Cultureel Planbureau, maar ook in de vorm van artikelen en rapporten vanuit de opbouwpraktijk zelf, veelal weergegeven in het vakblad MO/Samenlevingsopbouw. Mede door hier gebruik van te maken hebben we - vergeleken met de eerste editie - een tekst in handen die naar schatting voor tweederde nieuw geschreven is. Dit roept uiteraard de vraag op, of we hier te maken hebben met een vervolg-handboek, dat samen met de eerste editie moet worden gebruikt (die uiteraard nu niet meer wordt geleverd), of dat de eerste editie achterhaald en verouderd is, en een presentatie van opbouwwerk geeft waar de auteur niet meer achter kan staan. De conjunctuurgevoeligheid van opbouwwerk noopt immers tot actualisering, waardoor het zicht benomen wordt op de feitelijke interne continuïteit van vakontwikkeling. Wij neigen ertoe deze editie te zien als een vervolg op de eerste, mede

omdat Broekman maar zelden afstand neemt van zijn opvattingen zoals die in de eerste uitgave werden geformuleerd. Wat is er nu inhoudelijk nieuw aan dit boek? Allereerst opent deze editie met een historisch overzicht van de ontwikkeling van het Nederlandse opbouwwerk vanaf 1925 tot de jaren negentig, in plaats van de instuutsgeschiedenis van het COL Leeuwarden waarmee de eerste uitgave begon. In het eerste Handboek kwam de traditie van het territoriaal opbouwwerk voornamelijk aan de orde middels een ideaaltypisch geschreven case 'de wijk Buitenkans' met nadruk op het minderhedenbeleid. Het territoriale werk komt nu drievoudig naar voren in een tweede hoofdstuk van 70 pagina's: het 'werken op brede noemers' (in de stadsvernieuwing, sociale vernieuwing en het buurtbeheer), het territoriaal werken aan zaken als veiligheid, gezondheid en milieu, met als afronding enige reflecties over vraagstukken als wijkgericht werken en buurtcohesie. In het derde hoofdstuk wordt een korte introductie geboden op het categorale opbouwwerk, met aandacht voor etnische minderheden, WAO-ers en ouderen. Broekman tekent hierbij aan, dat dit werk al decennia 'mank gaat aan Nederlandstalige theorievorming, waardoor het vak zich in een achterstandsituatie zet'.

De hoofdstukken vier tot en met zeven zijn qua onderwerpen min of meer hetzelfde gebleven: Centraal staat een methodisch-technische behandeling van de positionering in en van het opbouwwerk (marketing, public relations, lobbyen, voorlichting), manieren van onderzoek (sociale kaart, bevolkingszelfonderzoek, wijk- en buurtsignalering), strategiebeepaling en het organiseren (leidinggeven, conflicthantering, onderhandelen). De tekst is sterk bewerkt en geactualiseerd aan de hand van nieuwe werkmethoden. Dit geldt nog sterker voor de volgende drie hoofdstukken, acht tot en met tien: zij behandelen op systematische wijze de ins en outs van projectmatig werken (in de vorige editie als bijlage opgenomen), de probleem-project-methode, werken met sociale actie- en campagnemodellen, en tenslotte van de netwerk-benadering.

In de vorige uitgave van het handboek waren niet minder dan vier hoofdstukken gewijd aan het werken met specifieke doel-

groepen en aan terreinen als onderwijs, werk, gezondheid en milieu. De meest radicale ingreep van de auteur is hier het afschaffen van deze praktijk-introductie (verwerkt in hoofdstukken twee en drie) en twee hoofdstukken te besteden aan 'ontwerpen en innoveren' als opgave van het opbouwwerk. Naast diverse voorbeelden van sociale innovatie wordt een professioneel profiel geschetst van een 'maatschappelijk ondernemer' die 'leiding kan geven aan innovatie'. Programmatisch hierbij aansluitend volgt een nieuw hoofdstuk over burgerschap, 'civil society' en maatschappelijk middenveld als referentiekaders voor dit maatschappelijk ontwikkelingswerk. In het slothoofdstuk wordt een beschouwing geleverd over de actuele werkomstandigheden en ontwikkelingskansen voor het beroep, met als invalshoeken de omgeving (met name de omslag in het handelen van gemeenten), de opbouwwerkinstelling als expertisecentrum, het sociaal ondernemerschap van de werker/vakgenoot, en het werken met gebruikers als bewonersvertegenwoordiger en als individueel persoon. In een bijlage worden nog een aantal centrale begrippen uit het boek nader omschreven, die gelden als vaste elementen van methodisch handelen in het opbouwwerk.

Merites voor de beroepsontwikkeling

Uit het overzicht van inhoudelijke herzieningen komt duidelijk naar voren, dat dit handboek het opbouwwerk in Nederland anders wil presenteren. Allereerst wordt nadrukkelijk gebruik gemaakt van het vele materiaal dat in de jaren negentig door werkers en met hen verwante onderzoekers werd geproduceerd, waaruit vooral blijkt hoe algemene methodische concepten en inzichten uitgewerkt worden naar specifieke situaties van actuele samenlevingsopbouw. In zekere zin als een eye-opener geldt de constatering, dat er geen drastische kloof gaapt tussen het 'klassieke' opbouwwerk en het maatschappelijk ondernemers- of ontwikkelingswerk, zoals Broekman dit in het laatste deel van het handboek uitwerkt. Juist dankzij het dagelijks bezig zijn in 'gewone' opbouw situaties stuiten werkers en vrijwilligers op zaken die zich kunnen lenen voor een aanpak in termen van sociale innovatie en ontwikkeling. Dit levert hen ook een voorsprong op de vele andere ini-

k in tweede gedaante

tatieve en plannen die in discussie komen. Een en ander neemt niet weg, dat een dergelijke beroepsopvatting eisen stelt zoals die in de profielschets van hoofdstuk 12 worden uitgewerkt.

De professionele ontwikkeling van opbouwwerk tekent zich in deze versie dan ook aanzienlijk scherper af dan in de vorige versie. Studentgebruikers van de editie 1991 merkten naar onze ervaring meermalen op, dat de praktijkintrodactie gezien het karakter van een handboek toch wel een te prominente plaats innam. De huidige versie maakt duidelijk dat de werker in de eerste plaats kritisch gebruik maakt van materiaal ter wille van zijn eigen professionele positionering. Dat op dit punt nog veel uitwerking moet gebeuren, wordt uit de werkwijze van Broekman ook wel duidelijk. Nog steeds heeft de auteur de neiging om vele en velerlei auteurs en citaten in te zetten, vaak zonder veel eigen commentaar. In zijn verwijzende en theoretisch onderbouwende rol valt dit te waarderen, maar regelmatig ontbreekt een toetsende reflectie vanuit de vraag wat nu de eenzijdigheden en tekorten zijn van allerlei concepten en analyses, gemeten aan de eigen taakstelling van opbouwwerk.

Dat wil zeggen: in feite levert dit handboek een agenda voor theorie- en methodiekontwikkeling op, die ten behoeve van een derde versie niet genegeerd mag worden.

Beperkte beroepshorizon

Wil een handboek een adequate representatie bieden van een werksoort annex beroepsveld dan ligt het voor de hand, dat zo volledig mogelijk wordt geput uit voorhanden materiaal uit de werksoort zelf. Dit principe is echter door de handboek-auteur maar voor de helft gevolgd.

Daarmee past hij zich overigens perfect aan bij de gangbare cultuur in het Nederlandse opbouwwereldje. De beroepshorizon van het Nederlandse opbouwwerk reikt in de regel niet veel verder dan de grenzen van het vaderland, ondanks de internationaal bepaalde cultuur waarin ieder leeft. We kunnen op deze plek niet ingaan op deze provincialisering van de beroeps cultuur zoals die met name sinds de jaren zeventig heeft toegeslagen. Waar het ons hier om gaat is de relevantie van het methoden- en technieken materiaal zoals dat zich in de internatio-

naal aanwezige "community" van opbouw- en ontwikkelingswerk aandient. Naar ons oordeel bevat dit boek wel een grote diversiteit van citaten en literatuurverwijzingen naar auteurs van buiten de grenzen, maar ontbreekt in dit handboek een systematische inbedding van de werksoort in haar Westeuropese en Noordamerikaanse verschijningsvormen. En dat niet uit gewichtigdoenerij maar om de handboekgebruikers als het ware te demonstreren hoe vanzelfsprekend voor het professionele denken een verwerking van methodisch inzicht en ervaring van vakgenoten elders kan zijn. De kiemen daarvoor zijn wel in de tekst aanwezig, maar een en ander is weinig expliciet aangezet. Zo bekeken lijdt ook deze versie aan het euvel dat er toch diverse doelgroepen bediend moeten worden: aan de ene kant de werkers en studenten/docenten vanuit de diverse HBO- en WO-opleidingen, aan de andere kant geïnteresseerde werkgevers, bestuurders/politici en een bont gezelschap functionarissen.

Identiteit en werkmethoden

Hoewel in de titel en opzet van dit handboek de methoden, technieken en terreinen van opbouwwerk centraal staan, zal het door velen, met name studenten, gebruikt worden als een eerste kennismaking met een nieuw beroepsveld. Bij een dergelijke oriëntatie past de vraag welke historische wortels dit beroepsveld heeft en in hoever een antwoord daarop bijdraagt aan de herkenbaarheid van het beroep. Terecht is door de auteur ruimer aandacht besteed aan de historische ontwikkeling van het opbouwwerk in Nederland. Helaas heeft hij zich weinig gelegen laten aan een kritiek die onzerzijds reeds bij de bespreking van de eerste versie werd geuit (MO, mei/juni, 11e jrg. No. 104, p.20) aangaande het situeren van het opbouwwerk in Drenthe. Hierdoor blijven de opbouwaspecten in het werk van de Nederlandse volks- en buurthuizen, onderdeel van het sinds 1900 beroepsmatig aangevatte 'sociale en culturele werk' volledig buiten beeld.

Deze kwestie is geen kiferij over historische details, maar heeft alles te maken met de kernvraag tot welke categorie van beroepsvelden het opbouwwerk uiteindelijk te rekenen valt. Historisch-vergelijkend

gesproken hoort het opbouwwerk onmiskenbaar tot de categorie sociaal-agogische beroepsvelden en heeft het zich losgemaakt uit het brede veld van het 'social work/Sozialarbeit' (termen moeten ruimer worden opgevat dan 'maatschappelijk werk'). Deze terminologische kwestie is op zich relevant, omdat het van daaruit begrijpelijk is dat het opbouwwerk zich in haar benadering van de relatie werker-cliëntgroep altijd heeft georiënteerd op de kernwaarden van het agogische werk.

In het licht van de sociaal-agogische identiteit van opbouwwerk blijven als kerncompetentie en kwaliteitscriterium een agogische beroepshouding en werkstijl het uitgangspunt voor de hantering van de beschikbare methoden en technieken. 1) In dit opzicht zullen opbouwwerkers elkaar collegiaal kunnen aanspreken op de wijze waarop hun methodisch handelen de toets van hun normatieve uitgangspunten kan doorstaan. Deze overweging is bepaald niet obligaats wanneer bedacht wordt dat vele methodische werkwijzen en procedures, waar ook in dit handboek aan gerefereerd wordt, hun oorsprong vinden binnen niet-agogisch gerichte disciplines.

Verwante werksoorten

Opbouwwerkers staan niet alleen als zij zich inspannen om hun beroepsmatig en methodisch handelen in de complexe samenlevingssituaties agogische kwaliteit te geven. Voor de Nederlandse situatie geldt nog steeds een kloof tussen het 'gewone' opbouwwerk en het maatschappelijk activeringswerk, een werksoort die door Broekman maar zijdelings wordt genoemd. Maar juist in methodisch opzicht werden hier inspirerende stappen gezet. Hetzelfde geldt voor delen van het ontwikkelingswerk in de Derde Wereld.

Aan het handboek 'procesbenadering' van de Stichting Nederlandse Vrijwilligers (SNV) ontleent Broekman een methode voor 'doelgerichte interventie planning' om participatief projecten op te zetten: een interessante aanpak die ook in Nederlandse opbouw situaties bruikbaar lijkt. Dergelijk materiaal zou niet slechts voor handboekdoeleinden verzameld en vertaald moeten worden, maar via een losbladig systeem of elektronisch verspreid en vernieuwd moeten

worden. Meerdere werksoorten zouden daarbij gebaat zijn. Broekman heeft in zijn uitgebreide literatuurlijst overigens een grote rijkdom aan publicaties bij elkaar gebracht, waar veel gebruikers profijt van kunnen hebben. Ondanks de kritische noten zijn we van mening, dat de (aanstaande) vakgenoten en alle verdere betrokkenen de auteur en redactiecommissie erkentelijk moeten zijn voor de geleverde prestatie. Samen met het recente boek uitgegeven door Hubert Campfens "Community Development around the World" (Toronto 1997) beschik-

ken we over een bijdetijdse en stevige basis voor training, opleiding en vakdiscussie.

Lambert Mulder is hoogleraar Andragogiek aan de Rijksuniversiteit Groningen en voorzitter van het College van Toezicht voor het Register Senior Opbouwwerkers.

Noot:

1) Vgl. L.H. Mulder: Kwaliteitsbeoordeling van agogisch handelen, Sociale Interventie, jrg.6, 1997, nr 4.

Dr. Harry Broekman:

HANDBOEK OPBOUWWERK
Methoden, technieken en terreinen
Geheel herziene editie, Den Haag 1998,
401 p.

Uitgever: Dr. Gradus Hendriks-stichting
Prinsegracht 51 2512 EX Den Haag
Prijs: f 49.-.



Onveiligheid wordt steeds groter probleem

"De huidige aanpak van de sociale onveiligheid in ons land bergt het gevaar in zich dat onveiligheid een steeds groter probleem wordt, omdat de manieren waarop op onveiligheid wordt gereageerd tot tegengestelde maatschappelijke gevolgen leiden," dat zegt dr. C.D. van de Vijver, hoogleraar Politiestudies aan de faculteit Bestuurskunde van de Universiteit Twente bij zijn oratie op 14 mei 1998.

In zijn oratie getiteld "De tranen van Foucault" schetst hij drie processen die de komende tijd naar verwachting een belangrijke rol zullen spelen bij het reageren op onveiligheid:

- * Communitarisering gaat uit van een betrokken burger, die meewerkt aan het vergroten van veiligheid, bijvoorbeeld via wijkveiligheidsplannen, buurtacties, preventieprogramma's, veiligheidsarrangementen en zelfredzaamheid. Vertrouwen en gezamenlijkheid staan centraal.
- * Disciplineren beoogt gehoorzaamheid en volgzzaamheid en wil dat bereiken via dwang. De sterke toename van de handhavingsactiviteiten (geautomatiseerde snelheidscontroles, bestuurlijke boete) zijn voorbeelden hiervan.
- * Panoptisering verwijst naar de toenemende mate waarin automatisering bijdraagt tot gegevensuitwisseling die en rol speelt bij risicobeheersing, vaak over de hoofden van betrokkenen heen. De burger weet

vaak niet eens van die informatie-uitwisseling; hij wordt buitengesloten.

Voor de burger kan het betekenen dat hij in een merkwaardige klem komt te zitten. De ene keer wordt hij als partner betrokken bij de aanpak van onveiligheid, dan weer is hij 'object' van handhaving en tenslotte soms zelfs buitengesloten. De drie processen leiden tot spanningen, zeker als zij onafhankelijk van elkaar tot ontwikkeling komen. Hoe lang is een burger nog bereid zich in te zetten voor veiligheid als hij tegelijkertijd wordt beschouwd als een calculerende quelerant en als een potentiële risicoveroorzaker? Hoe houd je de relatie tussen politie en bevolking goed als panoptisering en de disciplineren sterk gaan groeien? Wat gebeurt er als persoonlijke gegevens, verkregen binnen een vertrouwelijke relatie, gebruikt worden in risicobeheersingsprocessen van anderen? Of als er plotseling wordt overgegaan van een vertrouwelijke benadering op disciplineren?

De tegenstrijdigheden van de processen kunnen ertoe leiden dat zowel de feitelijke onveiligheid als de onveiligheidsgevoelens gaan stijgen in plaats van dalen. Van groot belang is dat de drie processen zich op een evenwichtige manier ten opzichte van elkaar ontwikkelen.

Voor de politie hebben deze processen grote consequenties. Onder meer wat betreft de bepaling van haar positie daarbinnen. Maar ook in termen van gezag en

organisatie. Gezien het grote belang dat in onze samenleving wordt gehecht aan de veiligheidsproblematiek, is het noodzakelijk aan deze thema's veel meer aandacht te schenken dan thans gebeurt. Onderzoek dient daarbij een grote rol te spelen.

De oratie kan worden opgevraagd bij de TU Twente, fac. Bestuurskunde, telefoon 053-4894385.



Conferentie

De stichting Aanzet in 's Hertogenbosch, het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO), Aedes, vereniging van Woningcorporaties, de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) en wellicht ook de gemeente 's Hertogenbosch organiseren een eerder geannuleerde Studieconferentie over het onderwerp "Bouwstenen, bouwen aan leefbaarheid".

De conferentie wordt gehouden op donderdag, 8 oktober 1998 in het Theater aan de Parade te 's Hertogenbosch.

De organisatoren willen laten zien hoe op een praktische, directe manier sociale activering, gevolgd door werkervaring kan worden geboden aan degenen die tot nog toe weinig of geen kansen op de arbeidsmarkt hadden, de burgers in het souterrain van de samenleving.

Met geduld en een sterk persoonsgebonden benadering blijkt hoe dan ook een gewenning aan het arbeidsritme mogelijk. Daarna volgt scholing en in veel gevallen regulier werk. Men wil daarover van gedachten wisselen met vertegenwoordigers van instituties die doende zijn op het snijvlak van

werk, welzijn, maatschappelijke opvang, wonen en zorg. Met name is bewust contact gezocht met de woningcorporaties. Vooral de laatste tijd besteden zij veel aandacht aan de sociale component bij de herstructurering van buurten en wijken.

Tijdens de ochtendsessie zullen lezingen worden gehouden door onder meer:

- * drs. H. Kemps, directeur van de Provinciale Raad voor de Volksgezondheid en Maatschappelijke Zorg in Noord-Brabant,
- * Ir. E. de Groot, account-manager van Aedes, vereniging van woningcorporaties en
- * drs. P. Willems, bestuurslid van de stichting Aanzet en initiator van het project Bouwen en Huisvesten, c.q. Bouwstenen.

Laatstgenoemde zal de praktijk en de vertonen videofilm "Bouwstenen" toelichten.

In het middagdeel zullen in workshops een aantal gemeenten hun aanpak van sociale activering en bestrijding van langdurige werkloosheid toelichten.

Vervolgens zullen in een plenaire zitting de wijzen van aanpak met elkaar worden

geconfronteerd in een discussie tussen panelleden en zaal. De panelleden worden gerecruiteerd uit de eerder vermelde instituties.

De kosten bedragen fl. 95,- per deelnemer. In dit bedrag zijn begrepen: consumpties/hapjes, de (SEV-) brochure "Bouwstenen", documentatiemap en uitgebreid verslag van de bijeenkomst.

Nadere informatie: Stichting Aanzet (Piet Willems of John Scheepers), Geldersedam 31, 5212 RB 's Hertogenbosch; tel. 073-6123324; fax 6124289.

De stichting Aanzet stelt zich ten doel een bijdrage te leveren aan de samenlevingsopbouw door het opzetten van nieuwe en vernieuwende projecten op dat terrein. Een van die projecten is het project Bouwstenen, waarbinnen wordt getracht langdurig werklozen en kansarmen op de arbeidsmarkt al dan niet via een voortraject van sociale activering werkervaring te laten opdoen.



Tijdschrift voor de Volkshuisvesting en Vitale Stad

Lezers van MO/Samenlevingsopbouw zullen bemerkt hebben dat thema's als leefbaarheid, wonen, herstructurering en de rol van corporaties belangrijker worden in de praktijk van het opbouwwerk.

Corporatiemedewerkers en opbouwwerkers moeten, zo blijkt, nog wel aan elkaar wennen om goed met elkaar samen te werken en elkaars bedrijfscultuur te begrijpen. In toenemende mate wordt een beroep gedaan op corporaties om leefbaarheidsprojecten mee te financieren. Corporaties vragen van het welzijnswerk meer effectieve aanpakken gericht op het terugdringen van overlast van jongeren, communicatie tussen bewoners, etc. Men weet elkaar steeds beter te vinden. Of dat ook gaat gelden in wijken waar grootschalige herstructureringsopgaven van start gaan is nog niet duidelijk. Het is aan te bevelen om als opbouwwerkinstellingen tijdschriften als 'Tijdschrift voor

de Volkshuisvesting', het nieuwe tijdschrift van Aedes (vereniging van woningcorporaties) en 'Vitale Stad' goed te volgen. De redactie van MO/Samenlevingsopbouw zal hier zeker aandacht aan blijven besteden. Een aantal relevante artikelen uit het Tijdschrift voor de Volkshuisvesting zijn:

- * Nummer 7, jaargang 1997, bevat diverse artikelen over stedelijke herstructurering.
- * Grote Stedenbeleid en stadsgericht rijksbeleid: naar vitaliteit, sociale cohesie en duurzaamheid. (nr. 1, 1998)
- * Maatschappelijke ondernemers leveren woondiensten op maat (nr. 2, 1998).
- * Gezocht: passend schaalniveau voor leefbaarheid. (nr. 3, 1998)
- * Kwaliteit van openbare ruimte. (nr. 3, 1998)
- * De wijk naar de beurs. Verslag van NIROV-bijeenkomst over de 'beurswaarde' van herstructureringswijken. (nr. 4/5 1998)

Met deelname aan de redactie van 'Vitale Stad' bereiken we als LCO ook lezers van corporaties en gemeenten, alsmede via publicaties van het Laboratorium Leefbaarheid. Zo is een verslag van het symposium van het Laboratorium Leefbaarheid over 'Verschuiving van de macht' verschenen in zowel het Tijdschrift voor de Volkshuisvesting als in MO/Samenlevingsopbouw (nr. 156). (Abusievelijk is bij het artikel in MO/Samenlevingsopbouw verzuimd aan te geven dat voor dit artikel gebruik is gemaakt van het artikel in het 'Tijdschrift voor de Volkshuisvesting'.)



Nieuwe bouwstenen voor een gebiedsgerichte aanpak

Ervaringen uit het Grote Stedenbeleid Rotterdam

door Chris Veldhuysen

Veel is er al geschreven over een gebiedsgerichte aanpak van leefbaarheid, werkloosheid, economie en veiligheid. Toch is men in Rotterdam in staat om wederom met veel nieuwe voorbeelden te komen die de gebiedsgerichte aanpak nieuw elan en 'spirit' kunnen geven. Door deze voorbeelden in een helder en praktisch boekje weer te geven kunnen professionals bij gemeenten, welzijnswerk, corporaties er hun voordeel mee doen. Het boekje 'Grote-Stedenbeleid: denkend aan Rottewijk-West. Bouwstenen voor een gebiedsgerichte aanpak' is geschreven door Henk Huitink, een programmaleider GSB in een van de Rotterdamse GSB-gebieden. Denkend aan Rottewijk-West geeft een overzicht en samenvatting van allerlei ervaringen uit de huidige vijf GSB-gebieden in Rotterdam.

Een goede voorbereiding is het halve werk

Huitink gaat in zijn publicatie in op het belang van een goede voorbereiding en geeft daarvoor een aantal belangrijke aanwijzingen:

Weten en meten

Naast het maken van een sfeer- en trendrapportage het opstellen van een wijkkwaliteitsmeter: door 10 beeldbepalende indicatoren de kwaliteit van een wijk in één oogopslag weergeven. Voor elke indicator geldt een ondergrens: een score onder die norm is niet acceptabel en dus zijn maatregelen dringend gewenst.

Vraag het de wijk

Door bijvoorbeeld het vormen van een wijkpanel van mensen die geen deel vormen van een institutioneel wijknetwerk. Het panel is afspiegeling van de wijk, maar er is geen sprake van vertegenwoordiging of ruggespraak. Panelleden houden regelmatig een dagboek bij van wat hen in de wijk opvalt. Deze ervaringen worden regelmatig gebundeld tot 'Berichten uit de Samenleving'.

De Gereedchapkist

Het samenstellen van een gereedchapkist, gevuld met bruikbare doelstellingen, werkwijzen, projecten, innovaties, regelingen en maatregelen die al in de bestaande GSB-gebieden zijn ontwikkeld, en als inspiratiebron kunnen dienen.

Missie

Interessant ook is de missie die Huitink voorstelt voor een gebiedsgerichte aanpak waarin op potenties en aandacht voor samenhang tussen economie, arbeid, wonen en leefbaarheid wordt gekoerst: Het bevorderen van het samenspel tussen lokale overheid en private partners met als doel de concurrentiepositie van Rottewijk-West op de Rotterdamse bedrijven-, woning- en verblijfsmarkt in samenhang te vergroten.

In de vorm van vier hoofdstukken werkt Huitink de aanpak verder uit naar economie, arbeid, leefbaarheid en jeugd en jongeren. **vet:** De economische structuur versterkt. Onder de naam 'Wijkeconomie' vallen diverse maatregelen en projecten die erop gericht zijn de economie in de GSB-wijken te versterken. Toch heeft Huitink moeite met deze term. Het suggereert te veel dat deze maatregelen direct gerelateerd worden aan positieverbetering van de wijkbevolking. In de eerste plaats gaat het erom dat investeringen aan de stad Rotterdam als geheel ten goede komen. De schrijver onderscheidt een drietal soorten maatregelen:

- * **Hardware:** Maatregelen gericht op de verbetering van de directe fysieke omstandigheden en omgeving waarbinnen bedrijven kunnen gedijen. Deze maatregelen richten zich op winkelstraten, bedrijfsverzamelgebouwen, bedrijvenlocaties en de renovatie van bedrijfsvestigingen.
- * **Orgware:** Maatregelen die gericht zijn op het scheppen en versterken van organisatorische en financiële vestigingsvoordelen voor bedrijven:
 - versterking van winkeliers en hun verenigingen;

- acquisitie van bedrijven door bijvoorbeeld een stedelijke bedrijfsruimtenbank;
- maatregelen gericht op startende en doorstartende ondernemers;
- verbetering en samenwerking in bedrijfsvoering;
- uitlokken van ideeën en middelen beschikbaar stellen deze ideeën tot uitvoering te brengen.

Interessant is het project Vlechtwerken. Het Innovatiecentrum Rijnpoort heeft een scan gemaakt van vijftig bedrijven op mogelijke aangrijpingspunten voor onderlinge samenwerking. Vervolgens heeft men met elkaar, collectief, de mogelijkheden verder verkend en wordt in 1998 verwacht dat bedrijven daadwerkelijk 'ja' zeggen tegen samenwerkingsvoorstellen. Dit project heeft gelijkenis met het SEND-project in Groningen (zie MO/Samenlevingsopbouw nr. 148/149, jaargang 1997).

Aardig is ook om het project 'Het Ei van Columbus' in onder andere Hoogvliet en het Oude Noorden te vermelden. Via dit project worden bij de Kamer van Koophandel ingeschreven uitgedaagd met ideeën te komen, waarbij het beste idee middelen ter realisatie krijgt.

* **Allware:** Maatregelen die gericht zijn op de verbetering van het algemeen imago van het gebied als vestigingsplaats. Hierbij moet vooral gedacht worden aan optimalisering van de dienstverlening van de overheid ('de attente overheid') en het stimuleren van kunst, cultuur, recreatie en gezelligheid in de wijk.

Werk

Naast het basisinstrumentarium van de Arbeidsvoorziening zijn er diverse projecten die gericht zijn op een intensivering van het basisinstrumentarium door:

- intensivering van de bestandsbenadering;
- koppeling leggen met schuldhulpverlening;
- extra begeleiding leveren aan bepaalde groepen
- intensieve begeleiding on the job.

Interessant volgens Huitink, is het project 'Niets is meer gewoon'. Op straatniveau worden structureel werklozen opgespoord en aangespoord om aan het werk te komen. De achterliggende gedachte is dat door strategische interventie op persoonsniveau binnen straten een vliegwieleffect bereikt kan worden: het doorbreken van een cultuur van niet-werken, waardoor anderen in de straat zelf initiatief gaan nemen om de weg naar werk in te slaan.

Daarnaast zijn er projecten die uitgaan van privatisering en substitutie: het AVS-project. Honderd werkzoekenden uit categorie 2 en 3 worden overgedragen aan de uitzendbureaus Vedor en Start (AVS = Arbeidsvoorziening, Vedor, Start).

Interessant ook is het project 'Job-knip' in Hillesluis. Analoot aan het persoonsgebonden zorgbudget krijgt de werkzoekende een budget waarmee hij zelf toeleidingsmodules kan inkopen, maar ook aanpassingen op de werkplek kan laten financieren. Een professioneel bemiddelaar is aanwezig die de werkloze adviseert en zijn voorstellen op haalbaarheid toetst.

Leefbaarheid

Huitink geeft in dit hoofdstuk een goed beeld van wat een aanpak op het terrein van leefbaarheid dient te omvatten:

- Collectieve buitenruimte: pleinen en binnenterreinen.
- Ruimte aan bewoners: zelfbeheer en opzomereren.
- Bijzondere veiligheids- en preventieacties.
- Dagelijks beheer en stenen des aanstoots.
- De samenhangende buurtaanpak.

Voor een aanpak van buitenruimtes (pleinen en binnenterreinen) geldt een duidelijk programma van eisen:

- Het plein als visite kaartje van de wijk wordt optimaal onderhouden.
- Het plein is voor alle mensen.
- Pleinbeheerders (Melkert-1) voor algemeen toezicht en regulering van activiteiten.
- Duimdrop-container.
- Regelmatige sociaal-culturele activiteiten op het plein.
- Moreel hek: verboden en geboden.
- Kinder- of Duimdropraad, een jongerenraad en een (volwassenen) Raad van Toezicht.

Voor een veiligheidsaanpak wordt uitgegaan van het RISC-model: veiligheid als resultante van ruimtelijke, institutionele, sociale en criminele factoren. Maatregelen en projecten zijn bijvoorbeeld een wijkveiligheidsthermometer, Eye-eye of 'Oog op straat', schoolad- optieplan politie, werk in veiligheid (veiligheidsassistent, preventiemoniteurs).

Jeugd en jongeren

Voorat Huitink ingaat op een aanpak gericht op jeugd en jongeren plaatst hij een tweetal relativeringen. Als eerste is het goed om je te realiseren dat de (basis)school, voor het jeugdbeleid een belangrijke partner, een grote mate van autonomie heeft, waar je nadrukkelijk rekening mee moet houden. Ook moet worden gerealiseerd dat de GSB-gebieden de woonplek zijn voor veel jongeren, maar het is lang niet altijd de plek waar interventies kunnen en moeten plaatsvinden. Veelal volgen jongeren bijvoorbeeld middelbaar onderwijs buiten de wijk.

De schrijver pleit voor een aanpak bestaande uit een viertal onderdelen:

1. De Brede School

De schrijver neemt de autonomie van scholen serieus: "Scholen formuleren zelf ambities en plannen om te komen tot verbetering van leerprestaties en versterking van de zogenoemde sociale competenties van leerlingen." (pagina 70) Om de ambities en plannen te realiseren worden premies ter beschikking gesteld. In de ontwikkeling van een Brede School zijn enkele elementen herkenbaar zoals het verlengen van de schooldag en versterking van de band met ouders.

2. De jeugd thuis

Voor maatregelen gericht op de thuissituatie van jeugd en jongeren wordt gedacht aan een aanpak gericht op de individuele ouder en kind thuis, zoals de Video-Hometraining, waarbij door middel van een camera opvoedingssituaties worden opgenomen en bespreekbaar gemaakt. Maar ook moet worden gedacht aan het 'tweede thuis', de instellingen voor kinderopvang. Volgens de schrijver zijn deze instellingen nadrukkelijk 'gedemocrateerd', dat wil zeggen het zijn basisvoorzieningen geworden en niet langer uitsluitend betaalbaar voor goedverdienende tweeverdieners. Deze voorzieningen beschikken over veel kennis en know-how om de jongste kinderen sociale, emotionele, cognitieve en motorische vaardigheden bij te brengen. Als derde vorm van opvoedingsondersteuning noemt de schrijver cursussen als 'Opvoeden Zo', en groepen van bijvoorbeeld Marokkaanse ouders, waarin taboes over opvoeding bespreekbaar worden gemaakt.

3. Jeugd en jongeren op straat

Een aanpak voor het thema jeugd en jongeren op straat zou in ieder geval de volgende elementen moeten bevatten:

- kinder- en jongereninspraak bij de inrichting van de buitenruimte;
- op pleinen van formaat een Duimdrop;

- regelmatig activiteiten voor kinderen en jongeren op geschikte plekken;
- enkele malen per jaar wordt een grote jongerenuitdaging georganiseerd zoals Opzomer Mee, Blind Date en Mission Impossible
- spraakmakende jongeren uit de wijk zelf inschakelen bij het toezicht op straten en pleinen, zoals in het Veilig op straat en Op het Plein-project (VSOP) in Hoogvliet-Noord.

4. Jongeren van de straat

Uit preventief oogpunt pleit Huitink voor uitbreiding van sportstimuleringsprogramma's en sport-werkprojecten als het Opboxen-project in Hoogvliet-Noord. Daarnaast zijn er in Rotterdam diverse projecten gericht op het aan werk helpen van (criminele) jongeren: 'Hillesluis Er Bovenuit', 'Pak je Kans'(Oude Noorden), 'Nieuwe Perspectieven' (Oude Noorden), 'Kernpunt' (Oude Noorden).

Tot slot

Ik heb 'Denkend aan Rottewijk-West' met veel plezier gelezen. Mij sprak met name het pleidooi voor het instellen van een wijkpanel aan en het opstellen van 'Berichten uit de Samenleving'. Ook werd mij de aanpak gericht op 'wijk-economie' inzichtelijker gemaakt. Belangrijk vond ik ook programma van eisen voor de buitenruimte en het pleidooi om als sociaal-cultureel werk met name op straat en pleinen met een aanbod voor kinder- en jongerenactiviteiten te komen. Waar ik zeker meer van wil weten is het Job-Knip project in Hillesluis en de diverse jongerenprojecten als 'Nieuwe Perspectieven', 'Pak je kans'. Wat ik mis, en dat geeft de schrijver ook aan, is de koppeling met herstructurering van na-oorlogse wijken die in veel wijken de komende jaren zal gaan starten.

'Denkend aan Rottewijk-West' is te bestellen bij:

**Stedelijk Projectbureau GSB
Coolsingel 40
3011 AD Rotterdam
010 - 4173332.**



Gezondheidscarousel en opl

door Aly Brittyn, directeur RPCP Rijnmond en Mariet Paes, LCO-Zwolle

Onlangs organiseerde het netwerk opbouwwerk en gezondheid, dat ondersteund wordt door het Landelijk Centrum Opbouwwerk, een studiedag over de samenwerking tussen RPCP's (Regionale Patiënten/Consumenten Platforms) en opbouwwerk. De vraag stond centraal op welke wijze bewoners uit de sociaal-economisch zwakkere wijken actief betrokken kunnen worden bij de inrichting van de gezondheidsvoorzieningen. Aly Brittyn verzorgde de aftrap op deze studiedag met haar bijdrage over de samenwerking van het RPCP Rijnmond en het opbouwwerk Rotterdam. Een samenwerking die al bestaat sinds 1993. Haar inleiding is omgewerkt tot dit artikel, dat zowel verschijnt in MO/Samenlevingsopbouw en het landelijke blad van de NCPF dat bestemd is voor alle RPCP's.

Wat doen RPCP's?

De patiënten platforms zijn begin negentiger jaren als paddestoelen uit de grond verzezen doordat het ministerie van VWS onder staatssecretaris Simons het van belang achtte om de krachten van de patiënten consumenten organisaties te bundelen om ze beter in staat te stellen als een gelijkwaardige partij mee te laten draaien in het krachtenveld van de zorg. De kerntaken van een RPCP werden daarbij als volgt vastgesteld: het verzorgen van informatie en voorlichting, het bieden van ondersteuning, zorgdragen voor collectieve belangenbehartiging en tot slot het bieden van een onafhankelijke informatie en klachtenopvang voor burgers.

Zoals bij iedere zelflerende organisatie gaat dat proces van samenwerken met vele verschillende patiënten/consumenten organisaties niet vanzelf goed. Daar waar men voorheen als bepaalde autonome organisatie zelf het contact met bijv. een huisartsenvereniging onderhield moest men nu opeens samen optrekken met andere organisaties. Doordat zorgverzekeraars, ziekenhuizen, thuiszorginstellingen enzovoort, zich steeds meer regionaal zijn gaan organiseren hebben die aanbieders van zorgproducten steeds meer behoefte om op meer beleidsmatig niveau met een groep van "de zorgvragers" te praten.

Daar waar in de beginfase van ons bestaan de 'luis in de pels'- functie hoog in het vaandel stond gaan we nu meer richting gestruc-

tureerd overleg. Ook veroorzaakt door de patiëntenwetgeving zoals de wet 'geneeskundige behandelingsovereenkomst' en de wet 'medezeggenschap cliënten zorgsector'. Zoals geschetst richt een patiënten/consumenten platform zich dus vooral op de collectieve belangenbehartiging van bij haar aangesloten organisaties. Door middel van een andere kernfunctie, namelijk de informatie en klachtenopvang voorziening binnen de platforms wordt meer zicht verkregen op de individuele noden van burgers. Door op een systematische wijze met deze gegevens om te gaan is een instrument beschikbaar gekomen om voorstellen tot verbeteringen in de zorg beter te kunnen onderbouwen.

Wat lukt wel en wat niet?

Doordat het netwerk van het patiënten/consumenten platform met name gericht is op de aangesloten patiënten/consumenten organisaties is er een schat aan ervaringsdeskundigheid aanwezig die ingezet kan worden als onderwerpen over de gezondheidszorg vanuit het patiënten/consumenten perspectief neergezet dienen te worden. Daarnaast beschikt het platform over een signaalfunctie uit de maatschappij door middel van de informatie en klachtenopvang voorziening.

De RPCP's zijn helaas nog niet zo bekend bij de gewone burger. Dat komt ondermeer omdat geen financiële middelen voorhanden zijn om campagne te voeren onder een brede groep van de bevolking. Daarom alleen al is het belangrijk dat platform en opbouwwerk samenwerken.

Opbouwwerkers vervullen voor de RPCP's een spilfunctie. Zij weten enerzijds dat bij de platforms veel kennis aanwezig is over de gezondheidszorg en anderzijds zijn zij in staat de behoefte aan kennis over de zorg in een wijk goed te inventariseren. Zij kunnen dus als geen ander platform en wijkbewoners bij elkaar brengen.

Ervaringen met het opbouwwerk

De eerste contacten van het RPCP Rijnmond met het opbouwwerk dateren van 1993. Beide partijen waren het er al snel over eens dat de aandacht van de patiënten/consumenten beweging niet alleen gericht behoorde te zijn op belangenbehartiging van de eigen aangesloten achterban maar ook een meer maatschappelijke functie behoorde te vervullen voor de niet georga-

niseerde burger. Via het uitwisselen van ervaringen werd besloten een gezamenlijke gezondheidscarousel op te zetten.

Aanvankelijk met als zeer ideëel uitgangspunt het bevorderen van de mondigheid van patiënten/consumenten. Vier avonden of middagen werden vanaf 1993 tot en met 1996 per jaar georganiseerd rondom thema's patiëntenrechten en mondigheid. Een van deze bijeenkomsten was gericht op zorgaanbieders. Aanvankelijk was de opkomst voor deze bijeenkomsten zeer gering. De opzet bleek te abstract van aard zowel voor patiënten/consumenten als voor aanbieders van zorg. Een van die vier bijeenkomsten was in 1993 gericht op aanbieders van zorg. De thema's dicht bij huis zoals bijvoorbeeld "hoe bereid ik mij voor voor op een gesprek met de huisarts of de specialist" scoorden steeds goed. Zo'n onderwerp is herkenbaar. Zaken als recht op een 'second opinion' en recht op inzage van het dossier spreken weinig aan. Daar komt niemand voor vanuit de zogenoemde ongeorganiseerde zorgdragers, dit in tegenstelling tot de georganiseerde patiënten/consumenten beweging. Hoe werkt de apotheek, preventie van ongevallen in en rondom huis doen het weer geweldig. Daar waar heel duidelijk aansluiting wordt gezocht bij het directe micro-niveau, daar is de interesse te vinden. Dit geleerd hebbende werd in de daarop volgende jaren besloten gezondheidscarroussels vanuit een meer directe en praktische invalshoek te benaderen dan vanuit dat hogere en abstractere doel. Dus ook reden om ons meer te richten op bijv. gezondheidsmarkten zoals dat in de wijk Spangen te Rotterdam is georganiseerd in 1996.

Belangrijke leerpunten

Van belang is dus aansluiting te zoeken bij initiatieven die passen bij de wensen en behoeften van mensen, zodat zij binnen hun eigen leefgemeenschap een visie op zorg kunnen ontwikkelen. Er moet een bepaald georganiseerd netwerk aanwezig zijn om met succes een bepaald gewenst onderwerp te belichten. Geen mens gaat zich zomaar verdiepen in aspecten van zorg. De behoefte aan kennisverbreding ontstaat pas als zich een reële situatie voordoet. Uit de praktijk is gebleken dat mensen uit de lagere sociaal-economische klasse over het algemeen over een sociaal netwerk beschikken waar weinig kennis bestaat over de

ouwwerk

complexiteit van de zorg. Zij zijn niet op de hoogte van de rechten van de patiënten en over klachtenbehandeling. Het is van buitengewoon belang om hieraan aandacht te besteden op wijkniveau. Dit dient te gebeuren op een wijze die aansluit bij de bewoners. Gewaakt moet worden voor opdringrigheid. Het startpunt ligt bij mensen die over kennis en ervaring van hun wijk beschikken.

Na diverse carroussels is het duidelijk geworden dat het zomaar wat organiseren van achter het bureau verzonnen onderwerpen, met de staf van het opbouwwerk en de staf van het platform gedoemd is om te mislukken. Er moet een zekere lokale inbedding zijn van een groepje mensen dat geïnteresseerd is in de ontwikkelingen van de zorg en daar meer over wil weten in wijkverband. De individuele dakloze bereik je niet om naar een voorlichtingsavond over patiëntenrechten te komen. Mogelijk kun je deze persoon wel bereiken door als gezondheidsgroep in een wijk contact te onderhouden met deze burgers. Het belichten van onderwerpen door een patiënten platform is alleen maar zinvol wanneer er voldoende zicht is op het eigen behoeft patroon. Het is een beetje zoals minister Borst eens heeft gezegd. Wil

je de individuele burger bereiken met informatie over de gezondheidszorg en de wijze waarop cliënten daar mee om kunnen gaan dan moet je daarvoor enkele uitzendingen van "Goede tijden slechte tijden" voor gebruiken. Dan bereik je in één keer half Nederland.

Samenwerking centraal

Idealiter dient het platform een dienstverlenende functie te vervullen voor burgers in een wijk. Het opbouwwerk kan hierbij een schakelfunctie vervullen door de juiste personen met elkaar in contact te laten komen. Het platform kan zorgdragen voor het uitdragen van ontwikkelingen naar de wijk en het opbouwwerk. Het uitwisselen van informatie is mijns inziens buitengewoon belangrijk. Ingespeeld moet worden op de vraag. De patiënten/consumenten organisaties moeten niet in dezelfde valkuil tuimelen als veel aanbieders van zorg, namelijk dat 'wij wel weten wat belangrijk is voor een cliënt'. De praktijk heeft ons geleerd dat een dergelijk beleid ogenblikkelijk wordt afgestraft. Van belang is voorts dat platform en opbouwwerk samen uitvoering geven aan projecten. Er moet draagvlak zijn: met mensen uit de wijken zelf een programma samen stellen. De sleutelfiguren in een wijk dragen voor verdere verspreiding van informatie zorg. Ook is het van belang niet meteen de moed te laten zakken als er maar één persoon komt opdraven. Veel zaken hebben hun tijd nodig. Dit speelt met name in samenwerkingsprojecten die gericht zijn op

de allochtone bevolkingsgroep. Hun georganiseerde verbanden zijn anders georiënteerd dan de Nederlandse. Ook hier is samenwerking met gedragen personen uit het eigen netwerk en de eigen communicatiemiddelen van belang voor het welslagen van gezamenlijke projecten.

Tot slot

Het organiseren van gezondheidscarroussels aan de hand van aan tafel bedachte onderwerpen met een groep mensen uit de wijk gaan wij als platform niet meer doen. De in te zetten energie levert te weinig respons op om daarmee verder te gaan. Wat wel werkt is het inspelen op eigen initiatieven die in een wijk worden ontwikkeld. Dan wordt informatieverspreiding ingebed in een zekere gedragen structuur waar buurtbewoners tesamen nadenken over de zorg zoals zij die wensen. Dus ook hier geldt weer dat de vraag, en dus de burger, centraal hoort te staan en dat het aanbod (bijvoorbeeld de patiënten/consumentenbeweging) daarop behoort te worden afgestemd.

Naschrift:

Voor meer informatie over de gezondheidsmarkt in Spangen en de gezondheidscarroussel kan het verslagboek van de studiedag besteld worden bij LCO-Zwolle, tel. 038-4232112.

De Friese Dorpendag in beeld

Deel 1

door Greet Hettinga, Verwey-Jonker Instituut

Twintig jaar werd de "Feriening Lytse Doarpen" (FLD) en dat is gevierd. In het door de bewoners zelf verbouwde Dorpshuis van Idaerd wordt het toekomstig dorpenbeleid belicht door de Provincie Friesland en het Rijk. Henk Rozema doet er verslag van in het tweede deel van dit artikel.

Ik doe de ronde in de grote feesttent waar veertig deelnemers laten zien hoe ze bijdragen aan dorpsvernieuwing en leefbaar platteland. Hier volgt een keuze uit de veelheid aan inzet, actie en gemeenschapszin die daar ten toon wordt gespreid.

Warns

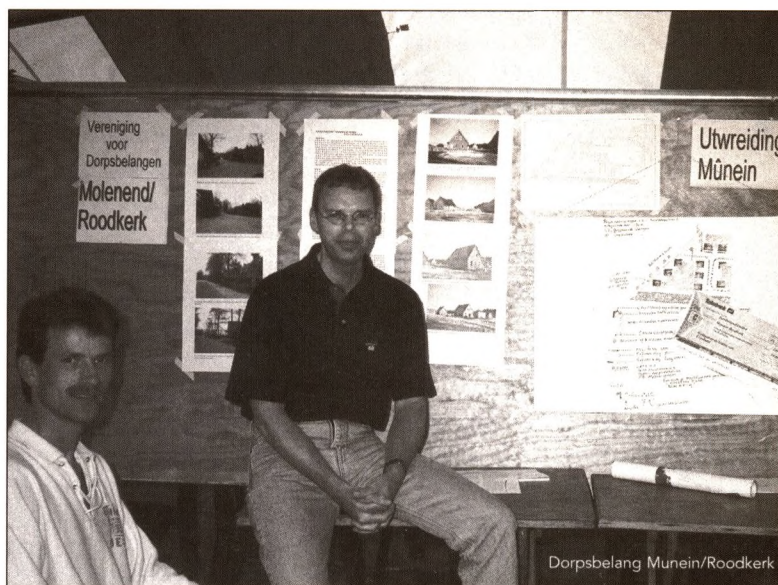
De prijsvraag die begin '97 door de provincie Friesland wordt uitgeschreven blijkt voor Warns een schot in de roos. Het actieve Dorpsbelang wil wel aan de slag met de ruimtelijke kwaliteit van het dorp. Hiske Dijkstra-de Boer vertelt me terwijl ze het bekroonde plan en de dorpsanalyse toont, hoe het proces verliep. De dorpskrant speelt een waardevolle rol, die zorgt voor de informatie en de onderlinge band. Een twaalfstal dorpsbewoners, zowel import als 'eigenheimers' meldt zich aan voor de werkgroep. Besloten wordt het dorp in beeld te brengen en in kleine groepjes gaat men op



stap. Wat blijkt uit de foto's? Hoe Warns Noord en Zuid uit elkaar vallen en hoe in het gat doodlopende weggetjes dat accentueren. Het idee groeit een wandelpad te ontwerpen dat de verbinding legt en uit te zoeken wat nog meer belangrijk is voor het dorp. De schoolkinderen worden erbij ingeschakeld; via tekeningen en verhaaltjes vertellen ze over hun dorp. Warns heeft geen dorps huis maar iedereen is welkom in het campinggebouw waar alle plannen worden getoond en besproken, waar nieuwe of andere ideeën worden toegevoegd. Het wandelpadontwerp valt goed bij de prijsvraagjury; het kan de, onder andere door ruilverkaveling, verstoorde relatie van het dorp met het landschap herstellen. Warns wordt een van de vijf dorpen waaraan de jury de prijs van f10.000,- toekent. Hiske vertelt hoe over alle plannen en ideeën met de gemeente wordt overlegd, hoe met de realisatie van onderdelen wordt begonnen. En hoe Dorpsbelang -dat er ook is voor de belangen van de landeigenaren- voorzichtig toewerkt naar de uitvoering van het wandelpad. Het is belangrijk om de getoonde inzet en aandacht voor het dorp te behouden en in goede banen te leiden.

Arum onderweg naar 2010

Een ondernemend dorp.... dat dorp waar ik geboren ben. Tot mijn verbazing prijkte het onlangs voorop de Volkskrantbijlage want: het eerste nederlandse Rock 'n Roll museum is daar geopend! En wat ik pas nu heb ontdekt: daar kwam in 1926 het eerste Friese dorps huis tot stand. De plaatselijke huisarts doneerde het geld voor het houten pand en de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen steunde het initiatief. De infostand van dat dorp loop je niet voorbij. Van Nanne Sinnema krijg ik de goed verzorgde en door Dorpsbelang gepresenteerde brochure: "Arum yn it jier 2010". Hoe kwam die tot stand? In 1995 wordt n.a.v. het Leaderproject de FLD ingeschakeld met de vraag: "Wat kan Arum zelf aan de leefbaarheid doen?" Begin '96 komen vertegenwoordigers van bewoners, scholen, middenstand, bedrijven en kerken twee avonden bij elkaar en praten over wensen en mogelijkheden voor de toekomst. Basisschoolkinderen geven ook hun ideeën weer. Alle gegevens worden verwerkt in een vragenlijst die huis aan huis wordt verspreid. Er komen 70 lijsten ingevuld terug en de resultaten worden verwerkt. Leden van Dorpsbelang komen bijeen om hun visie weer te geven en besluiten over reacties, prioriteiten en uitvoering. Arum 2010 gaat over normen en waarden, ontspanning, aanzien en uitbreiding van het dorp, over werkgelegenheid en voorzieningen, over cultuur



en natuur. Ik zou er graag uit citeren, maar dat wordt teveel. Het gaat ook en vooral over waaraan wordt gewerkt, zoals nu het jeugdhonk. Trots wordt de maquette getoond en vertelt Sinnema over de inbreng van de jeugd daarbij, over de plek naast sportveld en bebouwing zonder een enkele klacht; zo kan het dus ook! Dorpsbelang bouwt en beheert: "u moet weten" zegt Sinnema "het is hout en er zit geen een uur arbeidsloon in het hele project, we doen het metelkaar".

Het staat in hoofdstuk 4: 'Slotwurd' en ik vertaal: 'De vitaliteit van een kleine gemeenschap in een dorp is vaak veel sterker dan sociologen en anthropologen uit de stad kunnen beoordelen.....De mensen in ons dorp ondergaan het niet als teer en zwak. Nee, het is gewoon een kwestie van zien, doen en met elkaar er voor staan.

Munein/Roodkerk: denken en doen

In de stand van Molenend\Roodkerk staan twee jonge dertigers: Harm Oostenbrug en Catharinus van der Mark, mij te woord. Zij bevestigen wat onderzoeken aantonen; al is er nauwelijks werkgelegenheid in deze dorpen van resp. 700 en 300 inwoners, en al zijn voorzieningen beperkt, ze wonen er graag en zetten zich in voor de leefbaarheid. Een drietal projecten is de trots van deze kleine kernen, die om meerdere redenen bijzonder zijn. Het ene dorp spreekt Fries het andere niet, ze vallen elk onder een andere gemeente maar ze hebben samen een Vereniging voor Dorpsbelangen en die weet van wanten.

Met het Uitbreidingsplan Munein slepen ze - zoals Warns- een provinciale prijs van f10.000 in de wacht. Dank zij veel inspraak en steun van de gemeente en extern bureau ontstaat een karakteristiek plan met 12 woningen. Niks witte schimmel, wel traditionele begroeiing, rode steen en sobere bouw

die aansluit bij huidige bebouwing en landschap. Wie er straks komen wonen?

"Mensen uit de eigen streek, er is genoeg belangstelling".

Sinds 1994 steekt in Munein de pijp van de vlasfabriek (gebouwd in 1898) weer trots uit boven het dorp. Nadat de fabriek dertig jaar eerder moest sluiten raakten de gebouwen in verval. De komst van een eigenaar\bewoner in de fabriek zet het dorp aan tot een financiële actie met als resultaat een fraai gerestaureerde pijp.

Enthousiast vertellen de heren verder over het Roodkerkje dat stamt uit de 12e eeuw en te vinden is in Roodkerk. Het is weer een plek vol activiteit sinds het door een daarvoor opgerichte Stichting is overgenomen van de Nederlands Hervormde Kerkgemeente en gerestaureerd. Zowel burgerlijk als kerkelijk huwelijk kun je er sluiten; er is weer een kosteres en er zijn erediensten twee keer per maand; ook culturele evenementen en een kerstmarkt vinden er plaats. Het intieme kerkhof heeft alleen plek voor dorpsbewoners.

"En wat gebeurt er met de f10.000 prijs? Het antwoord is helder: daar knappen wij het dorpsplein mee op om de school meer bij het dorp te betrekken en in samenwerking met het bestuur, multifunctioneel te gebruiken. Het doet goed te horen hoe daartoe dorpen uit de buurt iemand hebben afgevaardigd om de Stichting Activiteiten Dorpen (SAD) op te richten. Als eerste starten ze in de school met computercursussen en de belangstelling is groot. Met nieuw kader wordt gezorgd voor kwaliteit en binding in de dorpen; Munein en Roodkerk hebben het heft in eigen hand.

Aan de rondleiding in Reduzum -dat met al zijn activiteiten ook de Volkskrant haalt- kom ik niet meer toe. Evenmin aan de 100 ideeën van Gerkesklooster\Stroobos vastge-

legd in het rapport 2010. Maar als er in het dorp geen accommodatie is waar worden dan ideeën en plannen geboren?

Dorpshuizen: fundament voor leefbaarheid

De Stichting Samenwerking van Dorpshuizen in Friesland (SDF) -even oud als de feestvierende FLD- neemt in de tent een belangrijke plaats in. Gerard Julianus, bestuurslid en Roland Dijkstra, consultant (een van de drie) praten me bij. In 218 van de ruim 400 dorpen die Friesland telt staat een dorps huis. Dat kan plaats bieden aan het verenigingsleven, de bib, de peuters, indoorsporten en sociaal-culturele activiteiten. Maar ook andere mogelijkheden dienen zich aan: tafeltje dek je, apotheek, toeristische activiteiten en zo meer. Het dorps huis is volgens de SDF 'het kloppend hart van het Friese platteland'. Een plek waar structuren kunnen gedijen. De Stichting -vrij uniek in den lande- begeleidt, ondersteunt en behartigt belangen zowel individueel als collectief met betrekking tot b.v. verzekeringen, beheersvraagstukken en beleid. Niet de economische haalbaarheid vindt Ronald het probleem, al zijn er nog steeds gemeenten die menen dat elke infrastructuur behalve de sociale, centen kost.

Vrijwilligers behouden en krijgen daar draait het functioneren van dorps huizen om. Mensen kiezen voor zo'n functie omdat ze wat voor het dorp willen doen, uit gemeenschapszin. De overheid dwarsboomt die motivatie door eisen te stellen waaraan bestuur en vrijwilligers moeten voldoen; door steeds meer regelgeving, drank en milieuwetten (geluidshinder), door verplichte administratie en registratie. Niet een bestuurslid maar allemaal moeten ze het "sociale hygiëne" brevet halen en daar komen ze niet voor. VWS zegt vrijwilligerswerk hoog in het vaandel te dragen, maar



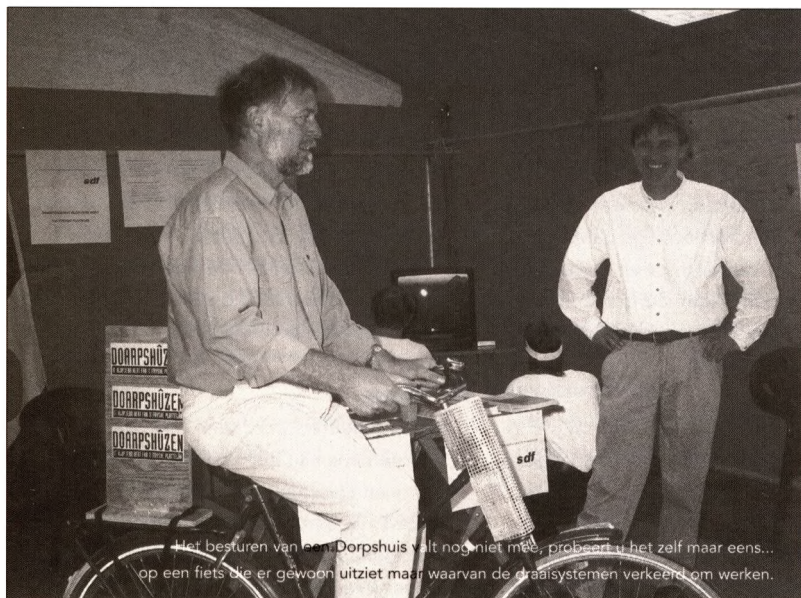
De stand van de 20-jarige FLD

er is geen benul hoe zaken ter plekke uitwerken, wat daar de noden zijn. Tot in de Tweede Kamer bevecht SDF dit soort belangen.

Jeugdproblematiek en in het bijzonder 'pillenbus' en 'drugsdealers' die ook om de hoek staan als het dorps huis feest, vormen een andere zorg. In september zitten jongeren en dorpsbesturen om de tafel en willen de consultants horen aan welke hulp en ondersteuning behoefte bestaat. Het duurt nog even voordat SDF haar dorps huizen-database gereed heeft maar er wordt hard aan gewerkt. Straks zal men ook in den lande kunnen profiteren van de inzichten die bij 218 Friese dorps huizen met betrekking tot exploitatie,beheer, activiteiten, fondsen en zo meer zijn opgedaan. De Provincie Friesland heeft een dorps huizen-subsidiebeleid. Ze subsidieert de steunfunctie met f240.000 maar stelt tevens drie ton jaarlijks ter beschikking voor bouw\verbouw van dorps huizen. De SDF stelt een verdeling voor en de Provincie beslist.

Andere financiële middelen voor SDF komen van de aangesloten dorps huizen en bv. van de Friesland Bank, die het blad 'SDF berichten' sponsort. Eenmalig is het in 1992 op initiatief van het Juliana Welzijnsfonds gestarte Dorps huizenproject Friesland. Het Fonds stelt 4.1 miljoen gulden ter beschikking voor energiebesparende maatregelen waarmee 158 dorps huizen 30 miljoen aan investeringen realiseren. Het project heeft tot aansprekende resultaten geleid en het 'schone' eindverslag is het lezen waard. Niet in het minst omdat het aantoont hoeveel energie -en deze keer letterlijk en figuurlijk- te voorschijn komt als samenwerkingsrelaties ontstaan waarbij de belangen van de mensen waar het om gaat serieus worden genomen en de ruimte krijgen. Dan blijven inzet en motivatie voor dorp en dorps huis bestaan en kan het motto van deze kleine dorpendag in Friesland nog jaren mee:

**"US PLATTELAN LIBBET".....
ONS PLATTELAND LEEFT.**



Het besturen van een Dorps huis valt nog niet mee, probeer het zelf maar eens... op een fiets die er gewoon uitziet maar waarvan de draaisystemen verkeerd om werken.

Dorp en toekomst

Deel 2

door Henk Rozema, projectontwikkelaar Platteland, LCO-Zwolle

Het dorp is meer dan een woonwijk

De voorzitter van de Feriening Lytse Doarpen (FLD, de Friese Vereniging van kleine dorpen), mevrouw G. Krol-Benedictus, constateerde in haar inleiding dat vele politici, bestuurders en plannemakers opgegroeid zijn en wonen in een verstedelijkt gebied. Velen van hen hebben een nostalgisch beeld van een dorpsgemeenschap, iets uit voorbije tijden, iets dat in wezen zijn tijd gehad heeft. Zij zien het dorp als een stadswijk in het landelijk gebied; een woonstede waar de individuele kwaliteit van wonen hoog is. Planologen en inrichters ontwikkelen vol-

kraakt het in de voegen, maar de bindingen zijn taai. De leefbaarheid van een dorp is sterk verbonden met de kwaliteit van die sociale verbanden. De verenigingen van dorpsbelangen en de FLD moeten de kwaliteit van die verbanden trachten te vergroten. Dat vergt toekomstgericht denken en handelen van de bestuurders van de dorpsorganisaties. Dat gebeurt momenteel in tal van Friese dorpen. Ze stellen toekomstvisies op voor het dorp, ze richten zich bijvoorbeeld op het jaar 2015. De FLD begeleidt het proces van het opstellen van een dergelijke toekomstvisie. Samenwerking met de lokale overheid, de gemeente, wordt daarbij essentieel geacht. De FLD zal de deskundigheid blijven bevorderen en het organisatievermogen van besturen van dorpsbelangen blijven ontwikkelen.

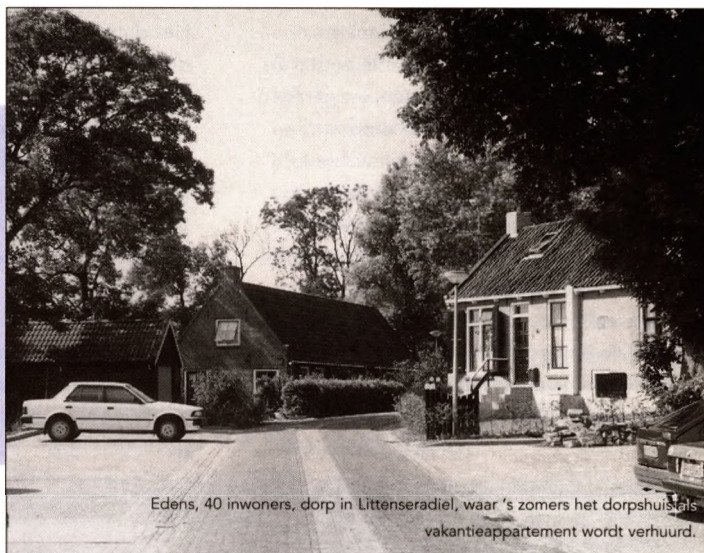
compleet bestemmingsplan volbouwen. Het geeft teveel eenvormige bouw en een snelle groei kan afbreuk doen aan het functioneren van de lokale samenleving. Ze acht een behoorlijke kern van sociaal en economisch gebonden van belang, als cement in de gemeenschap. Een mogelijk gevaar schuilt in het, in allerlei rapporten, promoten van individuele vrijheid en kwalitatief goed wonen op het platteland en in de dorpen. Dit mag niet ten koste gaan van de mogelijkheden van de huidige plattelandsbevolking.

De ontwikkelingen in het landelijk gebied raken de dorpen; de wisselwerking tussen dorp en omgeving is groot. Binnen het beleid dient aan die onderlinge wisselwerking nadrukkelijker aandacht te worden besteed.

Bedrijvigheid en voorzieningen zullen deels van karakter veranderen als gevolg van nieuwe arbeidsvormen, flexibiliteit en telematica. Dit kan negatieve, maar ook positieve effecten hebben: meer werk in dorpen en meer mogelijkheden om aan activiteiten deel te nemen, maar daar tegenover kan staan dat niet meer aan activiteiten op vaste tijden deelgenomen kan worden.



Voormalige Pastorie en gymzaal vormen nu een modern en multifunctioneel dorpshuis te Izum (gemeente Franekeradeel), een dorp met 1200 inwoners.



Edens, 40 inwoners, dorp in Littenseradiel, waar 's zomers het dorpshuis als vakantieappartement wordt verhuurd.

gens haar vanuit een dergelijke visie voorstellen voor de ruimtelijke inrichting en gaan daarmee voorbij aan het wezen en het fundament van de dorpen en het platteland, te weten de dorpsgemeenschap. Daarmee verwoordde ze dat een dorp meer is dan een verzameling huizen in een begrensde ruimte, een dorp is een sociaal verband. Mevrouw Krol vindt dat de FLD en de Landelijke Vereniging van Kleine Kernen (LVKK) het sociale aspect van het dorp sterker moeten profileren.

Een dorpsgemeenschap is niet statisch. Qua samenstelling en inhoud verandert ze, soms

Bedrijvigheid, voorzieningen en het karakter, de inrichting en de opbouw van het dorp zijn belangrijke elementen voor een dorpsgemeenschap. Een ontmoetingsruimte is noodzakelijk voor de opbouw en instandhouding van een dorpsgemeenschap (elders leest u meer over de in Fryslân zeer florende dorpshuizen, red.).

Evenwicht

De FLD-voorzitter pleit voor evenwichtige sociale opbouw en leeftijdsopbouw binnen een geleidelijk groeiende dorpsgemeenschap en waarschuwt voor initiatieven van projectontwikkelaars die in korte tijd een

Dhr. Ir. G.J. Klein Koerkamp van de directie Noord van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) gaf een uiteenzetting over het plattelandsvernieuingsbeleid waarin twee doelstellingen centraal staan: bestuurlijke vernieuwing en sociaal-economische versterking.

De theorie

In het regeerakkoord van 1994 werden de voornemens van het kabinet ten aanzien van plattelandsvernieuwing verwoord. LNV en VROM zijn de trekkers van het thema. Bij plattelandsvernieuwing wordt aangehaakt bij de veranderingsprocessen op het platte-

land en de regionale, gebiedsgerichte aanpak. Bij bestuurlijke vernieuwing wordt een zelforganiserend vermogen van de regio verondersteld, het rijk wil daarvoor meer ruimte bieden, ruimte voor maatwerk. Samenwerking met verschillende partners, zowel overheden als bewoners, staat daarbij voorop.

Bij sociaal-economische versterking gaat het om herstructurering en versterking van de landbouw. Versterking van niet agrarische bedrijvigheid is een tweede aandachtsveld. Sociaal-economische versterking is van groot belang voor de leefbaarheid in het landelijk gebied.

Er is aandacht voor en ondersteuning van bottom-up processen. Particuliere groepen uit de samenleving zijn de bron voor creatieve, vernieuwende ideeën. Zij zijn de motor voor het behoud en de ontwikkeling van een gebied. Ze hebben kennis, ideeën, creativiteit en de bereidheid om zich in te zetten. Ze steken de handen uit de mouwen.

De praktijk

Klein Koerkamp deed een greep uit de vele voorbeelden:

Veel van dergelijke initiatieven hebben baat bij een duwtje in de rug in de vorm van financiële steun, daarvoor is bij LNV een budget beschikbaar. Projecten in de sferen plattelandsrecreatie, streekeigen producten en natuur- en landschapsbeheer komen het meest voor. Het thema leefbaarheid komt nog niet zo erg naar voren.

Toekomst

Plattelandsvernieuwing komt nu in een stroomversnelling, de goede voorbeelden krijgen navolging. Naast projecten in de groene sfeer en op het terrein van verbreding binnen de landbouw dient er meer aandacht te komen voor leefbaarheidsaspecten. Aandacht voor welzijn, voorzieningen en bereikbaarheid wordt wenselijk geacht, zo blijkt uit de evaluatiestudie (begin dit jaar verschenen onder de titel "Nieuwsgierig naar vernieuwing", red.). De inbreng van andere ministeries is daarbij nodig. Provincies en met name de gemeenten kunnen een meer actieve rol vervullen om lokale initiatieven te stimuleren en te begeleiden. Financiële middelen zijn eveneens belangrijk om initiatieven gericht te stimuleren. Klein Koerkamp stelt tot slot dat

creëert basisvoorwaarden voor en haakt in op regionale ontwikkeling met een integraal karakter. In het Friese beleid is aansluiting gezocht bij regionale projectstructuren, bijvoorbeeld het Waardevol Cultuurlandschap (WCL) in Zuidwest-Friesland, de LEADER-regio's Noordwest en Noordoost Friesland en het Ruimtelijke Ordening-Milieu (ROM) project in Zuidoost Friesland. Daarmee is nog niet geheel Friesland gedekt, een strook in het midden van de provincie valt buiten deze regionale projecten. De provincie overlegt met de betrokken gemeenten over de invulling van het plattelandsbeleid. Een belangrijke rol wordt door de provincie toegekend aan organisaties als de FLD, de stichting Doorp en Bedriuw (Dorp en Bedrijf) en de stichting Kultuer en Toerisme yn Fryslân (organisatie op het gebied van cultuurtoerisme).

De gedeputeerde gaf helaas geen nadere invulling van de aan de FLD toegedachte rol. Wat betekent de inhoud van de hier samengevatte inleidingen voor de verenigingen van dorpsbelang en de FLD in de komende jaren? Er is al een omslag gemaakt: enkele jaren geleden werd de FLD-slogan "Us plattelân wol libje" (ons



Kleine Dorpendag nr. 5



Kleine Dorpendag nr. 3

- * Op de Waddeneilanden wordt de positie van de landbouw weer sterker, naast recreatie en toerisme. De landbouw verbreedt zich en richt zich ook op natuurbeheer, recreatie en streekeigen producten.
- * In het dorp Heeg hebben scholen, de vogelwacht en Plaatselijk Belang samen de handen ineen geslagen om een park op te knappen.
- * Door middel van milieucoöperaties zijn groepen boeren actief rond natuur- en landschapsbeheer.
- * Er is een promotiecampagne ontwikkeld voor de verkoop van regionale Friese producten.

de vormgeving van het plattelandsvernieuwingbeleid mede afhangt van de vraag of het nieuwe kabinet er opnieuw een speerpunt van beleid van maakt.

De Friese gedeputeerde mevr. M. Brandsma schetste het provinciale beleid.

Gebiedsgericht

Een belangrijke wijziging in het provinciale beleid van de afgelopen twintig jaar is de accentverschuiving van dorp naar regio. De provincie acht de gemeenten eerste verantwoordelijke voor de leefbaarheid van dorpen binnen haar grondgebied. De provincie

platteland wil leven) gewijzigd in: "Us plattelân libbet!" (ons platteland leeft!). Deze omslag is te kenschetsen als: van defensief naar offensief. Ik geef enkele elementaire zaken voor de komende tijd aan.

Projectontwikkeling

Er wordt steeds meer van dorpen verwacht, het is niet meer voldoende om claims neer te leggen bij de gemeente. Zelf plannen maken is het devies. Niet afwachten, maar het heft in eigen handen nemen! Vooruit kijken naar de toekomst is nodig. Samenwerking met andere partijen, zowel binnen als buiten het dorp, is daarbij nood-

zakelijk. Dat vergt veel van bestuurders van dorpsbelang: kennis, tijd, onderhandelen, communiceren met gemeenten en anderen, maar ook met de eigen achterban. De FLD besteedt daarom terecht de nodige aandacht aan deskundigheidsbevordering.

Regio

Dorpsbelangen handelen met name op het niveau dorp. In Fryslân zijn enkele goede ervaringen met een koepel van plaatselijke belangen binnen één gemeente: de federatie. Ze overleggen over gemeenschappelijke belangen met de gemeente.

Toch blijkt het in de praktijk moeilijk om ontwikkelingen in het buitengebied van het dorp en ontwikkelingen binnen de gehele gemeente te beïnvloeden. Dat wordt nog moeilijker als binnen de door de provincie voorgestane regionale aanpak over de gemeentegrenzen heen moet worden gekeken. Zelfs gemeenten werken soms aarzelend mee aan projecten op regionale schaal (meerdere gemeenten). Het plattelandsopbouwwerk en de FLD kunnen de dorpsbelangen stimuleren om aandacht te schenken aan de wisselwerking tussen dorp en omgeving, tussen dorp en regio.

Bottom-up

Overheden bepleiten bottom-up planningsprocessen. Een scala aan actoren is daarbij actief. De inrichting van het planproces krijgt nu nog te weinig aandacht, bijvoorbeeld: wie doen mee, op welke wijze, met welke rol, met welke verantwoordelijkheid, welk tijdspad is reëel. Dit zijn allemaal zaken waar in de voorbereiding meer aandacht aan besteed moet worden. Daarnaast is het, zeker voor deelnemende partijen met een zwakkere positie, zoals vrijwilligersorganisaties, van belang om, op verzoek, middelen en ondersteuning beschikbaar te stellen. Er is helaas nog onvoldoende aandacht voor de facilitering van bewoners- en belangengroepen welke niet over een eigen professioneel apparaat beschikken. Gemeenten, waterschappen, woningbouwcorporaties, boerenorganisaties, natuur- en milieu-organisaties beschikken allemaal over professionele, betaalde bestuurders en/of medewerkers. Vrijwilligersorganisaties doen het in hun vrije tijd en met weinig middelen. Sommige dorpsbelangen redden zich goed door toevallig aanwezig gunstige omstandigheden, bijvoorbeeld enkele bestuursleden die veel kennis, ervaring en tijd inbrengen. Het kader plattelandsvernieuwing dient meer faciliteiten beschikbaar te stellen aan bewoners- en belangengroepen, zodat ze de door hen noodzakelijk geachte organisatiekosten en deskundige ondersteuning kunnen bekostigen. Zeggen dat bottom-up

"BRUG NAAR 2010"



planning belangrijk is, is nog iets anders dan daadwerkelijk de basiscondities daarvoor aan te bieden. Of, om het op z'n Fries uit te drukken: "it is mei sizzen net to dwaen"! De verplichting door de subsidiegever van het schrijven van een participatieparagraaf bij het indienen van een subsidie-aanvraag en bij de afrekening van de toegekende middelen, vormt een mogelijkheid om

inzichtelijk te maken hoe het participatieproces gestalte heeft gekregen, met welke middelen en welke effecten daarmee zijn bereikt. Voor procesbegeleiding zou een fonds ter dekking van participatiekosten ten behoeve van vrijwilligersorganisaties ingesteld kunnen worden door rijk, provincies en gemeenten.

De FLD zal de komende tijd met name de opstelling van toekomstvisies door dorpen stimuleren en begeleiden. Opstellen van visies is de eerste stap, uitvoering ervan is een tweede. De FLD kan, zonedig, bij die uitvoering een intermediaire functie vervullen tussen dorpsbelang en gemeente. Het op gang brengen en houden van een samenwerkingsproces tussen dorp en gemeente zal een belangrijke taak vormen voor de FLD. Verder kan de FLD op specifieke onderdelen expertise leveren of inhuren voor de nadere uitwerking van projectvoorstellen. Met die honderden dorpen in Fryslân hebben ze daar handen vol werk aan!



Zurich, dorp aan de Friese Waddenkust.

De wijkgedachte in Nijmegen

door Guido Roelofs

Aandacht voor buurten en wijken groeit alom in ons land. Deze ontwikkeling is in Nijmegen ook te bespeuren: de woningcorporaties hebben gezamenlijke beleidsplannen voor tal van wijken opgesteld, de politie gaat weer gebiedsgericht werken, de gemeente bouwt het wijkgericht werken verder uit in de Integrale Stadsdeelaanpak en Tandem heroriënteert zich op de wijk. Het perspectief van waaruit zij opereren mag verschillen, maar in de dagelijkse praktijk blijken samenwerkingsverbanden nodig om ook de eigen doelen als organisatie te kunnen verwezenlijken.

Hoe wij vanuit het perspectief van een welzijnsorganisatie tegen deze ontwikkeling aankijken en er op inspelen, is het onderwerp van gesprek met twee opbouwwerkers van Tandem. Frans Brukx is als projectmedewerker op dit moment betrokken bij de introductie van Tandem in het Waalspronggebied, waar een geheel nieuwe wijkgedachte zal gaan ontstaan.

Ton Jansen is senior opbouwwerker in Nijmegen en heeft daar de wijken Benedenstad, Centrum, Bottendaal en Hengstdal onder zijn hoede. De diversiteit van deze wijken stelt telkens andere vragen aan bewoners en instellingen om de leefbaarheid te bevorderen.

Welke parallel is te trekken tussen de landelijke trend en de ontwikkelingen in Nijmegen?

Frans Brukx doet de aftrap. 'De wijk staat weer in het brandpunt van de belangstelling. Nijmegen loopt wat dat betreft al jaren mee in deze ontwikkeling. De organisatorische vormgeving van de wijkaanpak krijgt steeds meer gestalte binnen de gemeentelijke diensten. Het breukpunt lag bij het einde van de grootschalige stadsvernieuwingsoperaties in met name de oudbouwwijken in onze stad. De ervaring leerde dat het alleen maar stapelen van nieuwe stenen nog geen leefbare wijken tot gevolg had. Het verkrijgen van inspraak en invloed op dit proces, was toen een belangrijk aandachtspunt voor bewoners. Het welzijnswerk speelde daar op in. Nu is de inzet meer gericht op het betrekken van de bewoners bij voorbereiding en uitvoering van plannen voor de leef-

baarheid van hun eigen woonomgeving. De periode van de Sociale Vernieuwing kenmerkte zich door de opvatting dat de bewoners het vooral zelf moesten oplossen. De speciale bewonersbudgetten waren een belangrijk instrument om uitdrukking te geven aan de verantwoordelijkheid van bewoners. Samenwerking tussen instellingen en van instellingen met bewoners staat nu voorop. Het Grote Steden Beleid en de Integrale Stadsdeel Aanpak (ISA) in Nijmegen ademen juist deze sfeer. Bewoners spelen een hoofdrol in de wijken en de instellingen dragen hun deskundigheid bij, onder regie van de gemeente.' 'De belangstelling voor de wijk als oplossingskader voor de leefbaarheid verloopt in golven, kent haar 'ups' en 'downs' in de afgelopen 20 jaar', vult Ton Jansen aan. 'Ik vergelijk het wel met eb en vloed. De wijk als de maat voor de inzet en het vinden van oplossingen voor samenlevingsopbouw, ondervindt nu inderdaad meer aandacht. Veel bedrijven en instellingen willen dichterbij bewoners, burgers, klanten of consumenten staan. De schaalvergroting die veel bedrijven en instellingen de laatste jaren doormaakten, vergrootte ook de feitelijke en gevoelsmatige afstand. Nu probeert men nieuwe organisatorische verbanden te smeden om het contact weer te versterken. Soms betekent dit weer nadrukkelijker aanwezig te zijn in wijken om daar met bewoners aan de slag te gaan. Tandem kiest er ook voor haar inzet wijkgericht en zichtbaarder te maken. De schaalverkleining van stadsdelen naar wijkfilialen is daarvan de resultante. Tandem staat daar niet alleen in. Waar dat logisch en praktisch is zoekt Tandem aansluiting bij gezamenlijke initiatieven. Het idee van de wijkpost heeft zich geleidelijk verder ontwikkeld. De wijkpost in de Koninginnelaan en de onlangs geopende wijkpost in Hatert zijn daarvan een voorbeeld. Diverse instanties, waar onder de gemeente, politie en Tandem, werken samen om de wijkpost vorm te geven. Zij zijn daar direct bereikbaar voor bewoners en maken gebruik van een gezamenlijke balie.'

Gaan wij met zijn allen de wijkpost induiken en overdonderen wij de bewoners met onze bemoeizorg of proberen wij met bewoners en gebruikers van de wijk te bekijken wat

een passend aanbod is om de wijkontwikkeling vorm te geven?

Ton Jansen is stellig: 'Je kunt niet in het wilde weg met alle instellingen in de wijk bij elkaar gaan zitten. Het zal goed kunnen dat in bepaalde wijken de wijkpost een geheel andere samenstelling van deelnemers kent, op grond van de specifieke situatie in de wijk en de vraag van de bewoners. Het Centrum, Lindenholt of de Waalsprong zijn niet over één kam te scheren. Een goede analyse van wijken, samen met bewoners en collega-instellingen, is bepalend voor het team dat vanuit de instellingen wijkgericht inzet levert. Tandem kan en wil daar een bijdrage aan leveren. Daarnaast is het goed te beseffen dat niet alle problemen op wijkniveau zijn op te lossen. Een stedelijke of regionale aanpak van bijvoorbeeld volkshuisvestings- of verkeersvraagstukken blijft nodig.'

'Gebiedsgericht werken houdt in dat bewoners meedoen,' aldus Frans Brukx. 'Wij kunnen niet denken en doen voor bewoners, maar moeten met bewoners werk maken van de leefbaarheid in hun wijken. De positie van de burger in dit geheel zal sterker worden. Tandem zal zich richter en dienstverlenender gaan opstellen. De Nijmeegse overheid gaat daar meer dan voorheen een coördinerende en sturende rol in spelen. Intern is de gemeente doende een meer integratieve werkwijze door te voeren, maar deze manier van werken verwacht zij ook van de externe partners, waar onder Tandem. De coördinatoren Stadsdeelaanpak brengen dit in de praktijk, waarbij de burgers hun invloed kunnen laten gelden en de gemeenteraad de uiteindelijke controle heeft. De gemeente bepaalt de prioriteiten en verschaft Tandem de benodigde middelen'

Frans vult nog aan: 'De valkuil is mogelijk dat elke instelling zich gedwongen voelt zich ook op wijkniveau te gaan organiseren. Dat lijkt mij een ondoenlijke en tevens onhandige zaak. Niet alle organisaties kunnen met een wijkgebonden organisatievorm effectief en efficiënt opereren. Welke kwesties eigen zich voor een oplossing op wijkniveau en welke budgetten moet je meer wijkgericht inzetten, is dan eerder de vraag. Fysiek aanwezig zijn in de wijk is dan niet de maat,



Nijmeegse wijken in beeld gebracht.

Rechts: Frans Brukx

Links: Ton Jansen

maar wel dat jouw aanbod wel in de wijk terecht komt en dat je kunt voldoen aan de specifieke vraag vanuit de wijk. Vragen, mogelijkheden en problemen in het gebied zijn de toetsstenen voor de geleverde inzet. Dit is bepalend voor de vormgeving van de dienstverlening vanuit de filialen die Tandem gaat inrichten en haar aanvullende stedelijke aanbod.'

Welke rol kan Tandem op zich nemen om de wijkgedachte in Nijmegen om te zetten in door bewoners gedragen wijkontwikkelingsvisies?

'De herlevende wijkgedachte biedt bewoners een nieuw handelingsperspectief,' meent Ton Jansen. 'Tandem zal haar inzet daar op organiseren en weer afstemmen op de wijken. Daar waar de inzet het meest nodig is, zijn wij op zijn sterkst actief om de leefbaarheid te bevorderen. De ervaringen die wij hiermee opdoen in de aanpakwijken van de ISA, kunnen wij ook gebruiken voor ons aanbod in andere stadswijken. Ook daar zal de wijkontwikkeling niet stilstaan en willen wij een passend aanbod leveren aan bewoners die aan hun wijk willen gaan werken. Mensen zijn nog steeds in de eerste plaats betrokken bij hun eigen woon- en leefomgeving, hoe het met 'hun' wijk gesteld is. Het wijkgevoel is nooit weggevoerd. Als opbouwwerker spreek ik hen daar dan ook op aan.'

'Bedenk daarbij wel dat het begrip buurt of wijk relatief is,' waarschuwt Frans Brukx. 'Bewoners ervaren hun eigen subjectieve

buurt. De een is slechts aanspreekbaar op het eigen huis of de eigen straat, terwijl anderen de hele buurt of wijk als hun woonomgeving opvatten. De 'beleefde' wijk past daarom niet altijd bij de administratieve wijk die gemeente of instellingen kennen. Dwing mensen dan ook niet op andere niveaus mee te praten. Ga daarom actief op zoek naar deze 'beleefde' wijk als je de bewoners wilt vragen te participeren in de wijkontwikkeling. Tandem gaat die zoektocht aan. Wij beperken ons daarbij niet tot de bestaande stad. Wij willen ook aan de gang gaan in de Waalsprong. De integrale ontwikkeling van een nieuw stadsdeel is daar de uitdaging voor Tandem: samen met bewoners, gemeente en andere instellingen.

'Leefbaarheid is een paraplu-begrip in onze samenleving waar veel zaken onder vallen, zoals fysieke woonomgeving, sociale samenhang en voorzieningenniveau. Maar ook het al of niet hebben van werk beïnvloedt de leefbaarheid in een wijk intens,' weet Ton Jansen met zijn ervaring met de Kolpingbuurt in het achterhoofd. 'Tandem 'doet' weliswaar niet aan werkgelegenheid, maar het is wel een aspect waarin Tandem de mogelijkheden meer zou moeten benutten. Zeker waar de werkloosheid in de wijk geworteld is.'

'Wij constateren dat niet alle Nijmegenaren evenredig profiteren van de economische opleving. Deels is dat te verklaren door de sociale en psychologische factoren van bewoners in bepaalde wijken die - soms -

generaties lang met werkloosheid geconfronteerd zijn. Toch lijkt het ook zo te zijn dat het feitelijk beschikbare werk niet bij die mensen terecht komt. Dan is het voor Tandem zaak om samen met andere instellingen te onderzoeken hoe het werk in de wijken kan komen. De koppeling van bijvoorbeeld Wijkwerk aan nieuwe buurtvoorzieningen heeft een dubbel leefbaarheidseffect: extra werkgelegenheid en een versterkt voorzieningenniveau,' concludeert Frans Brukx.

'Bewoners hebben zat ideeën over de leefbaarheid in hun wijk, voorbeelden over milieu, werken, gezondheid of speel- en groenvoorzieningen zijn er te over in Nijmegen. Waar mogelijk moet Tandem deze ideeën boven water halen en helpen vormgeven. Vraaggeoriënteerd werkend leren wij onze klanten en hun wensen steeds beter kennen,' stelt Ton Jansen vast. Frans Brukx sluit hier op aan: 'Dit impliceert dat bewoners en indirect de politiek van Nijmegen onze opdrachtgevers worden. Wij zoeken daarbij de samenwerking met andere organisaties zonder ons te verliezen in discussies over competenties. Wij gaan uit van de zaak die speelt en maken duidelijk welk aandeel wij kunnen leveren. Tandem staat daarmee midden in de samenleving.'

(Foto Anita Pantus)

(Bron: Tendens, kwartaaluitgave Tandem, welzijnsorganisatie Nijmegen)

Cartoon

Den Haag, vrijdag

Het zeer populaire klussen in eigen huis en tuin leidt tot een flinke groei van de afvalberg in ons land. Doordat Nederlanders steeds meer tijd en geld spenderen aan het doe-het-zelven worden steeds vaker ritjes naar de vuilstortplaatsen gemaakt.

Dat concludeert het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) naar aanleiding van een onderzoek naar de stijging van het grof huishoudelijk afval. Het CBS houdt jaarlijks een enquête onder alle gemeenten over de inzameling en verwerking van afval. "Hieruit komt duidelijk naar voren dat steeds meer particulieren grof afval aanbieden aan de inzamelingsplaats van hun gemeente. Vooral de stromen gescheiden groftuinafval en verbouwingsafval zijn sterk toegenomen, terwijl de andere afvalstromen uit huishoudens zich juist stabiliseren", stelt onderzoeker Cees van Beusekom.

In de periode van 1991 tot 1996 steeg de hoeveelheid grof huishoudelijk afval dat jaarlijks in Nederland wordt aangeboden van 1,2 tot 1,6 miljoen ton. Hierbij moet niet alleen worden gedacht aan oude koelkasten of vloerbedekking, maar ook aan omvangrijk puin dat is vrijgekomen bij het doe-het-zelven of bij de herinrichting van tuinen.

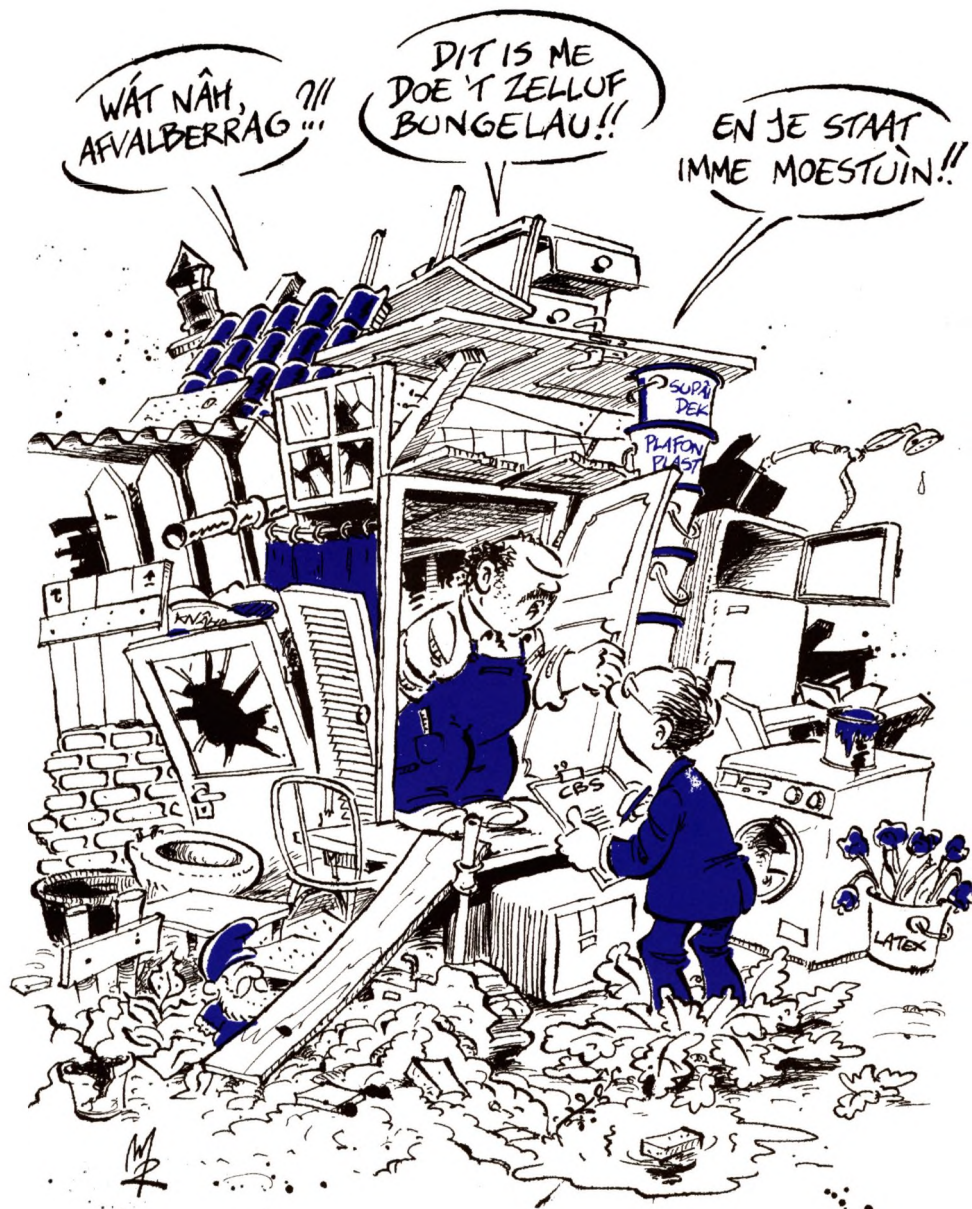
Volgens het CBS hangt de groei van het door particulieren aangeboden bouw- en tuinafval samen met de stijging van het aantal koopwoningen. Met name bezitters van een eigen huis blijken veel vaker zelf te klussen.

Maar ook door de toename van het aantal tweede hypotheke neemt de afvalberg toe. Volgens een onlangs gehouden NIPO-onderzoek is 54 % van die leningen bestemd voor een verbouwing of reparatie van de eigen woning. Het geld wordt dan besteed aan een nieuwe keuken, badkamer of het aanbouwen van een serre, waarbij veel afval vrijkomt.

(uit: De Telegraaf, 8-5-1998, door Lieke Jongbloed)

Grote toename doe-het-zelven in huis en tuin:

Klussen zorgt voor enorme afvalberg



Kiosk

door Jos van Meeuwen

Het ontsnapte land: het debat over de ruimtelijke inrichting van Nederland

Dat ruimtelijke ordening werd gekozen als thema van de laatste boekenweek zegt iets over de grote belangstelling voor de inrichting van ons land. Planologen en stedenbouwkundigen zijn hierover al langere tijd in debat. Begin jaren negentig werd in de 'Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra' (Vinex) vastgelegd waar in de periode 1995-2005 nieuwe woningen gebouwd zouden worden. Eind 1997 heeft het kabinet in de nota

'Actualisering Vinex' zijn opvattingen over de verstedelijking in de periode 2005-2010 neergelegd. In vakbladen en uitgaven van bij de ruimtelijke ordening betrokken ministeries vinden we de weerslag van de beleidsvoornemens en de discussie daarover.

In 'Op weg naar 2015.

Berichten over de uitvoering van de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening', een kwartaaluitgave van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (maart 1998), wordt de nota

'Actualisering Vinex' geplaatst in een historische context: van de naoorlogse strijd tegen de woningnood en de spreiding van de verstedelijking door het scheppen van nieuwe groeikerken, de slaapsteden, in de jaren zestig en zeventig naar de (her)ontdekking van de bestaande stad. Deze ontwikkeling wordt gerelateerd aan differentiaties in woonwensen

als gevolg van veranderingen in de patronen van leven, wonen en werken.

In de Vinex werd het concept geïntroduceerd van de compacte stad: de groei van de vraag naar woningen, werklocaties en voorzieningen moest primair worden opgevangen in de stadgewesten, bij voorkeur in de bestaande stad, anders aan de rand van de stad en desnoods elders in het stadsgewest om uitwaaiing van de stad en daarmee verstedelijking van het landelijke gebied zoveel mogelijk tegen te gaan. Met dit beleid wilde het rijk de steden een impuls geven, de natuur sparen en tegelijk het mobiliteitsvraagstuk aanpakken: minder autogebruik en meer openbaar vervoer. Volgens minister De Boer was de keuze voor de stad ook een keuze voor een vitaal (groen) platteland.

Het begrip 'compacte stad' kreeg echter een negatieve klank: het werd synoniem voor 'veel steen per vierkante meter'. Vandaar dat de *Actualisering Vinex* in plaats daarvan spreekt van de complete stad: "*De complete stad richt de aandacht niet exclusief op de zichtbaar gebouwde omgeving, maar op de ontwikkeling van een geografisch gebied waar voldoende kritische massa is, zodat er sterke sociale, economische en culturele netwerken kunnen ontstaan. En die kritische massa*

moet vrij groot zijn om de agglomeratie voordelen in de moderne steden optimaal te kunnen benutten". Omdat de moderne burger de stad echter is ontgroeid, hij werkt in de ene en woont in de andere stad, geldt regiovorming als een vereiste.

In het beleidsdenken over de complete stad wordt ook de Europese dimensie meegenomen. De uniciteit van de combinatie van een grootstedelijk vestigingsmilieu, waartoe met rust, ruimte en groen op fietsafstand is volgens de nota een sterk punt wat betreft de concurrentie van de Randstad en de wijdere Stedenring Centraal Nederland, waar ook grote delen van Noord-Brabant en Gelderland deel van uitmaken, tegenover grootstedelijke conglomeraties als Brussel, Londen, Berlijn en Parijs. De noodzaak van de bescherming van het Groene Hart en van de versterking van de steden wordt dus in de 'Actualisering Vinex' gemotiveerd zowel op grond van het belang van de binnenlandse ruimtelijke ordening als vanuit de internationale optiek. Een goed functionerende Randstad is zo bezien niet slechts een regionaal of nationaal belang, maar ook een Europees belang. De rijksoverheid ziet het als haar taak om de beschikbare ruimte af te stemmen op de vraag naar ruimte. Het kabinet wil de natuurlijke drang van de markt om steeds meer ruimte in beslag te nemen afremmen via restrictief beleid, het creëren van bufferzones en het vaststellen van bebouwingscontouren. De 'Actualisering Vinex' voorziet in een stimuleringsprogramma voor het

intensiever en creatiever gebruik van de schaarse ruimte. Het project 'Stad & Milieu' biedt gemeenten mogelijkheden om knelpunten in het complete stadbeleid als gevolg van strijdigheid met milieudoelstellingen op te lossen (nadere informatie in 'Op weg naar 2015' en bij het Distributiecentrum VROM, tel 070-3449449).

"Misschien ben ik een gelovige, maar ik denk dus echt dat de nieuwe generatie sleutelprojecten voor het eerst iets is waardoor het idee van een Randstad als metropool werkelijkheid wordt. En dat is tegelijkertijd het grootste risico dat eraan kleeft: als het Rijk niet gelooft in de meerwaarde, als men dit Randstadconcept niet ziet en de sleutelprojecten alleen maar beschouwt als concurrerende bouwlocaties, is dat een gemiste kans" (ir. Joost Schrijnen, adjunct-directeur van de Dienst Stedenbouw en Volkshuisvesting van de Gemeente Rotterdam in 'Op weg naar 2015').

In de nota 'Actualisering Vinex' worden een aantal sleutelprojecten voorgesteld rond de stations van de HSL-Zuid: Rotterdam, Utrecht, Amsterdam Zuid/WTC en Den Haag CS, die de eerste stap moeten betekenen op weg naar de vorming van de Randstad-metropool met Europese ambities. Schrijnen: "*Het gaat om de verknoping van het internationaal netwerk van de steden, waardoor Nederland onderdeel van dat netwerk wordt*".

In het najaar van 1996 begonnen de vier grote steden aan een gezamenlijke verkenning van de toekomstige verstedelijking van de Randstad, die resulteerde in een gemeenschappelijke verklaring van de vier wethouders van ruimtelijke ordening onder de titel 'Deltametropool', de nieuwe benaming voor de Randstad, die moet uitgroeien tot een

stedelijk netwerk van Europees formaat. 'Stedebouw en Ruimtelijke Ordening' (nr. 2, 1998) laat de opsteller van de verklaring, de Delftse hoogle- raar stedebouwkunde Dirk Frieling, aan het woord. Hij zet zich af tegen de hardnekkige landelijke spreidingsgedachte in het ruimtelijke orderingsbeleid, die haaks staat op de in de verklaring bepleite concentratie van de verstedelijking van de Randstad volgens het concept van de Groene Metropool, waarin -in tegenstelling tot het idee van de Metropool in het Groen- meer ruimte is voor verspreide verstedelijking binnen de Randstad zelf. In de verklaring wordt niet meer gesproken over het Groene Hart maar over het Waterrijk. De bovengenoemde sleutelprojecten heten in de verklaring Stadshavens. Frieling schetst een toekomstbeeld van gedifferentieerd wonen, waterlinies tegen verstedelijking, semi-openbaar wegvervoer ("Het geloof in het openbaar vervoer is tanende") en de vier grote steden als (economische) mainports. In de verklaring stellen de vier wethouders van ruimtelijke ordening met het echec van de stadprovincies in het achterhoofd, dat de ontwikkeling van de Deltametropool geen grootscheepse reorganisatie van de bestuursstructuur vereist. In de toelichting op de verklaring is sprake van de vorming van een Verenigde Delta Compagnie, waarin de betrokken gemeenten participeren en die bestaat uit een aantal werkmaatschappijen (nutsbedrijven) met daarboven een Raad van Bestuur.

Randstad Holland: Het had zo mooi kunnen zijn!

In dezelfde aflevering van 'Stedebouw en Ruimtelijke Ordening' schetst Luuk Boelens, voormalig beleidsmedewerker van het Randstad Overleg Ruimtelijke Ordening, de geschiedenis van de Randstad als 'een geschiedenis

van voortdurend gemiste kansen'. Boelens laat zien hoe de Randstad eruit zou hebben gezien als de Eerste (1960), de Tweede (1966) en de Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening (1988) nooit zouden zijn geschreven. Van metropoolvorming in de Randstad in traditionele zin kan volgens Boelens als gevolg van de gemiste kansen en bestuurlijk onvermogen geen sprake meer zijn: "*Voor ingewijden is de fabel Randstad definitief voorbij.*" Hij ziet slechts kansen voor metropoolvorming in nieuwe stijl: "*Hierbij gaat het niet enkel meer om zijn ruimtelijke verschijningsvorming (zelfs niet in eerste instantie), maar vooral en veel eerder om het conditioneren en bevorderen van metropolitane evenementen en gebeurtenissen; co-intense en hoogdynamische confrontatie van verschillende levenssferen, werkelijkheden en ontwikkelingen met elkaar. Dit vanuit de overtuiging dat eerder de intensiteit van gebeurtenissen, het toeval, de confrontatie met andere levenssferen, het onbekende, het andere etc. dan de ruimte het metropolitane dicteert. Eerder dan het Weena, het Bankgebied, de Zuid-as of tal van andere stedelijke revitaliseringsprojecten, zijn de kunst- en foolsfestivals op de Waddeneilanden, het overstappen op Schiphol en zelfs de afgelopen plattelandsmanifestatie in Londen metropolitaan.*"

Woonverkenningen: wonen in 2030

De afgelopen maanden werd ook druk gediscussieerd over het rapport 'Woonverkenningen: wonen in 2030'. Een weerslag van dit nationale debat, dat op 18 maart jl. werd afgesloten met een congres, is te vinden in het 'Corporatie Magazine' van 7 april 1998 en in het zeswekelijks (Onafhankelijk) 'Tijdschrift voor Volkshuisvesting' ('bedoeld voor iedereen die actief is in en rond de volkshuisvesting in

Nederland'), dat verschijnt onder auspiciën van het Nederlands Instituut voor Ruimtelijke Ordening (NIROV) en de Onderzoeksschool Nethur, van april 1998. Beide bladen besteden aandacht aan de slottoespraak van de directeur-generaal volkshuisvesting van VROM, de heer Kokhuis, die vaststelde dat de discussie bevestigde wat al in het rapport werd gesignaleerd, namelijk dat de woonomgeving en het woonmilieu een steeds grotere rol spelen in de woonwensen van de Nederlanders. Om aan de toekomstige woonvraag te kunnen voldoen moet daarom een 'kwaliteitsprong' worden gemaakt op het gebied van de openbare ruimte bij de herstructurering van bestaande wijken en bij het ontwerp en de bouw van nieuwe Vinex-wijken.

"Een complete stad is een stad met een verscheidenheid aan woonmilieus voor uiteenlopende doelgroepen: rijk en arm, koop en huur, jong en oud, gezin en alleenstaand, oudere zelfstandigen, collectieve woonvormen. Verder moet de stad ruimte bieden om te werken. Kantoren in een woonwijk, woningen met werkruimte aan huis, herstructurering van bestaande wijken met nieuwe functies voor verspreid liggende winkelpanden ..."

Tegenover de groeiende keuzevrijheid van de welvarende woonconsument staat de dreigende concentratie in naoorlogse wijken van weinig kapitaalkrachtige bewoners, die niets te kiezen hebben. Volgens 'Woonverkenningen' moet deze ruimtelijke segregatie worden tegengegaan door het aantrekkelijker maken van deze wijken. Ook in 'Op weg naar 2015' wordt een lans gebroken voor de herstructurering van 'de veelal eenvormige woonwijken uit de jaren '50 en '60', die ten onder dreigen te gaan aan 'het geweld van de nieuwe Vinex-locaties en

grootstedelijke centrumplannen'. Hier ligt een belangrijke opgave voor de gemeentelijke overheid. Het blad laat zien hoe Utrecht daaraan vorm geeft in de wijken Hoograven en Zuilen.

In 'Rooilijn, tijdschrift voor wetenschap en beleid in de ruimtelijke ordening' wordt de noodzakelijke regierol van de gemeente in de stedelijke vernieuwing geïllustreerd aan de hand van de gang van zaken rond de Zuidpoort in Delft.

Over het ongerijmde van een centrale planning in een post-moderne omgeving.

In 'Rooilijn' staat ook een kritische bespreking van het advies Ruimtelijke Ontwikkelingspolitiek van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Volgens auteur Peter Paul Witsen druidt de belangrijkste aanbeveling van de WRR, te weten de uitbreiding van de planologische bevoegdheden van het Rijk bij projecten op nationale schaal, lijnrecht in tegen de toenemende vermaatschappelijking van de ruimtelijke ordening. Hugo Priemus, hoogleraar volkshuisvesting en wetenschappelijk directeur van het Onderzoeksinstituut OTB van de Technische Universiteit Delft, belicht de verschillen in de ruimtelijke verstedelijkingvisies van VROM, Verkeer en Waterstaat, Landbouw, Natuur en Visserij en Economische Zaken. Volgens hem is het hoog tijd, dat de departementale visies worden geïntegreerd tot een samenhangend geheel.

Kort bestek

'ROM magazine. Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer' van mei 1998 heeft als thema: Het poldermodel van milieu en ruimtelijke ordening. Tien jaar overlegplanning bij het gebiedsgerichte beleid. In 1988 werd het 'gebiedsgericht ruimtelijk en milieubeleid' geïntroduceerd. In tien zoge-

heten ROM-gebieden zouden milieumaatregelen worden getroffen in nauwe samenhang met de belanghebbenden:

"Ervaringen: aan de ene kant positief, maar bij de uitvoering wringt menige schoen."

Het 'Tijdschrift voor Volkshuisvesting' biedt nog een verslag van het NIROV-laboratorium leefbaarheid op de Bouwraai. In de discussie over 'de wijk als integratiekader en passend niveau voor leefbaarheid' werd onder meer gepleit voor een grotere inbreng van de bewoners in de ideëenvorming over leefbaarheid. Ook presenteert het blad de resultaten van onderzoek naar 'ruimtelijke concentraties van armoede' in Amsterdam, Tilburg en Utrecht. Volgens de onderzoekers, Sako Musterd en Wim Oostendorf van de Universiteit van Amsterdam, is er van echte armoedegetto's in Nederland geen sprake. Zij

spreken liever van 'pockets of poverty': 'kleine gebiedjes waar relatief veel kansarmen bij elkaar wonen'. De vraag is of dat erg is, welke factoren het ontstaan van deze 'pockets of poverty' bevorderen en welke rol wat dat betreft is weggelegd voor de volkshuisvesting.

Het 'Kwartalblad Grote-stedenbeleid', een uitgave van het Ministerie van Binnenlandse Zaken in samenwerking met de andere betrokken departementen en de vijftientig grote gemeenten, van maart 1998 besteedt o.m. aandacht aan de landelijke conferentie van de G21, de uitvoering van het grote stedenbeleid in Eindhoven, het eindrapport van de vastatiecommissie G15 (Groot onderhoud der steden. Samenwerking in samenhang), het Jaarboek Grote-stedenbeleid 1997, uitgebracht door het Instituut voor

Sociologisch-Economisch Onderzoek van de Erasmusuniversiteit (telefonisch te bestellen bij het ISEO, 010-4082776), de evaluatie van het grote stedenbeleid door het EIM (het rapport kan worden aangevraagd bij het EIM te Zoetermeer, 079-3413634) en het onderzoek van het Van Poelje Instituut van de Universiteit Twente. Meer nieuws over het grote stedenbeleid biedt *LSA-Berichten*, dat verkrijgbaar is bij het LCO. In de bijlage 'Lokaal Sociaal Beleid' (nr. 2) bij 'Ng, weekblad van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten' van 5 juni 1998 wordt het onderzoeksrapport 'Deur openen, investeren in sociale integratie en participatie' van de Commissie 'Onderzoek lokale infrastructuur besproken'. Het Beleidskader Lokaal Sociaal Beleid komt aan de orde in een interview met de Zwolse bur-

gemeester Jan Franssen. Ook wordt er aandacht besteed aan 'specifiek beleid voor onder-schatte plattelandproblemen': sociale ontreding en armoede als gevolg van werkloosheid en de sanering van de agrarische sector en de 'losgeslagen jeugd', die in het weekend 'steeds luider en gewelddadiger' wordt. In 'Openbaar Bestuur' tenslotte gaat Jan Peter Balkenende, medewerker van het Wetenschappelijk Instituut van het CDA, in op de terugkeer van het maatschappelijk middenveld, 'het geheel van organisaties, gemeenschappen en instellingen tussen staat en individu', vanwege 'de tekortschietende as van staat en markt' en op de consequenties daarvan voor de bestuurlijke en bestuursorganisatorische vernieuwing. □

Participatieprocessen bij plattelandsvernieuwing

De rol van gemeente en dorpsorganisaties bij de inbreng van leefbaarheidsthema's

door Jannie Schonewille

Het thema plattelandsvernieuwing lijkt bij uitstek een kader te bieden voor gemeenten en bewonersorganisaties om coalities te sluiten en gezamenlijk een bottom-up visie te ontwikkelen op het platteland waar het gaat om allerlei voorzieningen rond leefbaarheid. Op zich zijn de ingrediënten aanwezig: grote delen van het platteland, met name het noorden en oosten, kennen bewonersorganisaties met als doelstelling het behoud of verbetering van de leefbaarheid in hun directe omgeving. Leefbaarheidsaspecten zoals woningbouw, mogelijkheden voor gezamenlijke economische activiteiten, aan-

dacht voor mobiliteit, voorzieningen, zorg en welzijn liggen grotendeels op het terrein van de gemeentelijke overheid. Gemeentes hebben bovendien de afgelopen jaren onder de noemer 'bestuurlijke vernieuwing' gewerkt aan programma's om het bestuur te reorganiseren enichter bij de burger te brengen. Echter: het thema leefbaarheid komt nauwelijks aan bod binnen plattelandsvernieuwing; het beoogde bottom-up karakter komt niet echt van de grond; van coalitievorming tussen dorpsorganisaties en gemeenten in dit kader is geen sprake.

De ontwikkeling van het platteland is sinds de jaren tachtig in een stroomversnelling gekomen. De landbouwsector is sterk veranderd, wordt als economische drager minder belangrijk en krijgt te maken met randvoorwaarden gesteld door milieu en water. Tegelijkertijd leggen natuurontwikkeling, recreatie en wonen in toenemende mate een claim op de ruimte in het landelijk gebied. Bewoners en gebruikers worden zo geconfronteerd met behoorlijke veranderingen en moeten op zoek naar nieuwe wegen. Deze ontwikkeling is de reden dat de afgelopen kabinetsperiode plattelandsvernieuwing tot een beleidsthema is ver-

klaard. Een tweetal doelstellingen staan hierbij centraal: bestuurlijke en organisatorische vernieuwing (integratie van functies en samenwerking van organisaties en overheden) en sociaal-economische versterking. Leefbaarheid is een van de componenten van die sociaal-economische versterking. Binnen het beleidsthema plattelandsvernieuwing wordt sterk de nadruk gelegd op een bottom-up benadering. Particulieren en groepen uit de samenleving moeten de motor zijn voor behoud en ontwikkeling van een gebied en dienen als de bron voor creatieve ideeën. Participatie is daarbij het sleutelwoord: het betrekken van de bewoners en gebruikers en hun organisaties op het platteland bij planvoorbereiding, planontwikkeling en planuitvoering. Landelijk hebben ondertussen twee evaluaties van het beleidsthema plattelandsvernieuwing plaatsgevonden. 1) Daaruit blijkt dat er heel wat in gang gezet is op het platteland. Er zijn tal van projecten in ontwikkeling; regionaal zijn gebiedsgerichte organisaties gevormd en ontstaan overlegstructuren. Echter: de meeste projecten spelen zich af rond de groene sector. Leefbaarheid (aandacht voor vervoer, welzijn, voorzieningen en emancipatie) komt als thema weinig

aan bod. Ook het beoogde 'bottom-up' karakter komt nog niet echt van de grond: uit een evaluatie van LEI/DLO blijkt dat slechts bij 10% van de projecten een lokale organisatie het initiatief nam.

Te weinig aandacht voor het proces

Aandacht voor het leefbaarheidsthema zou vooral moeten komen van dorpsorganisaties. Deze organisaties hebben veelal expliciet als doelstelling de bevordering van de leefbaarheid van het dorp. Deze vrijwilligersorganisaties zijn soms op een vrij beperkt terrein bezig; soms ontwikkelen ze een breed pakket van activiteiten, zoals het ontwikkelen van dorpsvisies en het opzetten en beheren van allerlei voorzieningen (bijvoorbeeld zorgvoorzieningen voor ouderen, aanleg wandelpaden) en economische activiteiten (een jachthaventje bijvoorbeeld). In principe zouden deze organisaties in het kader van plattelandsvernieuwing een belangrijke inbreng kunnen hebben rond het thema leefbaarheid. Te denken valt aan bepaalde recreatieve elementen, mogelijkheden voor gezamenlijke economische activiteiten in het dorp, aandacht voor mobiliteit, voorzieningen, zorg en welzijn. Daarnaast kunnen zij, naast de groepen die

binnen plattelandsvernieuwing al volop in de picture staan zoals boeren, recreanten en natuurbeschermers de aandacht vestigen op de overige groepen op het platteland: burger-bewoners, uitkeringsgerechtigden, jongeren, ouderen en eenoudergezinnen. Echter: participatie in projecten rond plattelandsvernieuwing vergt nogal wat van dorpsorganisaties. Met name waar het gaat om gebiedsgerichte projecten die gemeentegrensoverschrijdend zijn, wordt er het nodige van dorpsorganisaties gevraagd om adequaat te reageren en kansen te benutten. Daarbij komt dat de betrokkenheid van dorpsorganisaties bij dergelijke plannen door de schaalgrootte vaak gering is. Het vergt behoorlijk wat tijd en deskundigheid om de relevantie van dergelijke plannen voor de eigen leefomgeving in te schatten. Bovendien ligt de project-coördinatie meestal bij de provinciale overheid. Willen dorpsorganisaties een inbreng hebben bij dergelijke projecten, dan is procesondersteuning en inhoudelijke ondersteuning een noodzakelijke voorwaarde. Voor die procesondersteuning is weinig aandacht binnen plattelandsvernieuwing. In het ETC-ERM-rapport wordt geconstateerd dat procesaspecten worden onderschat. Met



Protest van kleine dorpen tegen het Friese streekplan, 1979.

name gemeenten en bewoners hebben niet voldoende capaciteit om te kunnen initiëren en participeren. Belangenorganisaties rond natuur en landbouw kunnen daarvoor veelal gebruik maken van de professionele deskundigheid en ondersteuning van een provinciale en/of landelijke koepelorganisatie.

Dorpsorganisaties hebben die mogelijkheden veel minder. In een aantal provincies functioneren weliswaar koepel-organisaties van dorpsbelangen; maar hun capaciteit is te beperkt om structureel en systematisch die begeleiding te bieden. Op gemeentelijk niveau zouden welzijnsorganisaties, en met name het opbouwwerk, deze ondersteuning kunnen bieden. Echter: niet iedere plattelandsgemeente beschikt over opbouwwerk; en voor zover aanwezig is het maar de vraag of ondersteuning van bewonersorganisaties in het kader van plattelandsvernieuwing op de gemeentelijke welzijnsagenda en daarmee in het werkplan van de opbouwwerker staat.

Gemeenten spelen namelijk nauwelijks een actieve rol binnen plattelandsvernieuwing wordt in de evaluaties geconstateerd. Als ze al actief zijn, zijn ze sterk op de uitvoering gericht en minder sterk op de visievorming. Hierbij speelt het overwegend groene karakter van plattelandsvernieuwing een rol; gemeenten hebben weinig bevoegdheden op dit terrein. Van de mogelijkheid om zaken in het landelijk gebied rond leefbaarheid aan te pakken (het in stand houden van openbaar vervoer of andere voorzieningen, het ontwikkelen van plattelandstoerisme) wordt nauwelijks gebruik gemaakt. Beperkte middelen in termen van geld en ambtelijke en bestuurlijke capaciteit spelen hierbij een rol. Initiatieven en activiteiten op dit terrein zijn afhankelijk van de toevallige persoonlijke betrokkenheid van een ambtenaar, wethouder of burgemeester. Bovendien is binnen gebiedsgerichte projecten het gemeentegrensoverschrijdende karakter een barrière. Gemeentes zijn soms huiverig voor actieve samenwerking met andere gemeenten omdat dit mogelijk een stap is in de richting van een (gedwongen) samengaan. Als plattelandsvernieuwing geen item is binnen het gemeentelijk beleid, zal een gemeente participatie van bewonersgroepen in dit kader ook niet opnemen in het gemeentelijk welzijnsbeleid.

Daarbij komt dat veel gemeenten nog niet goed uit de voeten kunnen met participatie van bewonersgroepen. Het ETC-rapport constateert dat de participatieve aanpak botst met de bestaande bestuurlijke organisaties die overwegend top-down georiënteerd zijn wat betreft organisatie en beleidsproces.

Een soortgelijke conclusie valt te trekken uit een brainstormbijeenkomst die het LCO in februari van dit jaar organiseerde tussen provinciale afdelingen van de VNG en provinciale coördinatoren van dorpsorganisaties. 2) De bedoeling van deze bijeenkomst was helder te krijgen waar in de praktijk de knelpunten liggen in het overleg tussen gemeenten en dorpsorganisaties en wat voor activiteitenprogramma er in dit kader ontwikkeld zou kunnen worden. Geconcludeerd wordt op deze bijeenkomst dat communicatie en de organisatie van het overleg tussen gemeenten en dorpsorganisaties vaak moeizaam verloopt. Gemeenten zijn veelal intern gefixeerd. Zij hebben een eigen agenda, een eigen procedure waar het gaat om beleidsontwikkeling en een eigen tijdsplan. Dit spoort soms niet met de wijze waarop dorpen met problemen omgaan.

Dorpsorganisaties zijn vrijwilligersorganisaties, daardoor ontbreekt het vaak aan deskundigheid om mee te praten. Als die deskundigheid er wel is, is er soms sprake van hobbyisme. Dan worden vraagtekens gesteld bij de representativiteit en het draagvlak onder de achterban.

Om inbreng vanuit dorpen in het kader van plattelandsvernieuwingprojecten mogelijk te maken zullen gemeenten intern een organisatie-structuur moeten ontwikkelen om inbedding van dorpsinbreng mogelijk te maken. Met dorpsorganisaties moeten afspraken gemaakt worden om overleg en samenwerking goed te regelen. Belangrijk daarbij is dat dorpen faciliteiten krijgen om zelf mee te denken over de gewenste ontwikkeling van de leefomgeving om zo een volwaardige gesprekspartner van de gemeente te zijn. Faciliteiten in de zin van tijd, een budget en proces- en inhoudelijke ondersteuning door bijvoorbeeld provinciale koepel-organisaties en/of plattelandsofbouwwerkers.

Meer aandacht voor participatie en leefbaarheid

Als plattelandsvernieuwing de komende kabinetsperiode opnieuw een beleidsthema is, lijkt het thema leefbaarheid meer aandacht te krijgen. Ook zal er, gezien de conclusies van de evaluatie-rapporten, meer aandacht zijn voor participatie. De aanzetten in het rijksbeleid zijn er: het beleidskader 'lokaal sociaal beleid' van het ministerie van VWS stelt als uitgangspunt dat burgers actief mede-vormgevers van het welzijns- of sociale beleid zijn. Gemeenten worden in dit kader een veel actievere rol toebedacht. Integratie van Lokaal Sociaal Beleid met het thema plattelandsvernieuwing kan goede mogelijkheden geven om leefbaarheid en

participatie van bewonersorganisaties op het platteland vorm te geven.

Met de praktische invulling hiervan start het LCO dit najaar. In twee provincies gaat een project van start om het overleg tussen dorpsorganisaties en gemeenten beter te organiseren. Met de Landelijke Vereniging Kleine Kernen, de provinciale koepels van dorpsorganisaties en vertegenwoordigers van gemeentelijke en provinciale overheid wordt een activiteitenprogramma ontwikkeld voor zowel gemeenten als dorpsorganisaties. Doel hiervan is de mogelijkheden voor participatie van dorpsorganisaties, met name binnen plattelandsvernieuwing, te verbeteren.

Noten:

1) In 1997 evalueerde LEI-DLO, in opdracht van de directie Groene Ruimte en Recreatie van het ministerie van LNV de lokale processen en projecten rond plattelandsvernieuwing. (Groot, T.C. de, Fietsen of vernieuwen, De projecten plattelandsvernieuwing (cluster III) in evaluatie, LEI-DLO 1977)

In januari 1998 verscheen het evaluatie-rapport van ETC/ERM; deze evaluatie in opdracht van het ministerie van VROM, het ministerie van LNV en het Interprovinciaal Overleg, heeft betrekking op het beleidsthema Plattelandsvernieuwing; de initiatieven van de rijks- en provinciale overheid (ETM/ETC, Nieuwsgierig naar vernieuwing: tussentijdse evaluatie beleidsthema plattelandsvernieuwing).

2. Deze brainstormbijeenkomst vond plaats op 19 februari 1998 in Soestduinen. Het verslag van deze bijeenkomst is te bestellen bij LCO-Zwolle. (Telefoon: 038-4232112)

Enabling, doe je dat zelf?

Het perspectief van enabling voor vernieuwing van lokaal sociaal beleid

door Jan Willem Duyvendak

Het is raar maar waar: wie zicht wil krijgen op ontwikkelingen in het welzijnsbeleid, moet vooral buiten de sociale sector kijken. De grote schommelingen in de waardering voor het welzijnswerk hebben opvallend weinig te maken met de kwaliteit van het werk. Over die kwaliteit valt best het een en ander te zeggen, maar de conjuncturele veranderingen in de politieke waardering vinden hun oorsprong niet in nauwgezette evaluaties van de inhoud of de effecten van het welzijnswerk. De ruimte voor de sociale sector wordt in hoge mate bepaald door sterk modieuze opvattingen over grote vragen als 'Hoe zelfredzaam is het individu?', 'Wat is de waarde van gemeenschappen?' en 'Wat vermag de overheid, wat vermag het welzijnswerk?'. Het zijn de antwoorden op deze mega- en meta-vragen die het speelveld van de sociale sector bepalen; een speelveld dat recentelijk overigens sterk vergroot is, na een periode waarin er nauwelijks meer ruimte voor een zelfstandige sociale sector leek te bestaan.

Voor mensen die in de welzijnssector werken, is het vervelend dat hun beroep permanent ter discussie staat en dat het in die discussie niet gaat over hun specifieke vaardigheden en methodieken, maar over royale kwesties als de visie op 'mens en maatschappij'. Ik zal het niet ontkennen: het is onheus maar het is niet anders. De legitimatie van het werk zal voortdurend opnieuw bevochten moeten worden; de wind mee van dit moment kan gemakkelijk omslaan in tegenwind, bijvoorbeeld bij economische tegenslag. Nederland schijnt namelijk sterk te moeten zijn om sociaal te kunnen zijn. Hoe het ook zij, voor het begrijpen van en het grip krijgen op nieuwe termen als 'empowerment' of 'enabling' moeten we ruim om ons heen kijken. Waar komen deze concepten vandaan? Wat verklaart hun plotselinge populariteit? En wat kunnen we er mee in het sociaal beleid enerzijds en de praktijk van de sociale sector anderzijds? In deze bijdrage zal ik een dergelijke terreinverkenning uitvoeren. Gaandeweg zal blijken dat een begrip als 'enabling' weliswaar sterk gekleurd is door heel algemene opvattingen die er aan ten grondslag liggen,

maar dat er niettemin ruimte is om er ook zelf betekenissen aan te hechten. Dat in de sociale sector talloze botsingen plaatsvinden over de grote vragen van het leven is dus niet alleen een probleem, maar biedt de sector ook kansen: de mega- en meta-vragen kunnen ook in het sociaal beleid van antwoorden worden voorzien.

Beter weten tegen beter weten in

Twintig jaar geleden verscheen er bij het Sociaal Hoger Onderwijs Friesland een blad onder de naam 'redsumens'. Ook voor niet-Friestaligen was die titel begrijpelijk: het paste in de gedachte die dominant was in de jaren zeventig dat mensen zichzelf moesten gaan redden. Zelfredzaamheid en zelfwerkzaamheid waren slagwoorden in die tijd, met een kleine maar niet onbelangrijke kanttekening: wij, docenten en studenten, meenden te weten hoe mensen zich dan zelf moesten redden. Dat zouden ze namelijk pas kunnen, als de samenleving geheel veranderd zou zijn. We wisten het zeker: veel mensen waren zo weinig zelfredzaam omdat de samenleving hen daartoe niet de kansen gaf. En dus spraken wij op het SHF heel veel over verandering van de samenleving: dat was immers de *conditio sine qua non* om 'redsumens' te bevorderen. (Terzijde: dat de politiek in de jaren tachtig zich zo sterk en zo kritisch met het welzijnswerk ging bemoeien, zou wel eens mede veroorzaakt kunnen zijn door de bemoeienis van de sociale sector met de politiek in de jaren zeventig; dat de welzijnssector slachtoffer werd van de nieuwe antwoorden op meta- en megavragen zou een koekje van eigen deeg kunnen zijn, want juist veel welzijnswerkers brachten dergelijke omvattende vragen in de politieke discussie in).

Aan het begin van de jaren tachtig deden zich echter grote veranderingen voor in het denken over mens en maatschappij. Maatschappij-verandering kwam in een negatief daglicht te staan evenals de pretentie dat welzijnswerkers mensen konden helpen. Wie iets wil begrijpen van 'enabling' zal zich van deze voorgeschiedenis bewust moeten zijn. Vijftien jaar geleden moesten mensen niet meer veranderd worden; welnee, 'Gewoon jezelf zijn' was niet toevallig

de toenmalige leuze van een politieke partij. En het waren zeker niet alleen liberale partijen die bemoeienis van derden als bemoeizuchtig afwezen. Links en rechts vonden elkaar in het idee dat bemoeienis slecht was want onproductief: het welzijnswerk haalde niks uit of, nog erger, men bereikte het tegenovergestelde van wat werd beoogd. Bovendien was hulpverlening per definitie paternalistisch; het ging niet van de mensen zelf uit.

Dat het welzijnswerk van belang kon zijn voor achtergestelde burgers was, met andere woorden, begin jaren tachtig bepaald niet meer vanzelfsprekend. Dit kwam o.a. door de kritiek op het idee van 'de maakbare samenleving'. In deze kritiek waren twee termen van groot belang: paternalisme en zelfontplooiing. De verbinding tussen beide termen school in de gedachte dat paternalistische praktijken haaks staan op zelfontplooiing. 'Maakbaarheid'-ambities konden in deze redenering nooit bijdragen aan de vergroting van 'zelfontplooiing', want zelfontplooiing kon uitsluitend het werk van mensen zelf zijn. Het paternalistische ingrijpen door derden, of het nu goedbedoelende politici of betrokken welzijnswerkers waren, verminderde of verhinderde zelfontplooiing. Deze kritiek op 'paternalisme' was in de loop van de jaren zeventig met een beroep op autonomie tot ontwikkeling gekomen. Veel van de zorgende en vormende taken van de staat werden rond die tijd door cliënten en personeel als bevoogdend bestempeld en in de beklagdenbank gezet. Binnen het onderwijs, de psychiatrie en het welzijnswerk keerde deze kritiek zich vervolgens echter als een boemerang tegen het personeel, de 'nieuwe vrijgestelden', zelf met hun ideeën over de noodzakelijke verandering van mens en maatschappij. Die nieuwe vrijgestelden, dat waren nog eens paternalisten! Sterker dan welke andere sector bleek het zwaar gepolitiseerde welzijnswerk op twee gedachten te hinken: enerzijds moest, om de mondigheid van achtergestelden te vergroten, de wereld worden veranderd maar anderzijds droegen welzijnswerkers zelf bij aan die onmondigheid door voor de onmondigen te beslissen waarom en waartoe de wereld moest worden veranderd. Deze opstelling nu knaagde

aan het geweten van deze welzijnswerkers aangezien vanaf de jaren zeventig het idee dat mensen zelf moesten bepalen hoe ze zich wilden ontplooiën, onomstreden was. In dit licht valt ook het succes van Hans Achterhuis' boek, 'De markt van welzijn en geluk' te begrijpen. Hij vond eveneens dat mensen 'gewoon zichzelf moesten zijn' en eerder slechter af waren met welzijnswerkers dan dat ze er beter van werden. Meer welzijnswerk, meer welzijnsnood, zo stelde hij; en dus concludeerde de politiek: hoe minder, hoe beter.

Enabling en empowerment

Wie deze discussie herleest valt bijna van zijn stoel. Achterhuis' boek blijkt sterk geda-teerd en de weerklank die het boek destijds ondervond, is bij nader inzien onbegrijpelijk. Het is een fraaie illustratie hoezeer het denken over de sociale sector ideologisch gekleurd is - alsof er in de tijd van Achterhuis überhaupt geen nuttig welzijnswerk meer gebeurde. De laatste jaren is er meer ruimte om met enige nuance naar de sociale sector te kijken; niet alles is bij voorbaat slecht, maar ook niet bij voorbaat goed, boven discussie verheven. Deze omslag is mede te danken aan, wat we zouden kunnen noemen, een veel sociologisch blik op de samenleving. Er wordt weer meer en meer onderkend dat niet iedereen gelijke mogelijkheden heeft om zijn of haar leven naar 'eigen' inzichten in te richten. Zo kan de vraag (weer) aan de orde komen of mensen geholpen mogen en kunnen worden om meer greep op hun eigen leven te krijgen.

In de jaren negentig komt de absolute, liberale opvatting van autonomie zelfs fundamenteel ter discussie te staan. Dit blijkt bijvoorbeeld uit een publicatie uit 1994 van Jos van der Lans en Paul Kuypers onder de niet mis te verstane titel 'Naar een modern paternalisme'. Over de noodzaak van sociaal beleid. Hierin pleiten zij bepaald niet voor een eerherstel van de wereldverbeterende opbouwwerker noch voor "het door de voordeur persen van mentale hygiëne, fatsoen of zedenbesef" zoals dat in het verleden het geval was. Het gaat hen veel meer om het aanklagen van een cultuur van verwaarlozing, onverschilligheid en afzijdigheid, ontstaan onder het mom van respect voor autonomie. Zij -en velen anderen met hen- wijzen erop dat mensen alleen geloof in eigen kunnen hebben door erkenning en ondersteuning van anderen. Mensen gaan pas weer in zichzelf geloven, wanneer anderen geloof in hen hebben. En nu de toon toch wat religieus wordt: niet toevallig voerde het CDA de verkiezingsleuze dat je 'samenleven niet alleen doet'. Het radicale

individualisme van het 'gewoon jezelf zijn' hebben vele, ook paarse, partijen achter zich gelaten.

Deze ontwikkeling in het denken over welzijn laat zich fraai aflezen aan de opeenvolgende welzijnsnota's van het paarse kabinet. Zo klinkt in de welzijnsnota van staatssecretaris Terpstra, 'Naar eigen vermogen', enerzijds nog een radicaal autonomiebegrip door: er wordt nog veel geklaagd over de macht van welzijnswerkers over cliënten. Anderzijds worden in deze nota ook gloedvolle passages gewijd aan de noodzaak om de voorwaarden te gaan garanderen waardoor mensen zichzelf beter kunnen redden. In de loop van de jaren negentig lijkt ook bij het Ministerie van VWS het gedachtengoed van 'empowerment' steeds meer terrein te winnen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het beleidsplan van de Directie Sociaal Beleid van VWS 'Het aanboren van onvermoede mogelijkheden', en uit de ontwikkelingen rond het 'Beleidskader Lokaal Sociaal Beleid'. Hierin neemt de overheid en in haar kielzog het welzijnswerk weer deels de verantwoordelijkheid voor het zich kunnen welbevinden van burgers, zonder te vervallen in een ouderwets paternalisme. Na de jaren waarin de overheid op welzijnsgebied afwezig leek, manifesteert zij zich nationaal, regionaal en zeker ook lokaal weer op krachtige wijze.

Deze opstelling komt tot uitdrukking in de Engelse woorden 'empowerment' en 'enabling'. Het is een beetje treurig dat we hier nog geen eigen termen voor hebben, maar een poging tot vertaling kan helpen om onder woorden te brengen waar het welzijnsbeleid de komende jaren voor moet staan. Wat zou een adequate Nederlandse vertaling van 'empowerment' kunnen zijn: 'bekrachtiging', 'versterking', 'bemoediging', 'het toerusten tot' of 'het uitrusten met'? De Dikke van Dale spreekt over 'in staat stellen', dezelfde vertaling die we tegenkomen bij het begrip 'enabling'. Nog mooier vind ik 'het mogelijk maken' als vertaling van 'enabling'. 'Het mogelijk maken' lijkt me de kern van modern welzijnswerk: het mogelijk maken dat mensen het heft weer zelf in handen nemen; het mogelijk maken dat mensen participeren. Modern sociaal beleid schrijft niet meer alles voor maar maakt dingen 'mogelijk', hetgeen overigens heel wat minder vrijblijvend is dat het op het eerste gezicht wellicht lijkt. Want de politiek en de sociale sector bepalen in deze situatie wat mogelijk wordt gemaakt en wat niet (bijvoorbeeld arbeidsparticipatie wel en het zomaar aangenaam verpozen niet). In staat stellen tot, uitrusten met, het zijn keurige, bescheiden werkwoorden die niettemin duidelijk maken dat er eerst

besloten moet zijn waartoe mensen in staat worden gesteld, waarmee burgers worden uitgerust.

Gelukkig mag dat ook weer; de autonomie van patiënten en cliënten is niet langer heilig en hun domein niet langer onaantastbaar. Iets doen voor andermans bestwil is geen contradictio in terminis meer. Maar anderzijds moet het moderne paternalisme ook weer niet doorschieten: het gaat om het 'mogelijk maken', om het 'in staat stellen tot', waarbij uiteindelijk de betrokkenen zelf moeten bepalen wat zij met de hen geboden nieuwe mogelijkheden doen. Uit deze schets moge duidelijk zijn geworden dat de titel van deze lezing ontkennend moet worden beantwoord. Enabling doe je geenszins alleen: het gaat om een verhouding, een nieuwe, moderne relatie tussen hulpverlener en cliënt. In dat opzicht wil ik ook enige afstand bewaren van de manier waarop Kees Schuyt in 'Sociale cohesie en sociaal beleid', 'enabling' als onderscheiden strategie presenteert (1997, pp. 42-43). In zijn pleidooi voor 'enabling' ('geef ze middelen om zichzelf verder te helpen'), zet hij deze af tegen vier anderen aanpakken, respectievelijk 'geef ze geld', 'geef ze rechten', 'geef ze politieke macht', en 'geef ze deskundige hulpverleners'. Het lijkt mij onjuist om een aanpak van 'enabling' op deze wijze te polariseren ten opzichte van de genoemde vier andere aanpakken. Zeker waar het gaat om deskundige hulpverleners is geen sprake van een onderscheid: een goede hulpverlener werkt op een 'enablen-de' manier; op een in-staat-stellende wijze. Enabling doe je niet alleen: iemand, een professional bijvoorbeeld, maakt iets voor een ander mogelijk.

Het nieuwe denken in de praktijk

Deze nieuwe manier van werken -in feite een positie tussen het oude politieke paternalisme van de jaren zeventig enerzijds en de onverschilligheid van het radicale autonomie-denken van de jaren tachtig anderzijds- spreekt aan; dat blijkt niet alleen uit dit congres maar uit de grote respons tot vernieuwing van lokaal sociaal beleid en welzijnswerk in de afgelopen tijd. Het slaat ook aan omdat het past bij de bredere gedachte dat de moderne overheid minder hiërarchisch moet opereren; U kent de verhalen over interactiviteit wel.

Maar de vele mooie woorden die we hierboven geanalyseerd hebben, dreigen dode letters te blijven als het aankomt op de grote beslissingen waar veel steden en dorpen op dit moment voor staan. Ik doel hier op de stedelijke vernieuwingsoperatie die Nederland langzamerhand in haar greep krijgt. Laat ik voorop stellen hoeveel waar-

dering er naar mijn idee moet zijn voor de aandacht van het Ministerie van VROM voor sociale vraagstukken, voor de leefbaarheid in wijken. Het 'wonen' wordt meer en meer, en terecht, als een nieuwe sociale kwestie gepresenteerd. Er is oprechte zorg over tweedeling in steden, angst voor segregatie, voor concentratie van problemen, voor het ontstaan van een (etnische) onderklasse. Maar het Ministerie van VROM en vele gemeenten hebben zich het nieuwe denken in de sociale sector over empowerment en enabling nog niet helemaal, en soms zelfs helemaal niet, eigen gemaakt. Zo wordt er over de hoofden van betrokkenen heen bepaald dat hun aanwezigheid in een wijk leidt tot een onevenwichtige bewonerssamenstelling en dat het daarom beter is dat zij uit de wijk vertrekken, waarna hun huurwoning plaats kan maken voor een koopwoning. Sterker nog, het enkele feit dat men allochtoon heet te zijn, is al voldoende om bij te dragen aan de diskwalificatie van een wijk als 'problematisch': om als bedreigend voor de leefbaarheid te worden gescoord. Over de hoofden van zittende bewoners heen wordt besloten dat het slopen van soms hele woonblokken het beste is; dat zou de sociale cohesie ten goede komen. Ik wil geen karikatuur maken van de stedelijke vernieuwing, want veel initiatieven zijn nodig en worden ook zorgvuldig uitgevoerd. Maar het 'bestwil-denken', het zeker weten wat goed is voor anderen, raakt hier wel aan zijn grenzen: een erg enabelende, in-staatstellende politiek ben ik in het kader van herstructurering en differentiatie nog niet dikwijls tegen gekomen. Nu weet ik nog maar weinig van Leeuwarden, laat staan van de wijk Heechterp. Maar wat tot ons komt in de landelijke pers over dit gebied doet niet direct aan 'empowerment' denken; is dit een beleid gericht op het versterken van, het uitrusten van de zittende bevolking?

Versta mij goed: we hebben geleerd van de stadsvernieuwing; het beleid om te bouwen voor-de-buurt en de zittende bevolking de doorslag te laten geven in vernieuwingsplannen heeft zeker schaduwzijden. Enig paternalisme van politiek en welzijnswerk zal altijd nodig zijn aangezien mensen niet altijd het beste weten wat goed voor hen is. Juist mensen in achterstandssituaties mogen (en moeten!) worden geholpen bij het onderzoeken van hun mogelijkheden, hun onvermoede kwaliteiten. Wat een bewoner op het eerste gezicht wil is niet altijd wet. Maar het tegenovergestelde kan ook niet meer: het eenzijdig voor bewoners beslissen wat goed voor hen is. En al helemaal moet gewaakt worden voor het gevaar van 'blaming the victim': het gevoel geven

aan bewoners dat zij de uitsluitende oorzaak zijn van hun sociale problemen en dat zij daarom voor hun eigen bestwil én dat van anderen moeten verhuizen. Als mensen ergens een onmachtig gevoel van krijgen, dan is het wel als er met ze gesold wordt zonder dat er veel aan de werkelijke oorzaken van hun problemen wordt gedaan (werkloosheid, lage uitkeringen, taalachterstand).

Het nieuwe beleid van VROM illustreert zowel de kansen als de risico's van het nu breed ingezette sociale beleid. Om positief te beginnen: steeds meer beleidsvelden stellen zich expliciet een sociale doelstelling. Want niet alleen de volkshuisvestingssector richt zich op leefbaarheid, ook 'onderwijs' wil graag een bijdrage leveren aan sociale integratie in de wijk, sport staat te trappelen om de sociale cohesie te bevorderen, en de politie heeft zelfs al moeite om een goede balans te vinden tussen sociaal ingrijpen en het laten gelden van haar gezag. Over deze 'sociale' ambities valt veel te zeggen, maar in ieder geval is het een enorme stap voorwaarts vergeleken met de jaren tachtig toen het sociaal beleid onderaan de politieke agenda bungelde. Tegelijkertijd moet er worden gewaakt voor overspannen verwachtingen en te grote pretenties: het werken aan sociale cohesie is een buitengewoon moeilijk proces, waar we eigenlijk nog bitter weinig van weten. Herstructurering van een aantal wijken is bijvoorbeeld zeker nodig -al was het maar vanwege bouwtechnische of markt-overwegingen-, maar of differentiatie van woningen en bewoners altijd een bijdrage levert aan sociale cohesie, zoals in menige gemeentelijke nota valt te lezen, dat is nog maar de vraag. De verbreding van het sociaal beleid zou samen moeten gaan met oefeningen in bescheidenheid: alle beleidsterreinen en alle professionals zijn nodig, maar juist deze omvattende (integrale) ambitie verraadt al hoe moeilijk achterstand te bestrijden valt. Het einddoel -een sociaal geïntegreerde wijk- moet op de tast worden gezocht; de weg er naar toe moet aan het doel bijdragen, moet het mogelijk maken. Empowerment, enabling zijn hierbij de aangewezen methodieken, de adequate wijzen van werken: mensen werkendeweg het gevoel geven dat ze weer greep op hun leven krijgen. En dan maar hopen dat de politiek woord houdt, dat de politiek het geloof in mogelijkheden van mensen behoudt opdat mensen in zichzelf kunnen blijven geloven.

Ik wil het verhaal niet veel langer maken maar tot slot nog wel willen wijzen op het verschil tussen zo'n faciliterende, mogelijk-

makende opstelling van de politiek en een moraliserende. 'Empowerment' en 'enabling' staan haaks op politieke verhalen waarin fatsoen wordt gepredikt en de tel-oorgang van normen en waarden wordt betreurd. Betweterij van boven geeft geen grotere sociale cohesie, zeker in een multiculturele samenleving niet. Het gaat om het bieden van kansen, om het in staat stellen, om het mogelijk maken en dat is heel andere politiek dan het bezweren, het moraliseren of het willen beheersen. Angst is geen goede politieke raadgever, geloof en hoop zijn dat wel.

(Lezing van professor Duyvendak op het congres 'Lokaal sociaal beleid in perspectief' op 18 juni jl. gehouden te Leeuwarden.)



GSB in Breda

Constructieve samenwerking in Breda wordt gewaardeerd

door Pascal Amukwaman, Gebiedscoördinator Zuid-Oost, St. Vertizontaal

De gemeente Breda is sinds 1994 begonnen met het districtsgewijs werken. Districtmanagers vanuit de diverse gemeentelijke diensten hebben tot taak om in hun district contacten te leggen en onderhouden met bewonersgroepen en vertegenwoordigers van diverse instellingen die in het betreffende district actief zijn. Zo wordt vanuit de gemeente geprobeerd om dichterbij de burger te staan.

De reorganisatie binnen de Stichting Vertizontaal die in 1997 in gang werd gezet zorgde ervoor dat de inzet van de beroepskrachten nu niet meer buurt- en/of wijkgebonden is maar eveneens districtsgewijs plaatsvindt. Zo'n districtteam van Vertizontaal bestaat uit enerzijds (ass.-)beheerders, huishoudelijke medewerkers en anderzijds uit agogen die zich bezig houden met onder andere het jongerenwerk, het sociaal-cultureel werk, de bewonersondersteuning, het peuterwerk, integratie en werk en werktoeleiding. Het districtteam staat onder (bege-)leiding van een gebiedscoördinator.

Het gebiedsplan 1998 van dit districtteam Zuid-Oost kenmerkt zich met name middels projecten die ter uitvoering liggen in het kader van het Grote Stedenbeleid. Uniek in deze is dat het projectplan "Samen leven en samen wonen in Brabantpark en Heusdenhout" tot stand is gekomen dankzij de samenwerking tussen de partners van het innovatietraject, te weten de Stichting Ouderenwerk Breda (SOB), het Instituut voor Maatschappelijk Welzijn Breda (IMW), de Gemeente Breda dienst SAW en de Stichting Vertizontaal. De districtmanager SAW van de gemeente is hier de trekker van.

Er is gekozen voor de volgende speerpunten binnen dit project:

- * een betere afstemming van de woonomgeving op de wensen en behoeften van de jeugd,
- * het bevorderen van het integratieproces tussen de diverse bevolkingsgroepen en tussen de jongeren en oudere buurtbewoners,
- * versterking van het huidige buurtkader,
- * verbetering van de inrichting van de openbare ruimte (aanpak parkeerproblematiek

Heusdenhout en herinrichting groen

Brabantpark),

- * het creëren van perspectief op werk of zinvolle tijdsbesteding voor werkloze buurtbewoners.

De in dit kader toegekende projectmiddelen hebben het mogelijk gemaakt om gedurende de projectperiode (1997-1999) extra projectmedewerk(st)ers aan te trekken die zich in zullen gaan zetten op de ondersteuning van bewonersorganisaties, het bevorderen van integratie en het begeleiden van werkloze buurtbewoners. De inzet is met name gericht op de sub-buurt De Driesprong (Nederlands en Moluks deel), Teteringsedijk, Buffelstraat, Weilustlaan, Heusdenhoutsestraat, St. Ignatiusstraat, Lage Kant en Epelenberg en een deel van Heusdenhout.

Structureel overleg met bewoners

In de hierboven genoemde buurten bestaan er overleggroepen waarbij met name de betrokkenheid van bewonersgroepen duidelijk zichtbaar is. Een voorbeeld is de Beleidsgroep de Driesprong die bestaat uit vertegenwoordigers van bewonersorganisaties van Molukkers en Nederlanders, de politie, Woningbouwvereniging Stichting Palet, Stichting Vertizontaal, Stichting Ouderenwerk Breda en de districtmanagers van de drie diensten van de gemeente Breda (SAW, Stadsbeheer en RME). Dit is een overleggroep waarbij onder andere aspecten aan de orde komen die te maken hebben met leefbaarheid, woon- en leefomgeving en (verkeers-)veiligheid. De Beleidsgroep komt 5 tot 6 keer per jaar bijeen. De Beleidsgroep verder opgesplitst in twee werkgroepen te weten de werkgroep 'Huisvesting' en de werkgroep 'Leefbaarheid'.

Juist in het kader van Sociale Vernieuwing en het Grote Stedenbeleid is de afgelopen twee jaar gebleken dat deze vorm van overleg en communicatie goed heeft gewerkt. Wensen, problemen en knelpunten worden met elkaar besproken maar bovenal op een praktische en constructieve manier met bewoners bespreekbaar gemaakt en zonnig opgelost.

Subsidieaanvragen van de Beleidsgroep en/of van de Wijkraad Brabantpark en

bewoners ten behoeve van kleinschalige projecten in het kader van het Grote Stedenbeleid worden ook positief geadviseerd door de districtmanagers van de gemeente.

Deze vormen van getraceerd overleg vinden ook in andere districten van Breda plaats. De door de gemeente Breda jaarlijks toegekende buurtbudgetten aan bewonersorganisaties worden dan ook bijzonder op prijs gesteld. Met deze buurtbudgetten kunnen bewonersorganisaties kleinschalige projecten in hun buurten realiseren.

Gezamenlijke activiteiten

In het kader van Sociale Vernieuwing zijn er diverse activiteiten opgezet zoals onder andere een gezamenlijk multicultureel kookproject, een cursus Technica-10 voor meisjes en computerlessen voor de Basisschoolleerlingen uit de subbuurt de Driesprong. Eveneens is er een project opgezet ter voorkoming en bestrijding van 'jongerenoverlast'. Jongeren, bewoners, ouders, politie en de beroepskrachten van Vertizontaal werken hieraan mee. Met de districtmanagers van de gemeentelijke diensten SAW en Stadsbeheer wordt bovendien ook invulling gegeven aan de woon- en leefomgeving. Groenvoorziening in de wijk, sport en spelplekken en jongerenontmoetingsplaatsen (JOP's) zijn in de afgelopen periode gerealiseerd.

Ten aanzien van de multiculturele samenleving heeft het integratieproject (vanuit GSB) een belangrijke impuls gegeven ter bevordering van de integratie tussen enerzijds bepaalde bevolkingsgroepen en anderzijds tussen jongeren en ouderen.

Een ander project dat mede door de gemeente wordt gesubsidieerd vormen de deelprojecten 'Vooroordelen en beeldvorming' en 'De wijk is van ons allemaal'. Het jaarlijks terugkerende evenement 'Brabantparkfestival' is bedoeld om bewoners (kinderen en volwassenen) bij elkaar te brengen, om zodoende elkaar beter te leren kennen en samen te werken aan een leefbare samenleving.

Aandacht voor de problemen en knelpunten binnen het Molukse en het Nederlandse deel van de gemeenschap op het gebied van de woon- en leefomgeving (huisvesting, veiligheid), Molukse ouderenzorg (voortzet-

ting activiteiten WIN-project), jeugd en jongerenwerk heeft ook geresulteerd in enkele concrete projecten. De oprichting van het Moluks Platform (met als participanten de wijkraad en de kerkraden en ondersteund door Palet en Vertizontaal) vormt de basis van een gezamenlijke verantwoordelijkheid bij de aanpak van problemen.

Tot slot

Het district Zuid-Oost heeft in het kader van het innovatietraject (samenwerking tussen gemeente, SOB, IMW en Vertizontaal) in januari kennis kunnen maken met de drie-daagse basiscursus 'districtsgewijs werken'. Aan deze cursus werd deelgenomen door

alle agogen en leidinggevendenden van bovengenoemde instellingen.

Cursus Coachen en ontwikkelen in de samenlevingsopbouw op buurt- en wijkniveau

Aanleiding en doelgroep

Het LCO constateert reeds geruime tijd dat opbouwwerkers in de 1e lijn er meer en meer een taak bij krijgen. Dat is het leiding geven aan personeel afkomstig uit werkverruimende maatregelen. Denk hierbij aan de banenpool, Melkert I, II en III. Deze aanvullende functionarissen treden op als buurtmoeder, conciërgebeheerder, buurtmeester, medewerker klussendienst, administratief medewerker, assistent veiligheidsadviseur. En met deze opsomming is nog maar een deel weergegeven van de maatschappelijke creativiteit om aanvullend werk in en om de buurt te scheppen. In het kader van buurtbeheer blijkt een maatschappelijke behoefte om aanpalende functies op LBO- en MBO-niveau in te stellen.

Relevant is in dit verband de verbrede taakstelling van de woningcorporaties om 'bij te dragen aan de leefbaarheid' in buurten of wijken waar haar woningbezit gelegen is. (Het vijfde taakveld.)

Uit LCO-onderzoek blijkt dat het scheppen van een functie 'basiswerker leefbaarheid' een haalbare optie is om leefbaarheid in buurten te verbeteren. Het gaat daarbij nadrukkelijk niet om functies in de sfeer van techno-sfeer, maar om functies waarin

communicatieve, voorlichtende en eenvoudige organisatorische taken centraal staan. De benaming 'basiswerker leefbaarheid' geeft dit weer. Het betreft banen op LBO/MBO-niveau, 'uit de basis, voor de basis, in de basis van de samenleving'.

De gedachte is dat met het inzetten van dit type functionarissen werkgelegenheid geschapen wordt, die een belangrijke extra impuls geeft aan de dagelijkse praktijk van het verbeteren van de leefbaarheid. Doch ook indirect biedt dit een kans om in de wijken de leefbaarheid te stimuleren. Door ontlastening van de opbouwwerker op HBO-niveau voor de meer eenvoudige taken, komt hoogwaardige capaciteit vrij om zwaardere, gecompliceerder vraagstukken inzake de leefbaarheid aan te pakken. De opbouwwerker krijgt meer tijd om ontwikkelingsarbeid te verrichten.

Dit geheel vergt een cultuuromslag bij de opbouwwerker. Om deze accentverschuiving naar de rollen van coach, 'enabler' en sociaal innovator mogelijk te maken biedt het LCO in samenwerking met het Samenwerkingsverband Beroepsontwikkeling Opbouwwerk een cursus over deze professionele vaardigheden aan. De cursus

is bedoeld voor opbouwwerkers, die gaan samenwerken met extra personeel op het gebied van leefbaarheid.

De deelnemers ontvangen een certificaat uitgegeven door het curatorium van het SBO. De werkbelasting is 40 klokuur van 60 minuten.

De cursus wordt dit najaar gegeven in Utrecht. De eerste cursusdag is vastgesteld op dinsdagmiddag 15 september. Kosten: f 485,-.

Als docent zal dr. Harry Broekman optreden.

Vraag voor meer informatie de uitgebreide folder op bij het LCO: Prinsegracht 51, 2512 EX Den Haag. Telefoon: 070-3804431. Fax: 070-3809973. E-mail: lcopbouw@xs4all.nl.

Er hangt een prijskaartje aan sociaal beleid

door Wil van de Leur

Er is een prijskaartje gehecht aan sociale integratie en participatie. De Commissie Onderzoek Lokale Sociale Infrastructuur, onder voorzitterschap van Walter Etty, heeft een strategisch plan voor sociaal beleid ontwikkeld en berekent de kosten daarvan op 1 miljard gulden per jaar extra. Die impuls is gericht op een kleine honderd, meestal na-oorlogse, speerpuntwijken in de 25 grootste steden. In de optiek van 'Etty' kunnen gemeenten alleen maar 'trekkingsrechten' op die extra middelen krijgen wanneer zij een 'goed strategisch plan' hebben. En in dat plan dient de samenhang met andere beleidssectoren en de samenwerking met partners uit die kringen ook geregeld te zijn.

In de Etty-formule gaat het programmatisch om extra's ten behoeve van specifieke trajecten die zowel 'doelgroep'- als 'gebieds'-gericht zijn, waarbij vraaggerichtheid en oog voor economische kansen hoog scoren. Inmiddels heeft Minister Els Borst van VWS al weer een nieuwe commissie aan het werk gezet, vernoemd naar de voorzitter ervan, de Burgemeester van Rotterdam. Deze Commissie Peper dient een breed maatschappelijk draagvlak te verwerven voor de boodschap en aanpak neergelegd in de Etty-rapportage.

In het Bulletin Lokaal Sociaal Beleid van juni jl. doet Commissie-lid Jan Franssen, Burgemeester van Zwolle alvast een stevige duit in het zakje. Naar zijn oordeel dient in de komende kabinetsperiode de prioriteit te liggen bij 'de economische infrastructuur en de samenlevingsopbouw'. Als probleem om de zaak goed aan te pakken, registreert hij een tijdens de vorige economische neergang gemaakte beleidsfout: "Toen is er te

veel het mes gezet in de sociale kant van onze samenleving, waardoor we nu bijna opnieuw moeten beginnen. We moeten de professionals in de sociale sector terughalen en hun werk een andere status geven. Het vinden van goede mensen kan overigens best een probleem zijn, dat we niet mogen onderschatten. Vooral de inhoud van een aantal beroepen vraagt om een revitalisering."

Kwaliteitsimpuls Opbouwwerk

Eind vorig jaar heeft het Landelijk Centrum Opbouwwerk aan Staatssecretaris Erica Terpstra van VWS de notitie 'Kwaliteitsimpuls Opbouwwerk' voorgelegd. Ook daarin wordt gewezen op de kwalitatieve en professionele consequenties die het eertijdse hardhandige bezuinigingsbeleid hebben gehad. Nu het opbouwwerk weer toenemend bevraagd wordt op haar know-how als 'sociaal proces-ontwikkelaar' moet worden vastgesteld dat zo'n dikke vijftien jaar stringente 'product'-oriëntatie en korte termijn-opties binnen wat inmiddels de 'projecten-carroussel' is gaan heten het opbouwwerk niet in de koude kleren is gaan zitten. Het werken aan processen van samenlevingsopbouw vraagt een omslag in analyseren, handelen en samenwerken en een oriëntatie op de middellange termijn. Een ander cruciaal punt is dat opbouwwerkers in de afgelopen jaren toenemend opgezogen zijn in (professionele) overleg-circuits; dit ten koste van de directe 'face-to-face'-werkrelaties met (on-)georganiseerde burgers, bewoners. De oorzaken daarvan zijn enerzijds terug te voeren op in het afgelopen decennium gegroeide veranderingen in de aansturing en instructie van de opbouwwerker, anderzijds op toegenomen intersectorale samenwerking.

Ook hier is een zorgvuldige herijking geboden: 'weven aan samen leven' vraagt om 'schering en inslag': de communicatie tussen mensen en groepen onderling aan de basis van de samenleving (de horizontale paragraaf) en het 'makelen' tussen deze dimensie en allerlei - al dan niet samenwerkende - instanties, instellingen en bedrijven (het verticale hoofdstuk) vragen nadrukkelijk om een hernieuwde positie-bepaling van het opbouwwerk. En overigens ook om externe affirmatie daarvan door beleidsmakers en financiers.

In de Notitie Kwaliteitsimpuls Opbouwwerk doet het Landelijk Centrum Opbouwwerk voorstellen die snel tot resultaat moeten leiden, maar ook suggesties die het beleidsdenken inzake de professe op wat langere termijn moeten schragen.

Scholingsvraag trekt aan

De toenemende vraag naar opbouwwerk leidt ook tot bewegingen rond de opleidingen. Zo werden (Horst Driebergen) en worden (Hogeschool Friesland) basis-cursussen opbouwwerk ontwikkeld, vinden dergelijke opleidingen ook 'in company' plaats (Rotterdam) en worden nieuwe post-HBO-modules voorbereid (Emmen en Hoogeveen). Ook werd onlangs de (korte) cursus 'Coachen en ontwikkelen in de samenlevingsopbouw' gelanceerd door het SBO, waarin onder meer de samenwerkingsrelaties met laaggeschoolde 'basiswerkers leefbaarheid' in buurt en wijk onder de loep genomen wordt.

□

Met Stad en Land biedt MO/Samenlevingsopbouw een rubriek waarin de lezer geïnformeerd wordt over samenlevingsopbouw-relevante nieuwsfeiten uit met name de regionale en plaatselijke (dagblad-) pers. Attenderingen voor deze rubriek zijn welkom: stuur het betreffende (kranten-)knipsel onder vermelding van de naam van het blad en de datum in aan de redactie van MO/Samenlevingsopbouw, Prinsegracht 51, 2512 EX Den Haag, of zet het op de fax: 070-380 9973.

De strijd

Volgens het **Brabants Dagblad** (13-5-1998) wil bewonersvereniging 't Zand geen aparte status als 'zorgwijk' met de komst van een definitieve drugsopvang aan de Oranje-Nassaulaan in Den Bosch. De bewoners voelen zich aangetast in hun privacy en grondrecht. De gemeente vindt juist dat door randvoorwaarden dan wel maatregelen in de wijk omwonenden van de drugsopvang extra beschermd worden. Deze botsende visies op het gemeenteraadsbesluit over de definitieve drugsopvang in 't Zand kwamen gistermiddag naar voren in een beroepszaak. Deze diende bij president mr. D. Hutten, sector bestuursrecht van de arrondissementsrechtbank in Den Bosch. Met name de randvoorwaarden die de gemeenteraad stelt aan de drugsopvang stonden ter discussie. Hierbij ging het om de vraag of deze voorwaarden - die de wijk een aparte status geven - als een besluit van de gemeenteraad gelden. Volgens de gemeente is geen sprake van een besluit over de voorwaarden en verklaarde daarom eerdere bezwaren hiertegen vanuit 't Zand niet-ontvankelijk. De bewoners hopen bij de sector bestuursrecht te bereiken dat de gemeente alsnog die bezwaren moet behandelen. (Het gaat hierbij om randvoorwaarden om de veiligheid maximaal te waarborgen voor de wijk.)

In Raalte hebben bewoners het recht in eigen hand genomen. Volgens de **Volkskrant** (23-5-1998) heeft een groep buurtbewoners in de Overijsselse gemeente onlangs twee drugspanden aangevallen. De ruiten zijn ingegooid, en een 46-jarige bewoner is in elkaar geslagen. De aanstichters van de herrie, twee mannen van 28 en 35 jaar, zijn aangehouden. De problemen ontstonden rond twee uur gisterochtend

(22-5-1998), toen een 28-jarige bewoner van de straat De Omloop terugkeerde van een feestje. Thuis trof hij zijn kinderen en een oppas volkomen overstuurd aan.

Onbekenden hadden geprobeerd in te breken, op de vloer lag glas.

De man ontstak daarop in woede en trok naar twee woningen in dezelfde staat, waar een paar illegale drugshandelaren wonen. Hij achtte die mede verantwoordelijk voor de inbraak. Binnen de kortste keren verzamelde zich een groep om hem heen. Zij gooiden de ruiten in, vielen een bewoner aan en bewerkten diens auto met een moker.

Twee agenten die in de buurt patrouilleerden waren snel ter plaatse en riepen onmiddellijk assistentie in van korpsen uit de buurt. Ongeveer twintig agenten, onder meer uit Deventer en Zwolle schoten te hulp. 'Het was gigantisch', aldus een buurtbewoner. 'Het was behoorlijk bedreigend', zegt burgemeester W. Zuidwijk, die uit zijn bed was getrommeld. De politie bracht de twee bewoners van de panden in veiligheid en rekende de aanstichters in. De huizen zijn dichtgetimmerd. Rondom de twee panden, die dicht bij een populair uitgaanscentrum voor jongeren liggen, is al vaker trammelant geweest. De buurt voerde een tijdje terug nog een handtekeningactie tegen de illegale drughandel. De politie deed er twee maanden geleden een inval en nam toen een partij softdrugs in beslag. Zuidwijk wil met de woningbouwvereniging, justitie en politie overleggen wat er met de panden moet gebeuren. Wat hem betreft komen de bewoners niet terug. "Maar wettelijk kun je daar weinig tegen doen." Raalte heeft geen gedoogde koffiешop.

Om sociale tweedeling en gettovorming tegen te gaan moeten de woningbouwver-

enigingen in Utrecht een deel van hun huurhuizen in naoorlogse wijken verkopen.

Nieuwbouw in deze wijken dient bovendien voor het grootste deel in de koopsector plaats te hebben. Ook moet ter plaatse strenger worden gecontroleerd op de naleving van leefregels door individuele bewoners, zoals het onderhoud van portieken en tuinen. In het **Utrechts Nieuwsblad** (25-5-1998) vindt u een rapportage over dit pakket maatregelen van het college van B&W van Utrecht ter verbetering van het leefklimaat in wijken als Hoograven, Overvecht, Zuilen en Kanaleneiland. Het initiatief hier toe is afkomstig van de CDA-fractie die hierover in juni vorig jaar onder de titel 'De eenzijdigheid doorbroken' een nota uitbracht. Het bestaande beleid van wijkgericht werken, wijkontwikkelingsplannen, stadsvernieuwing en het creëren van kanszones is volgens het CDA niet voldoende om de negatieve spiraal in sommige wijken te keren. Uit de Sociale Barometer van de gemeente Utrecht blijkt dat grote delen van bedoelde wijken kampen met een teruglopende populariteit en afkalvende voorzieningen.

Bewoners trekken weg, starters willen er niet wonen, winkelpanden komen leeg te staan en scholen kampen met sociale problemen. Zo ontstaat een concentratie van lage inkomens. Dat gaat gepaard met achteruitgang van de woonomgeving en het opdoeken van winkels. Rondhangende jongeren worden als bedreigend ervaren door anderen, die zodra zij maar kunnen vertrekken.

Door de bouw van Leidsche Rijn (Vinex-lokatie, FG) kunnen deze ontwikkelingen worden versterkt. Uit de eerste registratie blijkt ook dat een groot deel van degenen die zich hebben ingeschreven voor een huis in Leidsche Rijn afkomstig is uit met name de

naoorlogse wijken in Utrecht. Naoorlogse wijken die tot nog toe grotendeels bestaan uit huurwoningen.

Stimulering van het eigen woningbezit wordt gezien als een belangrijk middel in de strijd tegen de getto-vorming. Het streven om nu ook de goedkopere huurwoningen in de naoorlogse wijken te gaan verkopen is een doorbraak. Tot nog toe was dit politiek een taboe omdat er nog steeds vele duizenden woningzoekenden zijn die juist vragen naar een goedkoper huurhuis. De verkoop van huurwoningen in Utrecht is dan ook relatief laat op gang gekomen en aan strenge voorwaarden gebonden.

In **Dagblad Tubantia** (4-6-1998) wordt verslag gedaan van een thema-avond georganiseerd door de ESOA (Enschedeese Samenwerkende Allochtonen Organisaties). Als er in Enschede al gesproken kan worden van gettovorming, dan is dat zeker geen probleem dat zich beperkt tot alleen het allochtone deel van de bevolking. Een medewerkster van de woningbouwcorporatie Licht & Lucht merkte op, dat het woord 'getto' een te zware en beladen kwalificatie is. Zij meende dat er beter gesproken kan worden van concentratiewijken. Buurten die zowel in sociaal als economisch opzicht niet sterk in hun schoenen staan. Wat dat betreft, constateerden de vertegenwoordigers van de woningcorporaties en de politiek eensgezind, heeft de stad wel degelijk een probleem. Want de wijken en buurten die in aanmerking komen voor het predikaat 'concentratiebuurt' zijn volgens hen niet meer te tellen op de vingers van een hand. Een deel van de Velve-Lindenhof, sommige 'brinken', de Rembrandtlaan, Pathmos en zo werden er nog een aantal voorbeelden genoemd.

De organisatie wilde gisteravond van de aanwezigen weten of zij het standpunt van de ESOA - getto van allochtonen onwenselijk omdat dit hun integratie belemmert - konden onderschrijven. Duidelijk werd dat de problemen die veroorzaakt worden door gettovorming niet alleen betrekking hebben op de aanwezigheid van veel allochtone wijkbewoners. Criminaliteit, drugs, vernieling en een verpauperde leefomgeving komen ook in 'blanke' volksbuurten voor. Het woord getto moet daarom niet gekoppeld worden aan buitenlanders, was gisteravond de algehele opinie. Echte integratie kan pas worden bereikt, zo viel er uit meer dan een mond te beluisteren, als er daadwerkelijk wat gedaan wordt aan de verbetering van de sociale en economische positie van deze mensen.

Het **Haarlems Dagblad** meldde op 18-5-1998 dat de bewoners van de Boerhaavewijk een stuk tevredener zijn

dankzij het buurtintegratieproject.

Opgetrommeld door een lawaaiige optocht van kinderen namen gistermiddag buurtbewoners van de Schalkwijkse Boerhaavewijk plaats aan een reusachtige vergadertafel, midden in de Edward Jennerstraat. Zij discussieerden 'Rond de tafel' over de voortgang van het buurtintegratieproject, dat tweeënhalf jaar geleden als onderdeel van de stadsvernieuwing van start is gegaan. Allochtone wijkbewoners hielden zich gisteren echter afzijdig. De bedoeling van dit eerste 'Rond de tafel'-gesprek was vooral om de buurtbewoners van verschillende culturen en flatportieken met elkaar in gesprek te brengen. Alleen al in de Edward Jennerstraat en omgeving wonen 25 verschillende nationaliteiten dicht op elkaar. De frictie tussen jonge allochtonen en oudere autochtonen veroorzaakt spanningen in de wijk.

Ruim tweeënhalf jaar worden nu al in deze buurt allerlei projecten gestart ter verbetering van het leefklimaat. Zoals het project Anne-Maria Koekoek, een speluitleen voor buurtkinderen, en het project Het Huiswerkhuis, waar ook de Toezichthouder van de buurt een vaste stek heeft. Verder is de werkgroep Edward Jennerstraat en omstreken onlangs begonnen met het project 'Buren vragen Buren'. Daarmee hopen de werkgroepsleden de wensen en grieven van de bewoners te inventariseren. En ook is er een mooie expositie gehouden van zelfgemaakte vakantiefoto's. Het kleurige fotoboekje 'Uit & Thuis in Schalkwijk' dat hiervan gemaakt is, werd 's middags overhandigd aan wethouder B. van Viegen. De buurtbewoners zijn door dit soort activiteiten tevredener dan vroeger over hun wijk, zo viel gistermiddag te beluisteren. De voorzitter van de bewonerscommissie, Sjaak Gebhardt stelde vast dat het al jarenlang hetzelfde clubje is, dat de kar van het integratieproject trekt. Projectcoördinator Wilma Zoetbrood op haar beurt toonde zich teleurgesteld dat veel allochtonen wegbleven. Maar ondanks deze kritiek slaat de balans van dit stadsvernieuwingproject toch door naar de positieve kant, luidde het oordeel Rond de Tafel. Deze aanpak, gesubsidieerd door het ministerie van WVC (VWS wordt bedoeld, FG) en gecoördineerd door de Stichting Welzijn Schalkwijk, wordt waarschijnlijk binnenkort ook in andere wijken en steden toegepast.

Het leger

Met bijna 125.000 gulden subsidie gaat de gemeente Maastricht het project Nazorg van het Leger des Heils steunen, aldus **Dagblad de Limburger** (15-5-1998). Het project wil dak- en thuislozen, door de

plaatselijke Leger des Heilsdirecteur E. Pater 'cliënten' genoemd, voorbereiden op een normaal leven in de maatschappij. De training gebeurt in het gebouw van het Leger des Heils aan de Boschstraat. De cliënten worden ondergebracht in kamers waarin een slaapplek en een keukenblok is geplaatst. Nagebootste kleine woningen waarin ze zich een half jaar lang, onder begeleiding, kunnen voorbereiden op een leven in een eigen huis. Als een kandidaat een trainingsstage succesvol afrondt, wordt hem een huurhuis in de stad toegewezen. Deze wordt een half jaar lang door het Leger des Heils betaald. Na deze zes maanden kan de cliënt zelf een huurcontract ondertekenen. "Mensen die voor Nazorg in aanmerking komen hebben, door welke oorzaak dan ook nooit leren sparen, koken, schoonmaken en zijn niet op de hoogte van andere sociale vaardigheden," zegt directeur Pater. "Door hen intensief te begeleiden bereiken we uitstekende resultaten."

Dagblad de Limburger (22-5-1998) maakte vervolgens melding van het feit dat bewoners van het Hochterplein in het Boschstraatkwartier in Maastricht zeggen in toenemende mate last te hebben van bierdrinkende en luidruchtige 'klanten' van het Leger des Heils. Deze mensen maken gebruik van twee zitbanken op het plein en bezorgen overlast aan de bewoners die pal aan het plein wonen. Gistermiddag hebben verontruste bewoners gesproken met de directeur van het Leger des Heils, E. Pater en H. Koch van de Maastrichtse politie. De bewoners wilden na afloop van het gesprek geen commentaar geven. Heilsdirecteur Pater zei na afloop dat de problemen worden veroorzaakt door een groep van 'hooguit vijf mensen, waardoor de andere vijftig zich aangesproken voelen. En het is al zo'n gestimuleerde groep."

Aan de problemen die het groepje veroorzaakt zegt Pater weinig te kunnen doen. "Het pleintje hoort tot de openbare weg en op de banken mag iedereen zitten. Ik kan mijn mensen moeilijk opdracht geven niet meer op die plek te komen. Ik heb hen wel gevraagd zich fatsoenlijk te gedragen als ze buiten zijn. Ik vertrouw erop dat ze zich daaraan houden." Volgens omwonenden is de overlast verergerd met de komst van het zomerse weer. De Leger des Heilsklanten "bederven de sfeer op het plein en maken normaal leven onmogelijk", zegt een van de bewoners die niet met naam genoemd wil worden. "Als die mannen buiten op de bank zitten, kan ik niet buiten zitten om een boek te lezen. Het lawaai is te groot. Ook het niveau van de gesprekken is uiterst laag. Over sex en zo. En daar hoef ik toch niet verplicht naar te luisteren?"

In **Dagblad Tubantia** (22-5-1998) staat te lezen dat het 'Leger des Heils niet welkom is in de pensionbuurt': bewoners zijn bevreesd voor nieuw stigma. Sommigen zijn bang voor overlast en criminaliteit, anderen vinden gewoon dat er al meer dan genoeg pensions zijn in de buurt van de Lipperkerkstraat. Hoe dan ook, het sociaal pension waarin het Leger des Heils dertig mensen met psychische klachten wil huisvesten, is niet welkom op de hoek van de Hoge Bothofstraat en de C.J. Snuijffstraat. Tijdens de informatieavond laaiden de emoties hoog op.

Trek een cirkel van vijfhonderd meter rond de plek waarop het Leger des Heils het sociaal pension wil bouwen, en je komt het ene pension na het andere tegen. 'Deze buurt', aldus een bewoner, 'heeft zich de laatste jaren ontworsteld aan een stigma. Dat is gelukt. Maar de wijk is niet evenwichtig en alleen een wijk met een evenwichtige opbouw heeft veerkracht. Met de komst van dit pension slaat de wip door. Het gaat ons niet om het ontwerp van het gebouw. Ook het soort opvang doet er niet toe. Het Leger des Heils verricht goed werk. Maar meer pensions dan er nu al zijn, kan deze wijk niet aan.' Velen zijn bang dat het sociaal pension publiek van 'buiten' aantrekt, dat voor overlast zal zorgen. 'Wie garandeert ons dat we niet te maken krijgen met nog meer criminaliteit, drugs- en drankoverlast.' Ook wethouder J. Goudt kon de aanwezigen er niet van overtuigen dat het sociaal pension misschien zelfs goed is voor de wijk, omdat er 24 uur per dag Leger-medewerkers zijn die een oogje in het zeil houden.

Volgens de **Leeuwarder Courant** van 14 mei jl. voelen 'Daklozen in Drachten zich gepakt'. De kritiek op de opvang van daklozen in de regio Drachten blijft toenemen. Na het hospitaal in Burgum en het Leger des Heils beginnen de zwerwers zich nu ook zelf te roeren. Hun belangenorganisatie spreekt er schande van dat er niets wordt gedaan aan opvang, terwijl er al anderhalf jaar een zak geld in het gemeentehuis van Smallingerland klaar ligt.

"Ze zijn daar ontegenzeggelijk slecht bezig," zegt de voorzitter Johan van Dorp van de Landelijke Vereniging voor Thuislozen. Eind 1996 stuurde het Rijk 427.000 gulden uit het Armoedefonds naar Drachten.

Smallingerland moet als zogenoemde centrumgemeente in de Friese Wouden jaarlijks een dergelijk bedrag verdelen voor de opvang van daklozen. Sindsdien is er veel gepraat, is er 100.000 gulden uitgegeven aan onderzoek, maar geen cent daadwerkelijk besteed aan opvang." Van Dorp heeft al een paar keer verhaal gehaald op het

gemeentehuis, maar vindt daar naar eigen zeggen geen gehoor. Smallingerland is volgens hem van plan een aantal huizen te huren waar mensen met problemen onder begeleiding kunnen wonen. Dat is volgens Van Dorp echter niet de bedoeling van het Armoedefonds. "Het geld moet ten goede komen aan crisisopvang. Maar dat probleem wordt gewoon ontkend. Ze zeggen dat er hooguit een of twee zwerwers rondlopen. Terwijl er alleen al in Drachten vier mensen in slaapzakken wonen, laat staan in de hele regio." "Dit kan zo niet langer, het rijk moet ingrijpen."

De wapens

"Unieke subsidie in Haarlem" kopte **de Telegraaf** (6-5-1998). Haarlem heeft een unieke subsidieregeling in het leven geroepen die voorkomt dat 59 huiseigenaren, wier huizen worden afgebroken, bijna aan de bedelstaf raken. Door allerlei funderingsproblemen waren hun huizen zo ernstig aan het verzakken dat sloop de enige oplossing bleek. Normaal kopen gemeenten de eigenaren dan uit en mogen hen dan de marktwaarde van de huizen betalen. Maar die was door de verzakking enorm gekelderd. Daardoor dreigden mensen niet alleen hun huis kwijt te raken, maar bleven ze bovendien nog met een forse hypotheek zitten. "In andere woningen was het rendabel de fundering te vervangen. Ons huis is bijna een eeuw oud en had meer gebreken. En wij waren niet de enigen die met dat euvel kampten", vertelt bewoonster Marjan van der Werff. "Volgens de bestaande regelingen zou de gemeente onze huizen kopen en slopers aan het werk zetten."

De Haarlemse wethouder Jan Haverkort besloot echter dat behoud van woningen 'aan de onderkant van de koopmarkt' belangrijker was dan het toepassen van de gebruikelijke regeltjes. "Het aanbod in deze huizen is niet groot," verklaarde de wethouder. Niet alleen was uitkopen in dit geval geen oplossing, maar ook de bestaande regelingen voor financiering van nieuwbouw boden geen uitkomst. In alle gevallen zouden de eigenaren financieel gedupeerd worden door de sloop, wat elk plan voor nieuwbouw de grond in sloeg. Wethouder Haverkort: "Er is lang over dit besluit gearzeld, maar niets doen zou de miljoeneninvesteringen van zo'n twintig jaar geleden teniet hebben gedaan. Dan kun je wachten op de verloedering van de buurt." De proef staat model voor een nieuwe financiering uit het stadsvernieuingsfonds van Haarlem. De subsidie dekt de kosten van bodemsanering, van sloop en verzacht ook de pijn van de tijdelijke huisvesting. Van de nieuwbouwprijs, f 124.000, komt dankzij de regeling f

56.000 voor rekening van de gemeente. Voor het restant krijgen de eigenaren op eigen grond een traditioneel rijtjeshuis. Over het ontwerp van de huisjes is op democratische wijze een besluit genomen. "Dit experiment is volgens mij interessant voor vergelijkbare situaties elders in het land. Vroeg of laat moet veel particulier eigendom vervangen worden," betoogt Dik Bol, die de vernieuwing namens het Bouwbureau Haarlem Oost begeleidt. "Aankankelijk werk ons plan met argwaan bekeken, omdat we een droom aan diggelen gooiden. Pas later begreep iedereen dat er iets moest gebeuren."

In Bolsward gaan de bewoners zelf de buurt opknappen. Volgens de **Leeuwarder Courant** (14-5-1998) wil woningstichting De Friese Greiden de bewoners van de wijk Zuid betrekken bij een grondige opknapping van de vijftig jaar oude buurt. De woningen zijn verouderd en de stichting zegt dat er wordt geklaagd over de leefbaarheid in de wijk. Verder zijn er veel huurwoningen, terwijl een groot aantal bewoners de voorkeur geeft aan een eigen huis. Na inventarisatie van de problemen in Zuid wordt er, in samenwerking met de gemeente, een verbeteringsplan opgesteld. De huurder zullen zelf ook de handen uit de mouwen moeten steken, om de renovatie zo goedkoop mogelijk te houden. Alleen zo kunnen de huizen in de wijk volgens de stichting goedkoop blijven.

In **de Gelderlander** (23-5-1998) staat te lezen dat een op de drie Nederlanders last heeft van burenlawaai, maar dat moeilijk kan bewijzen. Daarom wil staatssecretaris Tommel van Volkshuisvesting een zwarte doos ontwikkelen om burenlawaai te registreren. De zwarte doos tegen burengerucht is te koop. Voor tienduizend gulden levert Brüel & Kjaer in Nieuwegein een eenvoudig exemplaar dat de stampende house van de burens perfect registreert. Na verkeerslawaai is burengeluid de belangrijkste bron van geluidhinder in Nederland. Beleid is er nauwelijks. Alleen het Bouwbesluit spreekt zich duidelijk uit over de geluidswering van nieuwe huizen. De wetgeving over lawaaiig gedrag van mensen is veel vager. J. Kuiper, directeur van de stichting Geluidhinder denkt dat de zwarte doos geen aanwinst is. "Een echte technutenbenadering. Zo van: het gaat om geluid, dus moeten we dat gaan meten." De directeur verwijst naar een experiment in Amsterdam-Oost, waar ambtenaren uitrukken met geluidmeetapparatuur zodra er sprake is van overlast. "Twee minuten decibellen meten en opnemen is wat anders dan een juridische bewijsvoering."

stimio

De schakel in uw communicatieketen

Een ideaal communicatie-concept

De communicatie-keten telt vele schakels. U heeft ideeën nodig en teksten, vormgeving, drukwerk, een congres, een videofilm of een Internet-site om die ideeën werkelijkheid te laten worden. Daarbij schakelt u specialisten in, zoals vormgevers, tekstschrijvers, drukkers, communicatie-adviseurs enz.

Maak daarbij gebruik van een beproefd concept. Bij u om de hoek, bij wijze van spreken. Eén adres, waar u met al uw wensen en vragen rond communicatie terecht kunt. Of het nu gaat om advisering of uitvoering, om kleine of grote projecten, om één dienst of product of een combinatie van meerdere diensten en producten. Aan u de keuze:

- teksten/interviews voor folders, brochures, tijdschriften en videoproducties
- advisering & uitvoering interne en externe communicatie
- coaching van pr-medewerkers
- beleidsadviesing & -implementatie, informatievoorziening & monitoring
- organisatie van conferenties & congressen
- samenstelling & productie van videofilms
- vormgeving, dtp & drukwerk

Flexibiliteit, kwaliteit, snelheid en creativiteit

Stimio bewijst al 15 jaar een uitstekende partner te zijn als het gaat om flexibiliteit, kwaliteit, snelheid en creativiteit. Bovendien beschikken wij door onze duurzame relaties met opdrachtgevers in de non profit-sector over de nodige ervaring en deskundigheid op beleids-terreinen als welzijn, gezondheidszorg, arbeidsmarktbeleid, minderhedenbeleid en onderwijs.

Wij werk(t)en voor o.a.: de ministeries van VWS, Binnenlandse Zaken en Onderwijs & Wetenschappen, Arbeidsvoorziening Nederland, het Landelijk Centrum Opbouwwerk, JMW, de FIOM, de NP/CF, de NOT, Nederlands Politie museum, Compaq Nederland, SAP enz.

Geïnteresseerd in een vrijblijvende kennismaking?
Bel ons voor toezending van onze bureau-brochure
of voor het maken van een afspraak.

stimio

COMMUNICATIE PROJECTEN BV

communicatie- & beleidsadviesing
informatievoorziening & monitoring
tekstschrijven & journalistieke producties
management conferenties & symposia
audio-visuele producties
vormgeving & dtp
drukwerk

Den Bommel 2
4194 TZ Meteren
Tel 0345 - 569844
Fax 0345 - 569825
e-mail stimio@wxs.nl